

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

**MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2011 – 2013**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Renata Moserová

**Náhradní rodinná výchova v právním řádu
České republiky**

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Miroslav Pilát, Ph.D.

**JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY
PRAGUE**

**MASTER COMBINED STUDIES
2011 – 2013**

DIPLOMA THESIS

Renata Moserová

**Substitute family care in the legal system
of the Czech Republic**

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor:
PaedDr. Miroslav Pilát, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 26. 3. 2013

Renata Moserová

Poděkování

Děkuji PaedDr. Miroslavu Pilátovi, PhD. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování diplomové práce. Poděkování patří také Mgr. Peterovi Szabó, zaměstnanci odboru sociální ochrany dětí a rodiny Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny ve Slovenské republice, který byl ochoten odpovídat na mé otázky.

Anotace

Diplomová práce se ve své teoretické rovině zabývá analýzou současného stavu náhradní rodinné výchovy v právním řádu České republiky. Zpřehledňuje historii, typy, proces zprostředkování, legislativu a některé instituce, které v uvedené oblasti působí. Analyzuje práva dětí a provádí komparaci náhradní rodinné výchovy v České republice a Slovensku. Praktická část na základě dotazníkového šetření a ankety zpřehledňuje faktický nástin postoje laické i odborné veřejnosti k náhradní rodinné výchově a související legislativě.

Klíčové pojmy

Ankety, diplomové práce, dotazníková šetření, kazuistiky, náhradní rodinná výchova, opatrovnictví, osvojení, pěstounská péče, práva dítěte, ústavní péče, zákon o rodině, zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Anotation

The theoretical part of my diploma thesis deals with the analysis of the current status of substitute family care in the legal system of the Czech Republic. It pays attention to its history, its forms, the process of intermediation, the given legislation and it also discusses various institutions working in this field. The thesis focuses on the analyses of children's rights and the comparison of substitute family care in the Czech Republic and in Slovakia. The Practical part is mainly based on the questionnaire complemented by the survey of professional public awareness and also uninitiated public awareness about substitute family care and related legislation.

Key words

Survey, the diploma thesis, questionnaire, casuistry, substitute family care, custody, adoption, foster care, children's rights, institutional care, Family act, Law on social protection of children.

OBSAH

ÚVOD	10
1 OBECNÝ EXKURZ DO HISTORIE NÁHRADNÍ RODINNÉ VÝCHOVY	12
1.1 Antický Řím	12
1.2 Středověk, novověk	13
1.3 Osvícenství	14
1.4 Období let 1918 - 1938	15
1.5 Období let 1939 – 1968	17
1.6 Období normalizace po současnost v českých zemích	18
2 PRÁVA DÍTĚTE	21
2.1 Listina základních práv a svobod.....	21
2.2 Národní strategie ochrany dětí	22
2.3 Sociálně-právní ochrana dětí	23
2.4 Úmluva o právech dítěte	24
3 NÁHRADNÍ VÝCHOVA V ČR	25
3.1 Náhradní rodinná péče	25
3.1.1 Osvojení	27
3.1.2 Mezinárodní adopce	29
3.1.3 Pěstounská péče	30
3.1.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	31
3.1.5 Poručenství	32
3.1.6 Hostitelská péče	33
3.1.7 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči	35
3.2 Ústavní výchova	36
3.2.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR	36
3.2.2 Ministerstvo zdravotnictví ČR	38
3.2.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR	39
3.2.4 Dětská centra	39
4 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	41
4.1 Podání žádosti	41
4.2 Období posuzování, přípravné kurzy	41

4.3 Zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče	42
4.4 Období očekávání svěřením dítěte do náhradní rodinné péče	43
4.5 Nezprostředkování NRP	44
5 ZÁKONNÉ PŘEDPISY, KTERÉ DEFINUJÍ A INTERPRETUJÍ POJETÍ A SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČR	45
5.1 Základní právní předpisy	45
5.2 Další právní předpisy	46
5.3 Přehled základních ustanovení novely zákona č. 401/2012 Sb. v oblasti NRP	46
5.3.1 Změny v oblasti zprostředkování NRP	47
5.3.2 Změny v oblasti pěstounské péče	47
5.3.3 Převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory	49
5.3.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu	49
6 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE NA SLOVENSKU	51
6.1 Náhradní rodinná péče	51
6.1.1 Náhradní osobní péče	51
6.1.2 Pěstounská péče	51
6.1.3 Osvojení	52
6.1.4 Poručenství	53
6.1.5 Návštěvní pobyty v rodině	53
6.2 Ústavní péče	53
6.2.1 Profesionální pěstounská rodina	54
6.3 Komparace některých náležitostí v oblasti náhradní výchovy v ČR a SR	55
6.3.1 Profesionální rodiče	56
6.3.2 Nárok na příspěvky pro náhradní rodiny	57
6.3.3 Legislativa upravující náhradní rodinnou péči	58
7 Organizace, instituce	59
7.1 Úřad pro mezinárodní ochranu dětí	59
7.2 Středisko náhradní rodinné péče	59
7.3 Rozum a cit	60
7.4 Spolu dětem o.p.s. Praha	61
7.5 Fond ohrožených dětí	61
7.6 Asociace náhradních rodin České republiky	62

7.7 Nadace Terezy Maxové dětem	63
7.8 Dětské centrum Plzeň, příspěvková organizace	63
PRAKTICKÁ ČÁST	
8 VLASTNÍ VÝZKUM	66
8.1 Vymezení výzkumných cílů	66
8.2 Hypotézy výzkumu	67
8.3 Výzkumný vzorek	67
8.4 Výzkumná metodika	68
8.4.1 Dotazník	69
8.4.2 Anketa	70
8.5 Časová organizace podle jeho fází	71
8.6 Výsledky výzkumu	73
8.7 Interpretace a diskuse výsledků	80
8.7.1 Vyhodnocení cílů	80
8.7.2 Ověření hypotéz	82
8.7.3 Komentář k hypotézám	82
8.8 Závěry výzkumu	85
8.9 Přepis odpovědí na anketové otázky včetně komentářů	87
8.9.1 Vyjádření Terezy Maxové	95
ZÁVĚR	96
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	98
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	104
SEZNAM PŘÍLOH	107

ÚVOD

Pro diplomovou práci jsem zvolila téma Náhradní rodinná výchova v právním řádu České republiky. Zvolení tématu ovlivnilo několik faktorů. Jedním z nich jsou alarmující statistická data o počtu dětí, které nežijí v biologické rodině. Podle Statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí 2011 (2012) Ministerstva práce a sociálních věcí byl k datu 31. 12. 2011 evidován celkový počet dětí v náhradní rodinné péči 14.976, z toho 510 zdravotně postižených. Počet dětí v náhradní rodinné péči v roce 2011 vzrostl o 420. V roce 2011 bylo v České republice 9.302 pěstounů, což je nárůst o 798 pěstounů oproti roku 2010. Počet pěstounských rodin v roce 2011 byl celkem 7.203.

Při rozhodování o tématu pro práci mě také ovlivnil návrh novely zákona č. 359/1999. Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Návrh provázelo v médiích mnoho debat a diskusí odborníků i laické veřejnosti. Pracuji třetím rokem v Poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Klatovech, kde pořádáme kurzy pro žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče. Existence kurzů byla jeden z hlavních motivů, které mě vedly při konečném rozhodování o volbě tématu pro diplomovou práci. Celá práce je koncipována tak, aby se mohla stát průvodcem pro žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Cílem práce je zjistit informovanost a zájem veřejnosti o náhradní rodinnou výchovu, o připravovanou změnu zákona a z té vyplývající možnost občanů stát se pěstounem na přechodnou dobu a zpřehlednit tak faktický nástin postoje široké veřejnosti k této problematice. Dalším cílem je prostřednictvím ankety provést konkrétní sondu do řad odborníků a přiblížit jejich názory na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu a na možnost realizace v definitivní podobě v konkrétních podmínkách České republiky. Odpovědi byly hledány prostřednictvím propojení teoretických poznatků a ankety v praktické části práce.

Diplomová práce je členěna na dvě části. Teoretická část je deskriptivně zaměřená, praktická část se zabývá vlastním výzkumem, objasňuje použité metody a získaná data z dotazníkového šetření jsou prezentována prostřednictvím grafů s komentářem.

V první části teoretické roviny práce je přiblížen vývoj v evropských zemích v určitých etapách dějin od antiky po současnost. Tento historický exkurz byl vyvolán zájmem účastníků kurzů. S náhradní rodinnou péčí nelze opomenout práva dětí. Proto navazující kapitola je věnována této oblasti. Třetí kapitola zpřehledňuje rozdělení náhradní výchovy a objasňuje rozdíl mezi ústavní výchovou a náhradní rodinnou výchovou. Jsou vysvětleny jednotlivé typy náhradní rodinné péče včetně právního zakotvení.

Následující kapitola byla ovlivněna jedním z cílů práce, a to vytvořit průvodce pro žadatele o náhradní rodinnou péči v průběhu procesu zprostředkování. Navazující pátá kapitola uvádí některé základní a další právní předpisy, které definují a interpretují pojetí a systém náhradní rodinné péče v České republice. Další právní předpisy, které upravují předmětnou problematiku, jsou představeny v práci seznamem v příloze C.

Ve své práci jsem se rozhodla také provést komparaci s některou zemí Evropské unie. Při volbě dané země mě ovlivnila společná historie legislativy náhradní rodinné péče České republiky se Slovenskou republikou. Šestá kapitola je proto věnována náhradní rodinné péče ve Slovenské republice ve srovnání s Českou republikou. V sedmé kapitole jsou představeny ve zkratce některé organizace, jejichž působení v České republice je spojeno s náhradní rodinnou péčí. Některé z nich přímo zprostředkovávají náhradní rodinnou péči, některé mají ve své náplni zprostředkování informací pro zájemce o náhradní rodinnou péči nebo provádějí poradenskou činnost.

Poslední osmá kapitola je věnována praktické části, v úvodu si klade výzkumné otázky, cíle a hypotézy. Otázky v dotazníkovém šetření mají za úkol dosáhnout cílů, najít odpovědi na otázky a potvrdit nebo vyvrátit hypotézy. Součástí praktické části je také anketa určena odborníkům a praktikům z oblasti náhradní rodinné péče, pro zajímavost jsou uvedeny tři kazuistiky náhradních rodin.

Diplomová práce vznikala v průběhu jednoho roku, od února 2012 do února 2013. Na počátku vzniku práce byl v platnosti zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, v měsíci říjnu byla schválena jeho novela a od ledna 2013 vstoupil v účinnost zákon 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb. a další související předpisy. Základní ustanovení novely jsou uvedeny v podkapitole 5.3.

1 OBECNÝ EXKURZ DO HISTORIE NÁHRADNÍ RODINNÉ VÝCHOVY

*„Náleží k tomu nemnoho umění a práce, aby byl člověk počat.
Jakmile se však narodil, jest na sebe vzíti péči pilnou
a úzkostlivou, aby byl odchován a vychován.“ (Platon)*

Citát Platóna (427 př. n. l. - 347 př. n. l.) deklaruje fakt, že výchova zajímala společnost dávno před naším letopočtem. V České republice věnoval profesní dráhu problematice náhradní rodinné péče především Prof. Zdeněk Matějček. Ve svých publikacích zkoumá nejen z psychologického hlediska příčiny psychických odchylek (ve spojitosti s psychickou deprivací, kterou může mít za následek nevhodná výchova v biologické rodině, ale také úmrtí, neochota, neznalost či nezáměr rodičů o děti, pobyt dítěte v ústavní péči nebo náhradní výchova, ať ústavní či rodinná. Matějček (2000) spatřuje také neodmyslitelně pro zdravý vývoj jedince citovou inteligenci rodičů.

Také Prekopová (2009) zdůrazňuje při výchově a péči o děti nezbytnost znalosti dětských citů a připomíná, že je to oblast daleko důležitější než užívané techniky, o kterých odborníci vědí a zabývají se jimi mnohem více. Nezáměr o tyto city považuje za smutné svědectví naší citové chudoby, a to nejen rodičů a vychovatelů, ale také odborníků v této oblasti.

Matějček (1999) spatřuje nejbližší ekvivalent obdoby náhradní rodinné péče nalezince. *„Nalezince byly trvalou a vydatnou zásobárnou dětí pro adopci a později i pro pěstounskou péči. Jejich zakladatelé byli většinou vedeni ušlechtilou snahou zachránit dítě od smrti nebo od pokoutního obchodu a zneužívání, mnohdy i od zmrzačení za tím účelem, aby budilo soustrast a získávalo almužnu pro své majitele“ (Matějček, 1999, s. 18).*

1.1 Antický Řím

Historie osvojení náhradní péče o děti nalezené, opuštěné a sirotky spadá až do antického Říma. Ve starém Římě si mohl například dítě adoptovat pouze muž. Až později byla adopce povolena ženám. Taková adopce dávala muži právo nakládat

se životem osvojence dle libosti, měl dokonce právo rozhodnout o jeho smrti. Zákonem byl v té době upraven pouze věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem na 18 let, bylo možno ale adoptovat také dospělého člověka. Dítě bylo možno adoptovat do pozice syna, ale též vnuka.

Pro možnost osvojení bylo zapotřebí mít o odložených či opuštěných dětech přehled, proto také vznikaly útulky pro opuštěné děti. První zmínky o takovém útulku jsou již z roku 335 v Konstantinopoli.

1.2 Středověk, novověk

Matějček (1999) uvádí jako další významnou fázi v historii osvojení středověk a novověk až do konce 18. století. Díky křesťanství se v té době postoj k dětem změnil, byly zřizovány nalezince a útulky pro opuštěné děti. *„Formálně však adoptuje děti jen šlechta, hledá se patřičný společenský status pro levobočky v panovnických rodinách, bohatí bezdětní manželé hledí svému rodu zajistit adopcí kontinuitu jména a majetku nebo hledají náhradu za vlastní zemřelé děti apod.“* (Matějček, 1999, s. 17).

„Historicky první nalezinec byl založen roku 787 v Miláně z podnětu tamního arcibiskupa a v jím zakoupeném domě. Myšlenka koncilu v Rouenu (9. století) může být považována za předchůdce současné novinky – vytápěných boxů zřízených v budovách některých dětských domovů, do nichž lze odložit nechtěného novorozence.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 12). Takové nádoby jsou známy v historii také v kostelích. Do nádob mohly matky nepozorovaně odložit své narozené dítě. Nalezinec s tornem, otočnou odkladnou nádobou dítě ve zdi kláštera, zřídil v roce 1198 papež Inocenc III. Otáčidlo přetrvalo až do počátku 20. století.

Nalezince byly přeplněné, mnohdy děti zachránily od zmrzačení, vykořisťování, zneužívání, na druhé straně ve středověku měl lidský život nízkou hodnotu, vládla chudoba a vysoká porodnost. Přesto, že bylo možno osvojit také plnoletou osobu, z výše uvedených důvodů ztrácelo osvojení poněkud na významu. K osvojení vedly osvojence většinou majetkové důvody. *„Osud sirotků a opuštěných dětí byl obvykle žalostný. Byly lacinou pracovní silou, měly nejnižší společenský status a po strážce hmotné živořily z milodarů*

nebo tzv. „na obci“. Rekrutovaly se z nich většinou i žebrácké a zločinecké bandy, „nekalé živly“ a nejnižší společenské spodina.“ (Matějček, 1999, s.18).

1.3 Osvícenství

Na období novověku navazuje třetí fáze v dějinách náhradní péče, za kterou je považováno období osvícenství až do počátku 1. světové války. Radikální změny v té době představovala Velká francouzská revoluce. Ta znamenala ve více směrech pokrokové zákony, náhradní péči o děti nevyjímaje. Osvícenské myšlenky poprvé v historii zohledňovaly práva dítěte před právy osvojitele. Situace v nalezincích byla však katastrofická. Děti byly sice umístěním do nalezince mnohdy uchráněny před časnou smrtí, nicméně jim později hrozilo smrtelné nebezpečí v důsledku nedostatečné hygieny, infekčních onemocnění, ale ukázalo se, že i v důsledku psychického strádání. Matějček (1999) připomíná statistická fakta, kdy v evropských nalezincích té doby se úmrtnost dětí pohybuje nejčastěji mezi 60 a 80 %, pražský nalezinec vykazoval úmrtnost kolem 70 %.

Novodobější a jakousi pokročilejší formou péče o dítě byl vznik sirotčinců. Pokus o první státní instituci, která bude pečovat o osiřelé a opuštěné děti u nás je dekret z roku 1762, který vydala Marie Terezie (Gabriel, Novák, 2008). Dekretem byl instituciován „Vlašský špitál“, který k účelu nalezince sloužil již od počátku 16. století. Byl závislý na dobročinnosti a potýkal se s velkými finančními problémy. S platností dekretu musela na provoz sirotčince přispívat pražská města.

„To, co bychom dnes nazvali pěstounskou péčí, umožňoval vládní dekret z 18. 9. 1788, kdy bylo upuštěno od výhradního společného opatření sirotků a nalezenců. Dekret se prosazoval zvolna, ale systematicky. Trend potvrzuje i Zpráva Českého zemského gubernia z 30. 7. 1789. Informovala o otevření nové zemské porodnice a nalezince u sv. Apolináře v Praze. Přikazuje se, aby novorozené dítě bylo ponecháno matce nebo kojné tak dlouho, dokud se nenajde příležitost k jeho umístění ve venkovské péči“. „Apolinář“ byl sloučen s nalezincem vlašským.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 13).

Zákon z roku 1862 přenesl povinnost starat se o lidi, kteří potřebují péči, ať už z důvodu, nemohoucnosti, osiření nebo odložení na samostatné obory obce (do té doby povinnost farních úřadů). K úspěchům v oblasti práv a péče o sirotky, nalezence a odložené děti je považováno zřízení zemského sirotčího fondu v Čechách v roce 1902. Z tohoto fondu byly poskytovány peníze na děti v cizí péči. (Středisko náhradní rodinné péče, online, cit. 2012-13-09)

V českých zemích byla podstatným rysem právních ustanovení o adopci podmínka věku. Podle tehdejšího obecného zákoníku občanského z roku 1811 muselo být osvojiteli nejméně 50 let a nesměl mít vlastní děti. Teprve novela občanského zákoníku z r. 1914 snížila tuto hranici na 40 let. Věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem nesměl být nižší než 18 let. Až do roku 1914 bylo podle rakouského práva vyloučeno, aby otec osvojil své nemanželské dítě. (Matějček, 1999, s. 22)

„Vím to z úst těch, kdož nejlépe seznali poměry a život chudiny Pražské, jak častým bývá ten pohnutlivý úkaz, že zemrou-li rodiče, bývají osiřelé děti za nedlouho rozebrány a přijaty v jiných rodinách chudých. Někdy je to chudý řemeslník, namáhavou prací živící četnou svou rodinu, jenž sobě pomyslí: kde uživí se šest krků, uživí se i sedmý – a přijme sirotka... To jsou ty prosté a nejlepší ze všech skutků, o nichž nedočteme se v novinách... Takovíto rodiče adoptivní nemohou ovšem pojistiti budoucnost přijatého sirotka – ale dopřávají mu totéž, co mohou dopřáti dětem vlastním.“ (Červinková In: Matějček, 1999, s. 15).

1.4. Období let 1918 - 1938

Období po skončení 1. světové války přineslo v Evropě nezbytnost vytvoření nové legislativy z důvodu dramatického nárůstu počtu sirotků. Francouzský stát například adoptoval všechny válečné sirotky. V zemích vznikaly nové zvláštní zákony, do popření se dostává též pedagogika, psychologie, dětské lékařství. Důraz je kladen na demokratickou výchovu. V oblasti osvojení se zdůrazňuje blaho a ochrana dítěte se v nové republice stává i jakýmsi nepsaným celonárodním programem a objevuje se i v právních předpisech.

„Na začátku dvacátého století nebylo neobvyklé, že rodinný přítel, soused či příbuzný k sobě vzal na výchovu dítě, které pak možná mělo, možná nemělo kontakt se svými biologickými rodiči. Rodinné hranice byly často poměrně volné, ale stále funkční.“ (Colorosová, 2008, s. 159).

Prvorepubliková pěstounská péče (Matějček, 1999) byla rozdělena v českých zemích do čtyř typů:

- Pěstounská péče nalezenecká, při které byly děti svěřeny do pěstounské péče do 10 let věku (později do 16. roku) a vracely se do ústavu.
- Pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež. U této formy hráli klíčovou úlohu sociální pracovníci Okresních péčí o mládež. Ti vyhledávali kvalitní a spolehlivé pěstouny. Pěstounská péče byla zajišťována za plat i zdarma.
- Pěstounská péče v tzv. koloniích. Výhodou této podoby pěstounské péče bylo, že se pěstounské rodiny kumulovaly v jednom místě a bylo snazší v případě potřeby přijít jim na pomoc při výchově svěřených dětí.
- Pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního ujednání. Tento jediný typ přetrval až do sedmdesátých let 20. století.

„První republika přála rozvoji osvojení i péče pěstounské. Dětské domovy té doby nebyly koncipovány jako zařízení pro trvalý pobyt dětí, ale spíše jako domovy záchytné a diagnostické. Po krátkém pobytu z nich děti odcházely do osvojení, péče pěstounské, eventuálně do zařízení pro „mládež úchylnou“. Domovy byly koncipovány pro malé skupiny dětí, ne více než dvacet.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 16).

Základem náhradní rodinné péče byl již od roku 1918 velmi propracovaný systém poručenství, účinný třicet let. Tuto právní úpravu obsahoval Obecný zákoník občanský č. 946/1811 Sb. z roku 1811 (§187 - §184). *„Osobám, které nepožívají otcovské péče a které jsou ještě nezletilé nebo z jiného důvodu nezpůsobilé, aby své záležitosti samy obstarávaly, poskytují zákony zvláštní ochrany pomocí poručníka nebo opatrovníka.“* (Vránová, 2011, s. 16).

1.5 Období let 1939 - 1968

Za doby Protektorátu a vlády nacismu se do popředí dostaly aktivity jednotlivců. Velmi specifická forma náhradní rodinné péče, která nelze v práci opomenout, byla v té době iniciována v Anglii. Všechny rodiny, které chtěly pomoci židovským českým dětem, bez žádných příprav oznámily prostě tamním úřadům o své ochotě pomoci a pečovat o děti. Projevily tak velkou odvahu a údajně tak altruismus těchto rodin zachránil 669 českých dětí (Gabriel, Novák, 2008), které by jinak jistě zahynuly v holocaustu.

„V době Protektorátu v českých zemích počet dětí přicházejících do náhradní rodinné péče oproti předchozím letům poklesl. Pozitivním projevem české rezistence, podporovaným protektorátními úřady, byl fakt, že nežidovské děti osiřelé v důsledku nacistického teroru bývaly předávány až na výše zmíněné výjimky do péče příbuzných.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 19).

Pěstounská péče byla zrušena v roce 1950. Matějček (1999) uvádí, že zůstala zachována pouze PP příbuzenská a probíhala na základě dohody mezi rodiči a pěstouny, bez účasti soudu. Ostatní formy byly ukončeny v souladu s rozhodnutím Ministerstva sociální péče. Do popředí se dostává a je stále více upřednostňována kolektivní výchova. V socialistickém duchu

se „pěstuje“ názor, že nebude nechtěných dětí, tudíž není potřeba náhradní rodinná péče.

Novela zákona č. 15/1958 přinesla změnu předpisů o osvojení mimo jiné i zavedením dodnes platných dvou druhů osvojení – za určitých okolností zrušitelného a naopak nezrušitelného, odpovídajícího ve všem vztahům pokrevními rodiči a dětmi.

Po 2. světové válce byla v České republice preferována kolektivní výchova. Až v roce 1963, kdy byl uveden v platnost zákon o rodině č. 94/1963 Sb., se na první místo dostává rodinná výchova. Otevřely se nové možnosti adopce a později pěstounské péče a ostatní formy náhradní péče o dítě. V součinnosti s tímto zákonem je možné umístování dětí do náhradní rodinné péče, která byla uvedena na první místo mezi výchovnými institucemi. Nově se podle Gabriela (2008) hledá nejvhodnější dítě pro danou rodinu. Zákon o rodině je platný s pozdějšími doplněními dodnes.

Do roku 1950 bylo možno osvojit i dospělého člověka.

1.6 Období normalizace po současnost v českých zemích

V Československu vzniklo v roce 1969 Sdružení SOS dětských vesniček. Následující léta se stala významná v oblasti náhradní péče o děti. Byly vybudovány a svou činnost zahájily dvě SOS dětské vesničky v Karlových Varech a Chvalčově. Do vesniček přicházely sourozenecké skupiny i jednotlivé děti, o které nebyl v rámci osvojení zájem. V čele rodiny byly samostatné bezdětné ženy-matky. Bezpochyby byl vznik vesniček pro mnohé děti novou možností kvalitnějšího prožívání dětství, péče a výchovy, nicméně ne všichni odborníci byli a jsou nakloněni jednoznačně tomuto typu náhradní péče. V rodinách chybí mužský vzor, někteří kritici dokonce přirovnávají v některých směrech vesničky k jakýmsi gethům.

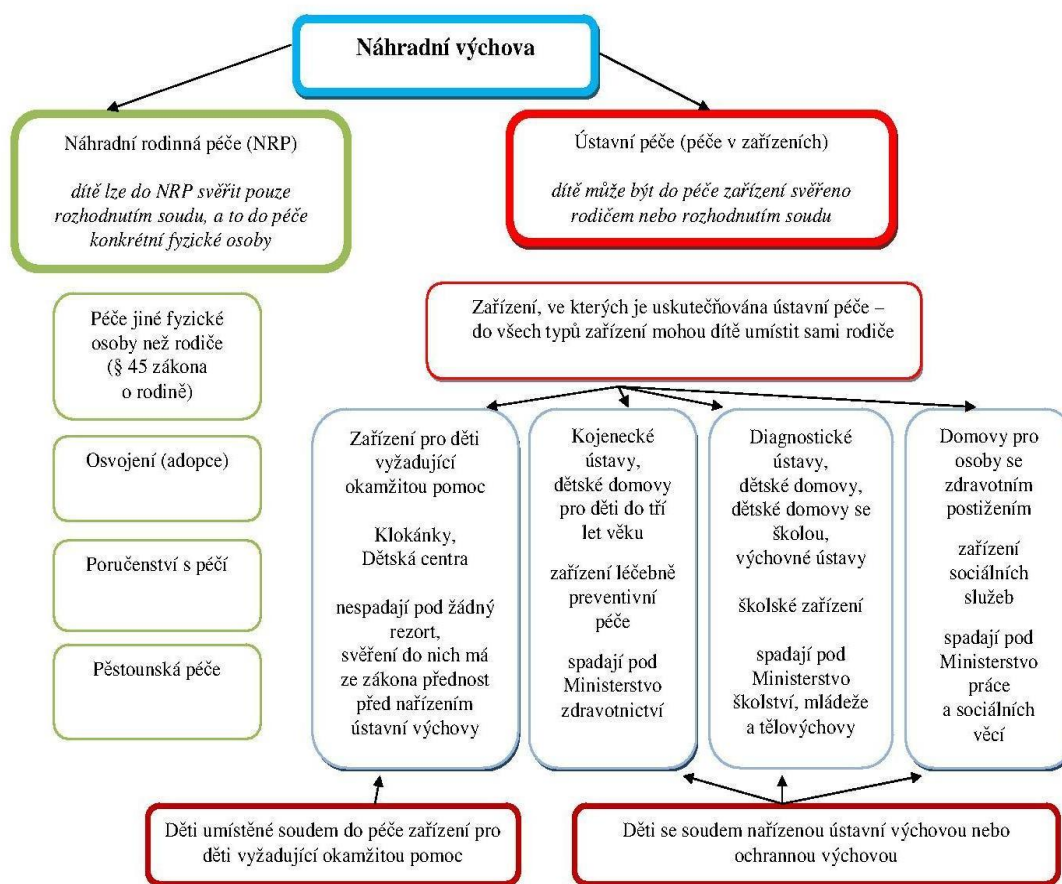
Myšlenka SOS dětských vesniček měla své opodstatnění. Vznikla po 2. světové válce v Rakousku. V té době žilo v Evropě mnoho dětí bez rodičů, kteří zahynuli ve válce, a také zůstalo mnoho žen bez partnerů. *„Cílem SOS dětských vesniček bylo nabídnout těmto ohroženým sociálním skupinám pomoc a životní perspektivu. Děti získaly milující matku, která jim vytvořila nový domov plný lásky a porozumění, ženy získaly možnost najít nový smysl svého života v péči o osamělé děti. První SOS dětská vesnička vznikla v roce 1949 v rakouském Imstu a postupně vznikaly další. Potřeba péče o ohrožené děti, které byly z různých důvodů vytrženy ze své původní rodiny, je bohužel stále aktuální, a proto v průběhu druhé poloviny 20. století vznikaly SOS dětské vesničky i v dalších částech světa. Dnes fungují celkem ve 132 zemích světa.“* (Podporujeme rodinu, online, cit. 2012-08-28).

Pro oblast pěstounské péče byl důležitým rok 1974, kdy vstoupil v platnost zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. Jeho účelem bylo, aby stát vytvářel všestranné podmínky pro zdravý vývoj a výchovu dětí v případech, kdy rodiče nezabezpečují řádnou výchovu dětí. Zákon dává pravomoc pro příslušné orgány učinit potřebná výchovná opatření v součinnosti se zákonem o rodině a zároveň umožňuje svěřit dítě do pěstounské péče, jestliže nelze zajistit řádnou výchovu především osvojením a pokud ústavní výchova není vhodnější. Zákon zároveň vymezil povinnosti rodičů platit výživné a nově přinesl odměnu pěstounům. Tento zákon byl zrušen ke dni 1. dubna 2004, kdy nabyl účinnost zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Osmdesátá léta popisuje Coloroso (2008) jako neoficiální zavádění otevřených adopcí a počátek mezinárodních adopcí. Nově bylo možné získat informace z původních rodných listů a dokumentů.

V dnešní současné České republice je velmi podrobně a poměrně složitě legislativně řešena problematika náhradní rodinné výchovy. Náhradní výchova je dělena na náhradní rodinnou péči a ústavní péči a spadá do kompetencí různým rezortům. Blíže jsou jednotlivé formy náhradní výchovy specifikovány v dalších kapitolách diplomové práce.

Obrázek 1: Schéma forem náhradní rodinné výchovy



Zdroj: Náhradní rodina [online], [cit. 2012-08-08]

V průběhu vzniku práce došlo ke schválení novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde nejvýznamnější prvkem je profesionální pěstounská péče na přechodnou dobu. Tato forma náhradní rodinné výchovy je blíže specifikovaná

v kapitole č. 3 Náhradní výchova. Cílem novelizace (podrobněji, viz podkapitola 5.3) je zajistit dětem, které nemohou žít ve své biologické rodině, umístění v rodině náhradní v co nejkratší době tak, aby neprošly ústavní formou náhradní výchovy.

2 PRÁVA DÍTĚTE

Pokud se práce zabývá tématem náhradní výchovy, není možné opomenout práva dětí. V historickém kontextu postavení a práva dítěte prošla obrovským vývojem. Od zneužívání dětí na práci, jako levnou námezdní sílu, otrocké vyžadování plnění povinností a tvrdé dřiny. Přes chudobu, zanedbávání péče, zneužívání pro zisk a užitek rodičů či opatrovníků, kdy byly děti vysílány na žebrotu, až po uznání práv dětí. Dnes jsou dětem, alespoň v rámci Evropské unie, přiznána práva a určité postavení, která vycházejí z Listiny základních práv a svobod.

2.1 Listina základních práv a svobod

Z Listiny základních práv a svobod jednoznačně vyplývá, že veškerá uvedená práva se vztahují stejně na dospělé jedince, jako na dítě. I dítě je tedy způsobilé mít práva. Ve srovnání s předchozími léty dávnými i nedávnými, kdy se práva dětí opomíjela a v leckterých případech přímo porušovala, dnes se klade důraz také na práva dětí. Pozitivní je fakt, že je tomu tak i v oblasti náhradní rodinné péče.

Lidé jsou tedy svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné. Stejně tak zajišťuje Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. ochranu rodiny a rodičovství se zvláštní ochranou dětí a mladistvých.

„Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.“ (Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, online, cit. 2012-11-28).

2.2 Národní strategie ochrany práv dětí

Práva dětí podle národní strategie ČR:

- Děti mají právo vyjadřovat své názory ve všech situacích, které se jich týkají. Například i u soudů, na úřadech, ve škole, dokonce i v politických diskusích. Zavedení zásad do praxe podpoří osvěta.
- Mají právo na výchovu v rodině, a to ve vlastní či náhradní. Do roku 2014 přestanou úřady přesouvat do ústavů děti do 3 let a o dva roky později děti do 7 let věku.
- Všechny děti mají od narození znát své rodiče a být pokud možno v jejich péči.
- Stát má zabránit široce rozšířené praxi tělesných trestů. Tresty mají respektovat důstojnost dítěte.
- Zdravotně postižené děti mají právo vzdělávat se v běžných školách.

Na jednání vlády ČR v lednu 2012 mimo jiné zaznělo, že účelem strategie je *„umožnit podmínky pro důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Vytvořený systém se zaměří především na zvyšování kvality života dětí a rodin, odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem, ale také podporu všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí.“* (Tisková zpráva z jednání vlády ČR, online, cit. 2012-08-14).

Hlavní cíl Národní strategie ochrany práv dětí má být dosažen do roku 2018 a je rozdělen na čtyři dílčí cíle. Každý dílčí cíl je založen na následujících prioritách:

- účast dítěte na rozhodovacích procesech,
- odstranění diskriminace a nerovného přístupu vůči dětem,
- právo na rodinnou péči,
- zajištění kvality života pro děti a rodiny.

V oblasti náhradní rodinné péče je důležitá podpora vlády v oblasti zkvalitnění systému péče o děti a posílení kompetencí pro pěstounskou péči.

Hlavním cílem (Základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti, online, cit. 2012-09-10) Národní strategie péče ochrany práv dětí je funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb. Samozřejmě naplňuje základní principy, například plné zaměření na dítě, respektování potřeb a vývoje dítěte, preferuje rovné příležitosti pro děti bez ohledu na rasu, pohlaví, etnikum, zdravotní postižení, věk, apod. Důležité je, že sleduje dlouhodobý zájem dítěte za podpory jeho jedinečnosti.

2.3 Sociálně právní ochrana dětí

V České republice jsou práva dětí právně ošetřena a chráněna v Zákon o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon vymezuje sociálně-právní ochranu dětí jako:

- ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Podle Pemové, Ptáčka (2012) se dnes již většina států zaměřuje v oblasti sociálně-právní ochrany dětí spíše k podpůrným a ochranným aktivitám. Kontrolní a represivní činnost je ponechána v pravomoci občanskoprávní nebo trestněprávní soudní systém. Přičemž předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte.

V součinnosti se zákonem se sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti, kterým zemřeli rodiče, rodiče neplní své povinnosti, nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Ochrana je směřována také dětem, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině, dětem, na kterých byl spáchán trestný čin, jsou jakýmkoli způsobem ohrožovány na zdraví, životě.

V neposlední řadě zákon zaručuje ochranu také dětem, „*které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly*

čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití“ (Zákon č. 359/1999 Sb., § 6, odst. 1 c, s. 7663)

2.4 Úmluva o právech dítěte

Státy, které Úmluvu o právech dítěte přijaly, se zavázaly k tomu, že všemi prostředky budou hájit práva dítěte ve všech oblastech a činnostech. Předním hlediskem je zájem dítěte. Článek 3, odstavec 2 specifikuje závaznost států, které úmluvu přijaly, chránit a pečovat o děti tak, aby bylo zajištěno jejich blaho. V úvahu je přitom potřeba brát ohled na práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců či odpovědných jednotlivců.

Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. V úmluvě jsou vedle práv dětí zakotveny povinnosti smluvních států, které úmluvu ratifikovaly vůči rodičům nebo jiným osobám, které pečují o děti, ale také vůči dětem samotným. Například se smluvní strany zavazují k *„poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin, šatstva a bydlení“* (Úmluva o právech dítěte, článek 27, odstavec 3).

3 NÁHRADNÍ VÝCHOVA V ČR

„Rodičovství bylo vždy obtížné, ale pozitivní rodičovství je ještě náročnější. Přesto platí, že sice potřebujete trochu víc času a úsilí, abyste se ho naučili uplatňovat, ale výsledek stojí za to. V dlouhodobé perspektivě je pak rodičovství nejenom snazší, ale příznivý dopad je znát i na vašich dětech.“ (Gray, 1999, s. 332).

Citát Johna Graye uvádí diplomovou práci do kapitoly o náhradní výchově v České republice. Pojem náhradní výchova je podle Škoviera (2007) nepřesná. Ale s ohledem na právní vymezení a na fakt, že se používá dlouhodobě, je jednoduchý a je chápán jako péče o dítě a zejména jeho výchova na základě rozhodnutí soudu v jiné než biologické rodině nebo v instituci, která je pro tuto potřebu určena.

3.1 Náhradní rodinná péče

Podmínky, formy a zprostředkování náhradní rodinné péče jsou zakotveny v právním systému České republiky v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině, zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Náhradní rodinná péče je forma péče o dítě, které je vychováváno jinými osobami než rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Náhradní rodinná péče má podle zákona o rodině i podle mezinárodních úmluv přednost před ústavní výchovou. V České republice je v současné době ještě pro mnoho dětí ústavní výchova konečným řešením nebo příliš dlouho trvajícím přechodným řešením.

„Systém náhradní rodinné péče řeší v současné době pouze ojediněle případy skutečně osiřelých dětí, kterým oba rodiče nebo jeden z nich zemřel. V naprosté většině jde tedy o děti osiřelé sociálně, které mají matku a otce nebo aspoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat.“ (Konečná, 2003, s. 87).

Každý odchod dítěte do náhradní rodiny je spojen s napětím a očekáváním. Na obou stranách se objevuje radost, ale zároveň i obavy. Zezulová (2006) se zabírá myšlenkou o podivné síle, která dovolí dítěti nastoupit s cizími lidmi do cizího auta a odjet do tmy, přes půl republiky? „*Je to statečnost, naděje na nový život, nebo jen odevzdanost – vždyť co horšího se mu ještě může stát?*“ (Tamtéž, s. 27) .

Potěšující je fakt, že se zvyšují počty žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče u nás. Následující tabulka ukazuje přehled o žádostech žadatelů o náhradní rodinnou péči v roce 2011 tak, jak je uvádí Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.

Tabulka 1: Vývoj počtu žádostí o náhradní rodinnou péči v roce 2011

Územní jednotka	Počet žádostí o osvojení		Počet žádostí o pěstounskou péči	
	Počet podaných žádostí ve sledovaném roce	Počet nevyřízených žádostí k 31.12.2011	Počet podaných žádostí ve sledovaném roce	Počet nevyřízených žádostí k 31.12.2011
Hlavní město Praha	110	393	34	35
Středočeský kraj	87	279	73	52
Jihočeský kraj	39	143	53	51
Plzeňský kraj	31	80	75	28
Karlovarský kraj	11	25	32	20
Ústecký kraj	70	126	50	33
Liberecký kraj	44	52	23	26
Královehradecký kraj	36	89	30	51
Pardubický kraj	23	206	47	74
Kraj Vysočina	35	161	29	68
Jihomoravský kraj	57	238	62	100
Olomoucký kraj	39	133	50	59
Zlínský kraj	32	161	28	88
Moravskoslezský kraj	59	273	117	146
Celkem ČR	673	2.359	703	831

Zdroj: Statistická ročenka MPSV z oblasti práce a sociálních věcí za rok 2011, s. 95

3.1.1 Osvojení

Elementárním úkolem náhradní rodinné péče, které se nazývá osvojení, je nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí a zajistit mu výchovu a péči. Nedílnou součástí v tomto případě je také suplování absentující lásky a v neposlední řadě naplnění smyslu života osvojitelů, do jejichž rodiny osvojenec přichází.

Právní zakotvení osvojení vymezuje § 63 - § 77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o rodině). Tato názvosloví jsou pojmy legislativní, mezi širokou veřejností je běžně užíván výraz adopce. Termín adopce je odvozen z latiny a český překlad osvojení – jejich význam je totožný.

Osvojit lze pouze nezletilé dítě a to pouze v případě, pokud je to dítěti ku prospěchu. Od roku 2014 bude možno opět osvojit dospělého člověk v součinnosti s Občanským zákoníkem č. 89/2012.

Zákon rozeznává dva typy osvojení - zrušitelné a nezrušitelné. Pro nezrušitelné osvojení je minimální věková hranice dítěte jeden rok. Osvojení je možné změnit na osvojení nezrušitelné, naopak to nelze. „*V případě obou forem osvojení dítě získává příjmení osvojitelů. Osvojením vzniká po právní stránce mezi dítětem a osvojiteli příbuzenský vztah, stejně jako mezi dítětem a příbuznými osvojitelů.*“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 43). Z toho důvodu není možné osvojit dítě v rodině, například prarodiče vnuka.

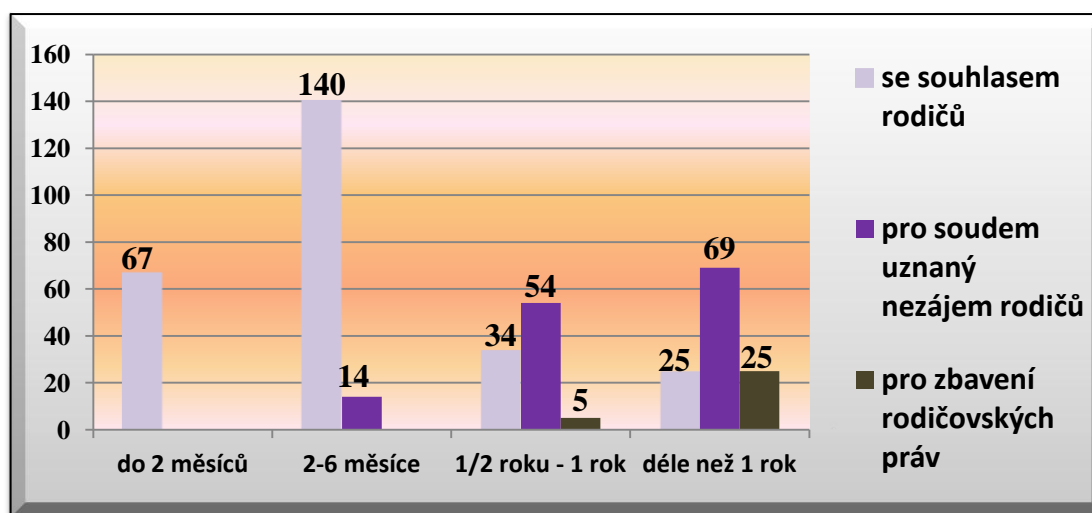
Věk žadatelů o zprostředkování osvojení není v interpretaci Kovaříka (2004) přesně vymezen. Požadavkem však je, aby byl mezi dítětem a žadateli přiměřený věkový rozdíl.

Osvojit lze pouze právně volné dítě. Podle Zezulové (2012) to znamená, že se rodiče po narození dítěte vzdali a po uplynutí ochranné lhůty v době trvání šesti týdnů své rozhodnutí potvrdili. Právně volné je také dítě, pokud byla splněna době kvalifikovaného nezájmu. U novorozenců se jedná o délku dvou měsíců, u starších dětí šesti měsíců. Takové děti mohou být tedy právně uvolněny a nabídnuty k adopci.

Odborníci v České republice kritizují dlouhou dobu pobytu dětí v ústavní péči. Také povinnost právní volnosti dítěte pro adopci ovlivňuje délku pobytu dětí v ústavních zařízeních. Novela Zákona o sociálně právní ochraně dětí klade důraz na pěstounskou péči na přechodnou. Cílem novely je, aby tato forma náhradní rodinné

péče celoplošně nahradila do konce roku 2014 dobu tak, ústavní výchovu. Pro představu následující graf přináší statistická data o pobytu dětí v ústavní péči.

Graf 1: Délka pobytu dětí v Kojeneckých ústavech a Dětských domovech u dětí propuštěných do osvojení v roce 2009



Zdroj: BUBLEOVÁ, V. et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, 2010, s. 31

Rozhodnutí soudu umožňuje následně osvojení dítěte bez souhlasu jeho rodičů. Soud rozhoduje v tzv. incidenčním řízení, kdy výsledkem tohoto samostatného řízení je určení, zda podmínky pro osvojení jsou, popř. nejsou dány. Návrh mohou podat pouze orgán sociálně právní ochrany dětí nebo druhý rodič.

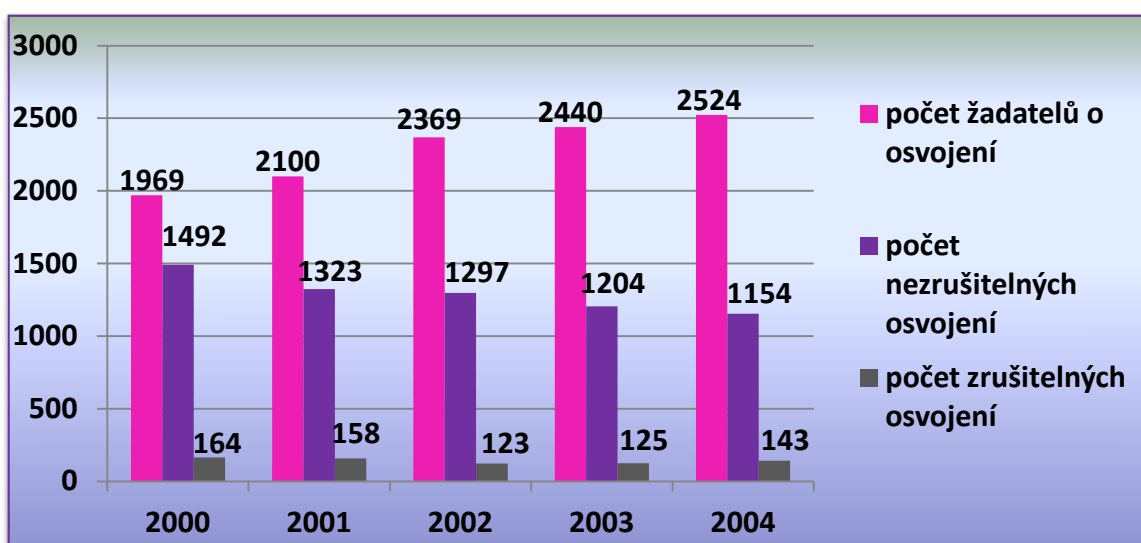
Před rozhodnutím soudu o osvojení musí budoucí osvojitelé vzít dítě na vlastní náklady do zatímní péče. U nezrušitelného osvojení může tato péče být i u dítěte mladšího jednoho roku. Náklady s péčí spojené hradí samozřejmě občan, který chce dítě osvojit. Pokud v průběhu této péče se zájemci o osvojení rozhodnou změnit svoje stanovisko, nemají nárok na náhradu nákladů. Tato péče trvá nejméně po dobu tří měsíců a uskuteční se na základě rozhodnutí příslušného soudu.

Osvojení lze zrušit jen z důležitých důvodů, a to na návrh osvojence nebo osvojitele. Zrušením vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, osvojenec získá znovu dřívější příjmení. Osvojení může zrušit pouze soud. Osvojení nezrušitelné zrušit nelze.

Zájem o osvojení v Česku převyšuje počty uskutečněných osvojení. Z níže uvedeného grafu, ve kterém jsou zpracovány statistické údaje Ministerstva práce a sociálních věcí vyplývá, že počet žadatelů o adopci v České republice přesahuje počet adoptovaných dětí.

Od roku 2014 bude možno opět osvojit dospělého člověka v součinnosti s Občanským zákoníkem č. 89/2012.

Graf 2: Počet žadatelů o osvojení a počet osvojených dětí v porovnání let 2000 – 2004



Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, online, cit. 2012-10-14

3.1.2 Mezinárodní adopce

Z uvedeného grafu vyplývá, že ač počet žadatelů o osvojení v průběhu let stoupal, počet nezrušitelných osvojení naopak klesal. Pokud nelze najít za účelem osvojení vhodné náhradní rodiče pro dítě v rodné zemi, zvažuje se jeho umístění do ciziny. V souladu s Úmluvou o právech dítěte se k této alternativě přistupuje pouze v případě, pokud se tato možnost jeví pro dítě jako nejvhodnější. Přednost před mezinárodní adopcí má osvojení v rodné zemi.

Mezinárodní adopce do ciziny a z ciziny lze praktikovat v České republice od 1. 6. 2000, kdy vstoupila v platnost Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při

mezinárodním osvojení, kterou přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého. Zprostředkování osvojení dětí do ciziny je v České republice v kompetenci Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

„Speciální úprava podmínek mezinárodního osvojení je provedena v celé řadě mezinárodních dokumentů, zejména v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí ze dne 25. 1. 1996, v Evropské úmluvě o osvojení dětí ze dne 24. 4. 1967 a v Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ze dne 29. 5. 1993“ (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, online, cit. 2012-12-10).

Preadopční péče u mezinárodního osvojení trvá šest měsíců a poté je možnou podat Úřadu žádost o vydání rozhodnutí o souhlasu s osvojením dítěte do ciziny v souladu se zákonem č. 94/1963 Sb. o rodině (§ 63, odst. 2 a §67, odst. 3) a v souladu se zákonem č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí (§35, odst. 2, písmeno i).

3.1.3 Pěstounská péče

Bubleová (2012) uvádí statistické údaje, které potvrzují, že v současnosti funguje v České republice osm a půl tisíce pěstounských rodin a kolem jedenácti tisíc dětí je umístěno v institucionální péči. To je statistika. Když ale vidíte konkrétní dítě, které nemá maminku, která by ho pochovala, jdou čísla stranou a eskalují emoce.

Dalším typem individuální náhradní rodinné péče je péče pěstounská. Je právně zakotvena v zákoně o rodině, § 46 - Pěstounem se může stát příbuzný dítěte, blízká osoba nebo osoba dítěti neznámá, přičemž u osob blízkých nebo příbuzných soud rozhoduje na návrh osoby, která se chce stát pěstounem konkrétního dítěte. Osoba musí být také zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP.

O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje příslušný soud na základě návrhu OSPOD. Stejně tak jenom soud může vydat rozhodnutí o zrušení pěstounské péče, a to v závažných případech a na žádost pěstouna. Pěstoun je povinen podávat soudu zprávu o zdravotním stavu svěřeného dítěte a o postupu výchovy, a to nejméně jednou ročně. Pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte.

Pěstounská péče se týká více starších dětí, které nejsou vhodné k adopci. Většinou jsou to děti, které mají nějaký zdravotní problém, děti odlišného etnika,

sourozencké skupiny nebo děti, o které se rodiče zajímají, ale projevují o ně zájem, tudíž nemohou být právně uvolněny. „*Pěstounská péče je tedy jakousi formou smlouvy mezi státem, který převzal dohled nad výchovou dítěte, a rodinou, jež toto dítě do výchovy přijímá. Pěstouni nemají rodičovská práva a také nemají vůči dítěti vyživovací povinnost, tato práva a povinnosti zůstávají biologickým rodičům.*“ (Zezulová, 2012, 16).

Pěstounská péče může být vykonávána v rodině pěstounů, ale také ve skupinách, například v SOS vesničkách nebo podobných zařízeních. Zákon uvádí také termín pěstounská péče na přechodnou dobu, která se v praxi do současné doby využívala ojediněle. Tento stav má změnit novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která v podstatě tuto formu PP na přechodnou dobu povyšuje na profesionální PP.

V případě svěření dítěte do pěstounské péče se nevyklučuje styk dítěte s rodiči. Jak uvádí Archerová (2001), původní rodina je stále součástí dítěte, ať se o něj starala sebehůř. Je třeba s dítětem o původní rodině mluvit, protože i takovou formou se o něm lze dozvědět velmi důležité informace potřebné pro jeho další vývoj a výchovu.

Pěstounskou péči garantuje v České republice stát. V součinnosti se zákonem č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře vzniká pěstounům nárok na dávky pěstounské péče, a to příspěvek při převzetí dítěte, odměna pěstouna a příspěvek na zakoupení motorového vozidla (nejvýše Kč 100.000,-). Dále dítěti v pěstounské péči vzniká nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Od 1. 1. 2013 nově vzniká osvojené sobě při dosažení zletilosti ke dni ukončení pěstounské péče a zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte jednorázově. Jedná se o jednorázový příspěvek ve výši Kč 25.000,-.

3.1.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Tato forma náhradní rodinné péče je sice uzákoněna již několik let, ale využívá se ve zcela výjimečných případech. Zezulová (2012) připomíná, že právě změna legislativy by měla umožnit větší rozvoj této formy péče.

„Jedná se o dočasnou péči o děti, u kterých je vysoká pravděpodobnost rychlého trvalého řešení – buď v dlouhodobé formě náhradní rodinné péče (osvojení,

popř. dlouhodobé pěstounské péče), nebo návratu do původní rodiny.“ (Zezulová, 2012, s. 174).

Svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu může soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to osobám v evidenci. Dítě je svěřeno do PPPD po dobu:

- po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo
- do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.

V souladu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí (§27a) může být dítě umístěno v pěstounské péči na přechodnou v době trvání nejdéle 1 rok. Tato lhůta nemusí být splněna v případě, že jsou do pěstounské péče stejného pěstouna svěřeni sourozenci dítěte. V takovém případě se doba trvání umístění dítěte prodlužuje, nejdéle však o jeden rok od doby umístění posledního sourozence.

Je potřeba v této podkapitole připomenout nutnost kvality osoby, která vykonává pěstounskou péči na přechodnou dobu. Konečná (2011) si pokládá otázky směřující k této problematice. Měli by se takoví lidé lišit od dlouhodobých pěstounů, osvojitelů nebo biologických rodičů? Svůj výzkum v této oblasti popsala společně se Sudovou (2011).

3.1.5 Poručenství

Poručenství je považováno za vyšší typ pěstounské péče, neboť kromě stejných hmotných nároků je poručník též zákonným zástupcem dítěte namísto jeho rodičů. Soud ustanoví poručníka (Matějček, 2002) dítěti v případě, že rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu nebo byl pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti. Předpokladem poručenské péče je proto tzv. právní uvolnění dítěte a rodiče tedy nemohou do poručenské péče nijak zasahovat a obvykle je zachována i anonymita poručníků, neboť rozhodnutí o poručenské péči se rodičům nezasílá. K jejímu narušení však může dojít při rozhodování o výživném rodičů.

Do poručenské péče se obvykle svěřují děti, které z důvodu vyššího věku nebo zdravotních či jiných handicapů nemají šanci na osvojení, třebaže jsou právně volné.

Od osvojení se poručenská péče liší především tím, že poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost a má nárok na stejné dávky státní sociální podpory jako pěstoun.

Poručník má právo a povinnost dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů. Poručenství nezakládá vyživovací povinnosti, pouze pokud dítě žije ve společné domácnosti. Na poručníka na vztahy mezi poručníky a dětmi se vztahují ustanovení o právech a povinnostech rodičů a dětí.

Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem (§ 80 odst. 4). Poručník podává zprávy soudu o dítěti v ročních intervalech.

Pro výkon poručnické péče je důležité zvolit vhodnou osobu. Soud ustanoví poručníkem někoho z příbuzných, a nebo osobu blízkou dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobou. Benátčanová (2006) uvádí, že s rolí poručníka musí osoba souhlasit, není možné ustanovit někoho poručníkem proti jeho vůli. Funkci Vhodnou osobu mohou doporučit rodiče. *„Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgána sociálně-právní ochrany dětí“* (ÚZ Rodinné právo, Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 79, odst. 3, s.15).

Poručník, který o dítě osobně pečuje, má nárok na stejné dávky státní sociální podpory jako pěstoun (§ 43 odst. 2 zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře), viz Dávky pěstounské péče (§ 36 až § 42 cit. zákona).

Dokud dítěti není ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte nebo v jeho zastoupení orgán sociálně – právní ochrany dětí. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně – právní ochrany dětí.

3.1.6 Hostitelská péče

Pojem hostitelská péče se používá běžně při realizaci pobytu dítěte, umístěného v zařízení náhradní výchovy u jiných fyzických osob než u rodičů. Tento typ náhradní péče je zakotven v § 30 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí od 1. 4. 2000. Péči o dítě obvykle plně hradí žadatelé o hostitelskou péči z vlastních zdrojů, neboť zákon žádné hmotné zajištění pro hostitelskou péči nestanoví. Pouze

v případě dlouhodobého pobytu by bylo možno domáhat se alespoň přídatku na dítě jako zvláštní příjemce.

Pojmem hostitelská péče se označuje pobyt dítěte z ústavu u jiných osob než rodičů. Zákon v tomto případě neurčuje žádné podmínky pro žadatele o hostitelskou péči. Nicméně musí být prokázáno, že žadatelé skýtají záruku řádné péče o dítě. Měly by to tedy být osoby občansky i trestně bezúhonné, s vhodnými bytovými podmínkami a bez finančních problémů. Úřady vyžadují provedení sociálního šetření a předložení výpisu z rejstříku trestů, eventuálně psychologické vyšetření žadatelů.

„Hostitelská péče má v České republice poměrně dlouhou historii, avšak po celou dobu byla realizována živelně, bez přesněji vymezených pravidel, především na základě iniciativy angažovaných pracovníků ústavů. Na základě této živelnosti vzniklo mnoho forem a způsobů realizace HP odvíjejících se od různého přístupu jednotlivých pracovníků. Nejednotnost je dnes tak zřejmá i u odborníků zabývajících se náhradní rodinnou péčí či péčí o ohrožené děti. K HP pak bývá v některé literatuře řazena např. i návštěva dobrovolníků (ať ve skupině či jednotlivě) v dětských domovech a kojeneckých ústavech, návštěvy dětí z ústavů u jejich vychovatelů či například bývá pokládána za zvláštní druh pěstounské péče“ (Děti patří domů, online, cit. 2012-12-10).

Žádost o hostitelskou péči se podává (§ 30 Zákon o sociálně právní ochraně dítěte) u ředitele ústavního zařízení, který ji může povolit za následujících podmínek:

- písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště dítěte,
- pokud žadatelé mají odlišné bydliště od dítěte, musí být vydán i písemný souhlas obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště žadatelů,
- pokud je dítě v ústavní péči na základě žádosti rodičů či jiných zákonných zástupců, je potřeba jejich písemného souhlasu, pokud tomu nebrání vážná překážka.

Hostitelskou péči lze povolit i u dítěte, které se v ústavním zařízení nachází na základě předběžného opatření, takže ústavní výchova není dosud nařízena. První pobyt může být povolen nejvýše na 14 dnů, může však být na základě písemného souhlasu obecního úřadu místa trvalého bydliště dítěte neomezeně prodloužen na delší dobu. Pobyt může být také pravidelně nebo nepravidelně opakovaný (víkendy,

prázdniny). Ke každému opakovanému pobytu je však zapotřebí nové rozhodnutí a výše uvedené souhlasu jako k prvému pobytu. „*Hostitelská péče je optimálním řešením pro opuštěné děti, které není možno z nejrůznějších důvodů umístit do náhradní rodiny natrvalo a které jsou již rozumově a citově schopny tuto situaci zvládat.*“ (Matějček, 2002, s. 41).

Dlouhodobá hostitelská péče se nejčastěji využívá u dětí, které by měly přejít do osvojení nebo pěstounské péče k žadatelům o hostitelskou péči, ale buď nejsou splněny všechny právní předpoklady a je vhodné, aby dítě bylo v rodině co nejdříve, anebo jsou sice splněny právní podmínky, ale prostřednictvím hostitelské péče se má ověřit, zda se dítě s novou rodinou dobře sžije a zda rodina jeho výchovu zvládne. V tomto případě se jedná o děti starší nebo zdravotně handicapované či výchovně problémové.

V této oblasti stále chybí především právní ukotvení. Z toho důvodu se princip hostitelských pobytů dětí rozvíjí těžkopádně a potýká se s mnohými úskalími. Podle Zezulové (2012) je potřeba vymezit v zákoně nebo provádějí vyhlášce lépe jasná kritéria k propouštění dětí na hostitelské pobyty a věnovat se také příprava hostitelů, dětí i zaměstnanců dětských domovů.

Hostitelská péče je nevhodná převážně u malých dětí ve věku 1-8 let, které se často velmi rychle citově váží na hostitelskou rodinu a nedokážou rozumově zpracovat nutnost návratů do ústavního zařízení. Takové návraty jsou podle Matějčka (2002) pak většinou citově traumatizující. V těchto případech je vhodné udělat vše pro nalezení trvalé náhradní rodiny, a to popřípadě i profesionální, jejichž síť by bylo zapotřebí urychleně utvořit. Za nevhodné se dále považují jednorázové pobyty, bez perspektivy opakování a rozvíjení vzájemných vztahů.

3.1.7 Svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

V součinnosti s § 45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud to vyžaduje zájem dítěte. Tato osoba musí souhlasit se svěřením do výchovy a zaručit řádnou výchovu dítěte.

Přednostně je tato osoba vybírána z okruhu příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině. Soud fyzické osobě stanoví rozsah práv a povinností vůči svěřenému dítěti, rodiče zůstávají zákonnými zástupci dítěte. Rodičům zůstává nadále také vyživovací povinnost vůči dítěti, stejně jako další práva a povinnosti vyplývající z § 31 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Soudem je také omezen výkon rodičovské zodpovědnosti.

3.2 Ústavní výchova

V České republice je v současné době ještě mnoho dětí, pro které je ústavní výchova konečným řešením nebo příliš dlouho trvajícím přechodným řešením. Pro účely práce byl zvolen pouze informativní přehled a základní informace o jednotlivých zařízeních, v kterých je prováděna ústavní výchova dětí a mladistvých.

Problematika ústavní výchovy je legislativně upravena zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Zákon se vztahuje na veškerá ústavní zařízení v České republice mimo kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku. Tato zařízení spadají do resortu zdravotnictví a po právní stránce jsou upravena zákonem č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

System ústavní náhradní výchovy je v České republice v kompetenci tří rezortů. Blíže je tato oblast specifikována v následujících podkapitolách s názvy ministerstev, která spravují jednotlivá zařízení.

3.2.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR

Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy v kompetenci zmiňovaného ministerstva mají za úkol zajištění náhradní výchovné péče pro nezletilé osoby, většinou do 18 let věku. Jsou zřizována v souladu se zákonem č. 109/2002

o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Mezi tato zařízení patří diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. V souladu se zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy školská zařízení poskytují náhradní výchovu a péči o nezletilé v zájmu zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

Diagnostický ústav je zařízení pro děti, které jsou zde umístěné po dobu nezbytně nutnou (zpravidla osm týdnů). Děti jsou přijímány na základě nařízení předběžného opatření, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Z ústavu jsou děti v součinnosti se zákonem č. 109/2002 Sb o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (§ 5) na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení určených pro náhradní ústavní výchovu. Funkce diagnostického ústavu spočívá v diagnostikování dítěte, návazně má nezastupitelnou funkci vzdělávací, terapeutickou, výchovnou a sociální.

Dětský domov zajišťuje péči o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a zároveň nemají závažné poruchy chování. Děti, které žijí v dětském domově, se podle individuálních potřeb vzdělávají a docházejí do škol, které nejsou součástí zařízení. Hlavní funkcí dětských domovů jsou výchova, vzdělávání a také funkce sociální. Do dětského domova mohou být souladu se zákonem č. 19/2002 Sb, § 12 umístěny děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Rovněž mohou být v dětském domově umístěné nezletilé matky společně se svými dětmi.

Děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a zároveň vykazují závažné poruchy chování nebo trpí duševní poruchou a vyžadují výchovně léčebnou péči, jsou umístěny **do dětských domovů se školou**. Také v těchto zařízeních pečují o nezletilé, kteří mají nařízenou ochrannou výchovu, rovněž tak o nezletilé matky s jejich dětmi. Umístěny jsou do dětských domovů se školou děti po dobu povinné školní docházky

Děti, které dovršily 15 let věku a mají závažné poruchy chování, s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou, jsou umístěny do **výchovného ústavu**.

„Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let“ (Zákon č. 109/2001 Sb., § 19).

3.2.2 Ministerstvo zdravotnictví ČR

Zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu legislativně upravuje zdravotnická zařízení, kterými jsou **kojenecký ústav a dětský domov pro děti do tří let**. *„K zařízením léčebně preventivní péče se přiřazují kojenecké ústavy, dětské domovy a jesle, pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do tří let“ (Zákon 20/1966 Sb., § 38).* Ve své podstatě jsou to téměř totožná zařízení, rozdíl je ve věku dětí, o které je zde pečováno. V kojeneckých ústavech žijí děti do max. 1,5 roku věku, o děti do tří let je pečováno, jak už z názvu vyplývá, v dětských domovech pro děti do tří let.

Zařízení poskytují léčebně preventivní péči pro děti, které z jakéhokoliv důvodu nemohou vyrůstat ve své rodině, podporují kontakt s biologickou rodinou a také poskytují edukativní činnost ve směru k nezralým matkám. Zprostředkovávají také kontakt s dítětem, umožňují návštěvy matek za účelem kojení dětí, apod.

„V ČR je 34 kojeneckých ústavů, loni jimi prošlo přes dva tisíce dětí. K zákazu kojeneckých ústavů vyzvala Česko mezinárodní organizace UNICEF, která zastupuje práva dětí. Kojenecké ústavy v České republice mají být do konce roku 2013 zrušeny. Ministerstvo práce a sociálních věcí vytvoří do té doby alternativy pro vývoj dítěte v náhradním rodinném prostředí, novinářům to řekl ministr Jaromír Drábek (TOP 09). "Chceme do konce roku 2013 dosáhnout toho, aby děti nebyly umísťovány do ústavní péče, pouze do péče individuální. K 1. lednu 2014 nebude umístění dětí do tří let možné, do roku 2016 toto omezení rozšíříme na děti až do sedmi let věku," doplnil ministr“ (TÝDEN.CZ, online, cit 2012-10-21).

O existenci, kvalitě, typech, prospěchu kojeneckých ústavů, bylo v posledním roce vedeno mnoho diskusí. Dohady, ale i neshody vyvolala novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, která přinesla nový pohled na tato zařízení a snahu o jejich vymizení v působení v oblasti náhradní výchovy v České republice. Novelu

vetoval prezident republiky Václav Klaus a poslanecká sněmovna veto přehlasovala a novela vstoupila v účinnost 1. 1. 2013.

3.2.3 Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Jedním ze zařízení náhradní výchovy je specifické zařízení, a to **domov pro osoby se zdravotním postižením**, jehož existenci, podmínky, provoz, povinnosti a práva poskytovatelů a uživatelů upravuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. V domovech jsou poskytovány základní a fakultativní služby na základě smlouvy o poskytování sociálních služeb. Poskytované služby musí být v souladu se Standardy kvality sociálních služeb na základě individuálních plánů klientů. *„Ústavní výchova nebo předběžné opatření jako výchovná opatření nařízená soudem podle zákona o rodině mohou být vykonávány, jde-li o děti těžce mentálně nebo tělesně postižené, případně s kombinovanými vadami, v domovech pro osoby se zdravotním postižením“* (KRÁLOVÁ, RÁŽOVÁ, 2012, s. 90).

3.2.4 Dětská centra

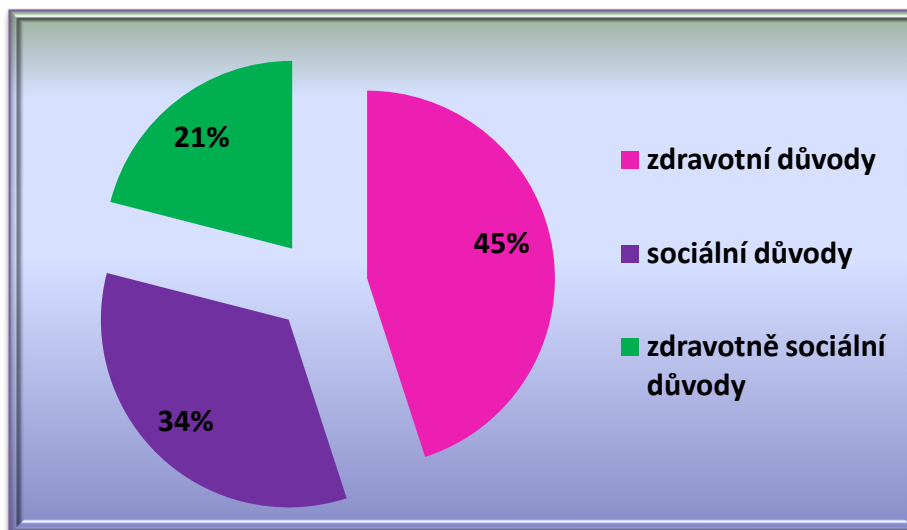
Tento zvláštní druh zařízení nespadá pod žádný rezort. Existence dětských center stojí mimo systém zařízení, ve kterých je prováděn výkon ústavní výchovy a nevztahuje se na ně zákon o výkonu ústavní výchovy. Dětská centra mají přednost před umístěním dítěte do ústavní výchovy.

Dětská centra jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V součinnosti s § 42 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, poskytují pomoc a ochranu dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče přiměřené jeho věku, jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo jde-li o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo v situaci, kdy jsou vážným způsobem ohrožena jeho základní práva.

Děti do centra mohou být přijaty na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), na základě žádosti orgánu sociálně-právní ochrany

dětí, ale také na základě žádosti samotného dítěte nebo osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci (Fond ohrožených dětí, online, cit. 2012-09-30).

Graf 3: Procentuální zastoupení důvodů příjmu dětí do KÚ a DD do tří let v ČR v roce 2011



Zdroj: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, online, cit. 2012-10-10

4 Proces zprostředkování náhradní rodinné péče

Proces zprostředkování náhradní rodinné péče upravuje Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

4.1 Podání žádosti

Pokud se manželé nebo jednotlivec rozhodne o přijetí dítěte do své péče, nejprve si musí vyzvednout a vyplnit žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Formulář obdrží na sociálním odboru příslušného úřadu obce s rozšířenou působností dle místa trvalého bydliště (u manželů v místě trvalého bydliště jednoho z nich). Každý úřad si vytváří pro tento účel své formuláře a, jak uvádí Bubleová (2010), musí úřad přijmout též písemnou žádost, protože zákon neuvádí povinnost jednotné žádosti.

Žádost o zprostředkování může podat fyzická osoba, která je občanem České republiky a má zároveň na jejím území trvalý pobyt. Pokud chce žádost podat cizinec, musí splnit podmínku povolení trvalého pobytu v ČR nebo „*je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR hlášen k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů*“ (Bubleová a kol., 2011, s.22).

K žádosti musí zájemce přiložit potřebné doklady o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území ČR (v případě cizinců doklad viz výše), zprávu o zdravotním stavu, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a další potřebné doklady (§ 21 zákona o sociálně- právní ochraně dětí).

4.2 Odborné posuzování, přípravné kurzy

„U žadatelů o náhradní rodinnou péči se posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, bezúhonnost, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která

vedla k podání žádosti, stabilita partnerského vztahu a prostředí v rodině. Zjišťuje se i postoj ostatních členů rodiny k přijetí dítěte“ (Bubleová, 2010, s 56).

Konečná (2003) připomíná, že se pracovnice příslušného úřadu osobně přesvědčí v místě bydliště žadatele o schopnosti vytvořit dítěti vhodné životní podmínky a posléze o šetření napíše zprávu, která je součástí dokumentace.

Součástí posuzování je absolvování kurzu psychosociální přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči. Přípravné kurzy by žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče měly obohatit o mnoho poznatků z oblasti vývojové psychologie dítěte, partnerských a rodičovských rolí, péče o děti v náhradní rodinné péči, problematiky péče o děti se speciálními potřebami, adaptace dítěte i rodičů na nové role, apod.

Velkým pozitivem přípravného kurzu je také to, že si zájemci mohou plně uvědomit a ujasnit své pocity, potřeby, představy, ale také specifika náhradního rodičovství. Spock (1993) se zamýšlí například nad tím, že adoptované dítě může mít v podvědomí stálý strach z odložení. Jednou už to zažilo u biologických rodičů. I s tím je potřeba počítat. O to větší nároky jsou kladeny na náhradní rodiče, o to větší význam mají přípravné kurzy.

Součástí přípravného kurzu jsou také besedy s odborníky z řad psychologů, dětských psychologů či pediatrů, žadatelé obdrží také ucelené informace o sociálně-právní oblasti náhradní rodinné péči. *„Žadatelé při závěrečném hodnocení obsahu a přínosu příprav také často vysoce oceňují možnost setkat se v rámci tohoto školení přímo s některými z osvojitelů či pěstounů a podebatovat si s nimi o praktických stránkách každodenního života s přijatým dítětem (dětmi.“ (Gabriel, Novák, 2008, s. 82).*

Pro Konečnou (2010) je důležité, aby v této fázi probíhala příprava nejen zájemců o náhradní rodičovství, ale celého okolí. Domnívá se, že je důležitá příprava učitelů, soudců, lékařů a dalších odborností, se kterými přicházejí rodiče do kontaktu.

4.3 Zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Jak informuje Bubleová (2010), následuje po období odborného posouzení zařazení nebo nezařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči, které je v kompetenci příslušného krajského úřadu nebo Magistrátu hl. m. Prahy.

V případě nezařazení do evidence žadatelů může zájemce o zprostředkování náhradní rodinné péče podat odvolání u správního orgánu, který rozhodnutí vydal. Ten postupuje odvolání včetně spisové dokumentace žadatelů a se svým vyjádřením Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR.

4.4 Období očekávání a svěření dítěte do náhradní rodinné péče

Schoolerová (2002) se zabývá délkou období očekávání. Toto období může být různě dlouhé. Délka je odvislá od typu NRP a představ žadatelů o budoucím dítěti. „*Zprostředkování náhradní rodinné péče se řídí zásadním pravidlem – vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je připravena přijmout dítě právě takové, jaké je*“ (Bubleová, et al., 2001, s. 30).

V praxi to znamená, že se podle potřeby schází poradní sbor ve složení fundovaných odborníků, kteří děti znají, znají také zájemce o zprostředkování náhradní rodinné péče. (V případě, že vejde v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, změnou bude individuální přístup, debata o jednom dítěti s týmem pracovníků, kteří s dítětem pracovali, což umožní případové konference.) Pokud se podaří vybrat pro konkrétní dítě vhodný budoucí osvojitel, oznámí příslušný Krajský úřad žadateli právo seznámit se do 30 dnů s dítětem. Pokud žadatel tuto možnost nevyužije, bude dítě doporučeno jiným žadatelům (§24 – 38 ZSPOD).

Do 30 dnů žadatel oznámí příslušnému úřadu, zda má nebo nemá zájem osvojit konkrétní dítě. Zpravidla žadatelé využijí možnost pomoci sociální pracovnice OSPOD, která s nimi sepíše žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů a zašle na OSPOD příslušného úřadu dle trvalého pobytu dítěte. Tento v rámci zákona č. 500/2004 Sb. o správním řízení vydá rozhodnutí (§67) o svěření do péče budoucích osvojitelů nebo pěstounů s neodkladným účinkem.

Na základě rozhodnutí mohou žadatelé žádat o rodičovský příspěvek, peněžitou pomoc v mateřství nebo o dávky pěstounské péče u příslušného úřadu práce v místě svého trvalého pobytu v součinnosti se zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Pokud se žadatelé rozhodnou, že chtějí dítě osvojit, podají žádost o svěření dítěte k příslušnému soudu, tj. v místě, kde se dítě zdržuje. Je to tedy možné v místě svého trvalého bydliště. V praxi se také ale může stát, že soud deleguje žádost na soud dle trvalého pobytu dítěte. Soud vydá Rozhodnutí o svěření dítěte do osvojení nebo pěstounské péče.

4.5 Nezprostředkování NRP

Zprostředkování osvojení se neprovádí v případě, že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte (Zákon o SPO, § 20, odst. 3 a).

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině (Zákon o SPO, § 20, odst. 3).

5 Zákonné předpisy, které definují a interpretují pojetí a systém náhradní rodinné péče v České republice

Významným mezinárodním dokumentem v oblasti práv dětí je sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte. Úmluva (online, cit 2012-11-20) byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1989 a definuje jednotlivá práva dítěte, jako právo na život, jméno, ochranu soukromí nebo poznat svoje rodiče a být jimi vychovávaní, článek 21 například upravuje osvojení dítěte. Česká republika, respektive tehdejší Federální shromáždění ČSFR ratifikovala Úmluvu v roce 1990.

Od 1. 1. 2014 bude uveden v platnost nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., který bude upravovat celé rodinné právo a další, včetně náhradní rodinné péče.

V diplomové práci již byla uvedena zmínka o širokém pojetí právní úpravy náhradní rodinné péči. Zákony, které nejsou uvedeny v kapitole 5, jsou uvedeny v příloze D.

5.1 Základní právní předpisy

V oblasti náhradní rodinné péče patří mezi nejdůležitější legislativu zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje práva a povinnosti rodičů, rodinné vztahy a náhradní rodinnou péči, tzn. osvojení, opatrovnictví, poručenskou péči a pěstounskou péči.

Další právní normou je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Zákon upravuje postup při zprostředkování náhradní rodinné péče, jako je osvojení nebo pěstounská péče. Vymezuje postupy při vyhledávání vhodných osvojitelů a pěstounů pro konkrétní děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. V neposlední řadě determinuje hlavní principy y sociálně právní-ochrany dětí, včetně vymezení povinností a kompetencí pro orgány sociálně-právní ochrany dětí.

5.2 Další právní předpisy

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře vymezuje druhy dávek pěstounské péče, tj. příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Náhradním rodičům - osvojitelům jsou v součinnosti s tímto zákonem vypláceny nárokové dávky státní sociální podpory, které jim náleží stejně jako biologickým rodičům, např. příspěvek na bydlení, přídavky na děti a rodičovský příspěvek. Dávky státní sociální podpory jsou jim vypláceny, pokud osoby splní zákonné podmínky.

Nově je od 1. 1. 2013 vyplácen příspěvek při ukončení pěstounské péče. Nárok na příspěvek vzniká fyzické osobě, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč (MPSV, online, cit. 2013-01-03).

Od ledna je jiné pojetí odměn pěstounům. V nové podobě lze říci, že se pěstoun stává zaměstnancem státu. Úřady práce mu vyplácejí odměnu, která je na stejné úrovni jako plat zaměstnance, tzn., že je zdaněna a ponížena o částku zdravotního a sociálního pojištění. Příbuzní dětí, kteří se stali pěstouny, jsou v případě vyplácení odměn negativně zohledněni. Nemají automaticky nárok na odměnu pěstouna, o výplatě rozhoduje OSPOD. To neplatí v případě, pokud se starají o tři a více dětí nebo je jedno dítě postižené ve II. stupni závislosti (středně těžká závislost).

5.3 Přehled základních ustanovení novely zákona č. 401/2012 Sb. v oblasti NRP

Poslanecká sněmovna přehlasovala veto prezidenta České republiky a 7. 11. 2012 přijala novelu zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Od 1. 1. 2013 vstoupil v účinnosti zákon č. 401/2012 Sb., který mění zákon o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

V oblasti náhradní rodinné péče tato novela přináší významné změny. Zavádí povinnost zavedení standardů kvality práce a nastavení minimálních rámců činnosti pro všechny subjekty v systému.

5.3.1 Změny v oblasti zprostředkování NRP

Ruší se zprostředkování náhradní rodinné péče na úrovni MPSV. Ministerstvo může nadále v oblasti NRP podávat pouze podněty. Nově lze zamítnout žádost o zařazení do evidence žadatelů ještě před provedením odborného posouzení žadatele v případě zjištění závažných důvodů.

Do ciziny lze zprostředkovat osvojení pouze v případě, že je ze všech okolností zřejmé, že není možné zprostředkovat PP ani osvojení v ČR a nelze předpokládat, že by v budoucnu mohla dítě do péče převzít příbuzná nebo blízká osoba.

5.3.2 Změny v oblasti pěstounské péče

Zásadní změnou je nový pohled na náhradní rodinnou péči, kdy se do popředí dostává forma pěstounské péče na přechodnou dobu, která do současné doby byla téměř nevyužita. Tato forma NRP znamená zvýšenou potřebu vyhledávání vhodných pěstounů. Důraz klade na zvýšené nároky na samotné zájemce, jejich přípravu, ale i ochranu. Nově se klade důraz na doprovázení rodin. Cílem PPPD v nové legislativní úpravě je nahradit ústavní formu náhradní výchovy do konce roku 2014. Nový zákon by také mohl přinést změnu v oblasti informovanosti veřejnosti o této problematice. Ta se jeví v současné době jako nedostatečná (Bubleová, 2007).

Novela zákona o SPO přináší výraznější pomoc pro pěstouny a nárůst povinnosti pro OSPOD. Úplnou novinkou je uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče mezi pěstouny a pověřenými osobami, kdy si stát ponechává kontrolu nad kvalitou náhradní rodinné péče. Podmínkou pro uzavření smlouvy je souhlas OSPOD. Dohody se uzavírají za účelem zajištění potřeb pečujících osob, kterými jsou pěstouni, pěstouni na přechodnou dobu, poručníci. Novela stanovuje také možnost výpovědi dohod.

Pěstouni se sami rozhodují, s kým smlouvu uzavřou, vybírají si z pověřených subjektů, kterými může být obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad, obec a osoby pověřené k výkonu SPOD.

Velkou pomocí pro pěstouny je právo na odlehčovací služby. Například v době nemoci nebo dovolené pěstouna je pověřený subjekt povinen zajistit péči o dítě v případě, že je tato povinnost zakotvena v dohodě. Pro pěstouny vzniká nově povinnost dalšího vzdělávání v délce 24 hodin v průběhu roku. Na druhé straně mají nárok na poradenství a doprovázení pověřenou osobou.

Pověřená osoba, která uzavírá smlouvu s náhradními rodiči (na konkrétní dítě) následně má povinnost nejméně 1x za dva měsíce být v kontaktu s rodinou, navštívit jí v domácnosti, spolupracovat se školou, do které dochází dítě v pěstounské péči, apod. Jednou za půl roku podává pověřená osoba zprávu krajskému úřadu o výkonu sociálně právní ochrany dětí.

Pěstoun je povinen uzavřít do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do pěstounské péče nebo o zařazení pěstouna na přechodnou dobu do evidence dohodu s osobu oprávněnou uzavírat dohody. V případě, že tak neučiní, vydá příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností správní rozhodnutí. *„Ve správním rozhodnutí jsou upraveny podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností založených v § 47a zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Jedná se například o právo na poskytnutí pomoci při zajištění péče o svěřené dítě, právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci, právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě.“* (OSPOD.cz, online, 2013-02-12).

Vzniká nový nástroj systémového financování – státní příspěvek pro pověřenou na výkon pěstounské péče ve výši 48000 korun za každou uzavřenou smlouvu na dobu jednoho roku. Zákon taxativně nevymezuje hospodaření s částkou, rozhodnutí je ponecháno na příjemci.

Pro OSPOD vzniká povinnost vypracování individuálních plánů pro každé dítě v pěstounské péči ve spolupráci s pěstouny. Při výběru vhodných náhradních rodičů namísto dosud praktikovaného poradního sboru, který vybíral rodiče pro děti, budou rozhodovat odborníci na případových konferencích, které budou svolány za účelem výběru rodičů individuálně pro každé dítě zvlášť.

Odměny pěstouna se zvyšují. Není-li stanoveno jinak, výše odměn za kalendářní měsíc činí:

- 8000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě,
- 12000 Kč je-li pečováno o 2 děti,
- 20000, je-li pečováno alespoň o tři děti, je-li pečováno alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II nebo III,
- 24000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu, a toto dítě je osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II nebo II nebo IV.

Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci se odměna pěstouna zvyšuje.

Od 1. 1. 2014 bude uveden v platnost nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb., který bude upravovat celé rodinné právo a další, včetně náhradní rodinné péče.

5.3.3 Převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory

Dávky pěstounské péče budou převedeny ze zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře do zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dávkami PP jsou:

- příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla,
- příspěvek při ukončení pěstounské péče ve výši 25000 Kč. Tato dávka, jak již bylo v práci zmíněno, je dávkou novou

5.3.4 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Institut PPPD byl v České republice zaveden již v roce 2006, ale do současné doby je téměř nevyužíván. V rámci deinstitutionalizace náhradní výchovy v České republice novela podporuje tento typ náhradní výchovy. Délka PPPD může trvat maximálně jeden

rok, v průběhu té doby soud nejméně 1x za 3 měsíce přezkoumává důvody trvání PPPD. Důvodem svěřeni dítěte do náhradní výchovy tohoto typu jsou:

- rodič nemůže ze závažných důvodů dítě vychovávat (např. hospitalizace, VTOS),
- uplynutí doby, než je možné dát souhlas s osvojením (6 týdnů po narození dítěte),
- uplynutí doby, než je rozhodnuto soudem o tom, že není třeba souhlasu rodiče s osvojením (6, resp. 2 měsíce), do budoucna sjednoceno na 3 měsíce.

Novela upravuje, že pouze OSPOD může soudu podat návrh na svěřeni dítěte do PPPD. Mění se také délka přípravných kurzů pro zájemce o zprostředkování náhradní rodinné péče na nejméně 48 hodin, profesionální pěstouni se budou vzdělávat nejméně 72 hodin.

6 Náhradní rodinná péče (náhradná rodinná starostlivosť) na Slovensku

Ve Slovenské republice je problematika náhradní rodinné péče upravena podobně jako v České republice v zákoně č. 36/2005 o rodině a o změně a doplnění některých zákonů ve znění pozdějších předpisů. Proces přípravy žadatelů o náhradní rodinnou péči, rozhodnutí o zapsání do seznamu žadatelů, vedení přehledu dětí a vedení seznamu žadatelů, podmínky pro navázání osobního vztahu mezi dětmi a žadatelem upravuje ve Slovensku zákon č. 305/2005 Z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

6.1 Náhradní rodinná péče (náhradná rodinná starostlivosť)

Podle zákona o rodině je ve Slovenské republice náhradní rodinná péče dělená podobně jako v České republice následovně:

6.1.1 Náhradní osobní péče (náhradná osobná starostlivosť)

Jedná se o svěřeni dítěte příbuzným nebo blízkým osobám. Tyto osoby nemusí absolvovat přípravu na NRP a nemusí být zapsáni ani v seznamu žadatelů na Úřadu práce sociálních věcí a rodiny. Po svěřeni dítěte do péče soudem přispívá na dítě finančním příspěvkem Úřad práce, sociálních věcí a rodiny (zákon č. 627/2005 Z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa).

6.1.2 Pěstounská péče (pestúnska starostlivosť)

Pěstounská péče je na Slovensku také, podobně jako v ČR, státem garantovaná, finančně podporovaná. Dítě může být v náhradní rodinné péči tohoto typu po celé dětství, ale PP může mít krátkodobý charakter. Zde, podobně jako v ČR, zastupuje

a rozhoduje pěstoun v obvyklých a běžných záležitostech, v podstatných rodiče a ve sporných nebo když rodič není dostupný soud.

Žadatelé musí být zapsáni v seznamu žadatelů na Úřadu práce, sociálních věcí a rodiny (dále jen ÚPSVaR), musí projít prověřením způsobilosti pro vykonávání náhradní rodinné péče stejně jako osvojitelé. Po svěřením dítěte do péče soudem pobírají příspěvek na dítě a příspěvek na péči od ÚPSVaR (zákon č. 627/2005 Z. o příspěvkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa).

Odměny pěstounům byly podřízeny a vypláceny do konce roku 2005 v souladu se zákonem č. 265/1998 Sb. o pěstounské péči, který byl zrušen výše zmiňovaným zákonem.

6.1.3 Osvojení (osvojenie)

Postup z pohledu žadatelů je stejný jako při pěstounské péči, zprostředkování navázání vztahu mezi žadateli a dítětem je opět v kompetenci ÚPSVaR.

V případě osvojení má osvojitel od 1. 7. 2005 nárok na rodičovskou dovolenou spojenou s rodičovským příspěvkem až do 6 let věku svěřeného dítěte, nejdéle tři roky od právoplatnosti rozhodnutí soudu o svěřením dítěte. Rodina má nárok také na přídatky na děti a na daňový bonus (ADOPCIA, online, 2012-10-13).

Osvojení je zakotveno v § 97 – 109 zákona č. 36/2005 Z. o rodině. Osvojit je možné jen nezletilé dítě za předpokladu, že rodiče dítěte dali souhlas k osvojení dítěte nebo, stejně jako v ČR, pokud je dítě právně volné. Tzn. rodiče 6 měsíců neprojevovali o dítě skutečný zájem, v případě novorozenců po dobu 2 měsíců po narození neprojevovali žádný zájem. O právní volnosti rozhoduje soud.

Před osvojením musí být ve Slovenské republice dítě nejméně 9 měsíců v předadopční péči (§103 ZR). Děti mohou být osvojené se souhlasem rodičů nebo dítě, které nemá rodiče (§101 ZR) nebo rodiče neprojeví zájem (§102 ZR). V SR se přiměřeně věku dítěte vyžaduje také souhlas dítěte s osvojením (§101 ZR). O tom, že rodiče nejeví o dítě zájem a může být tedy osvojen, rozhoduje soud v tzv. konání o osvojitelnosti dieťaťa (§102, odst. 4, ZR).

6.1.4 Poručnictví (poručnictvo)

Ve Slovenské republice podobně jako v ČR může být dítě svěřené do péče poručníka. Ten je zákonným zástupcem dítěte, nemusí se však o dítě osobně starat. Pokud se stará osobně, má nárok na příspěvky stejně jako pěstoun.

6.1.5 Návštěvní pobyty v rodině (návštěvné pobyty v rodine)

Rodina poskytuje svůj dům či byt za účelem možných návštěv konkrétního dítěte. Návštěvy by měly být dlouhodobého a stabilního charakteru (§ 56 ZSPODSK). Obdobně jako v České republice probíhá tato forma pomoci na základě dohody s konkrétním nejbližším dětským domovem.

6.2 Ústavní péče (ústavna starostlivosť)

Ústavní péče na Slovensku se vykonává pouze v **dětských domovech** a reedukačních centrech. Podle zákona má před ústavní péčí přednost náhradní osobní péče a pěstounská péče.

Právní zakotvení o dětských domovech upravuje také zákon č. 305/2005 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele. Na Slovensku spadají všechna zařízení pod rezort ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny (§45 ZSPODSK), což je rozdíl oproti České republice, kde se náhradní výchova dělí mezi ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo školství a ministerstvo práce a sociálních věcí, viz podkapitola 3.2.

Ve Slovenské republice fungují při dětských domovech tzv. **profesionální rodiny** (§53 ZSPODSK). V praxi to znamená, že se zaměstnanci dětského domova starají o maximálně tři děti ve svém domácím prostředí, tzn., že děti žijí u nich doma. V případě, že jsou zaměstnanci dětského domova oba manželé, mohou pečovat o šest dětí. Podle zákona o rodině musí být na Slovensku všechny děti do 6 let po umístění v dětské domově zařazené do profesionální rodiny s výjimkou zdravotně postižených

děti a v dalším případě, pokud by to nebylo pro dítě vhodné z důvodu zachování jeho sourozeneckých vztahů.

Posláním profesionální rodiny je poskytnout na přechodnou, v některých případech také dlouhodobou péči, dítěti s nařízenou ústavní výchovou, které je umístěné v instituci - dětský domov, krizové centrum, speciální výchovné zařízení. (ADOPCIA, online, 2012-10-14).

Profesionální rodina na Slovensku je obdoba profesionální pěstounské péče, kterou v České republice přinesla novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Rozdíl je v tom, že profesionální rodičovství nespadá do formy náhradní rodinné péče, nýbrž se jedná o formu realizace ústavní péče.

V dětských domovech jsou na Slovensku zřizovány v souladu se zákonem č. 305/2005 o sociálně právní ochraně dětí:

- samostatné skupiny, zpravidla o počtu 5 – 10 dětí, které jsou umístěny v samostatných rodinných domech, popřípadě v bytech,
- specializované skupiny pro děti s různými specifickými potřebami, např. zdravotní postižení (max. 6 dětí), poruchy chování (max. 8 dětí) apod.,
- skupiny pro mladé dospělé (18 – 25 let) po ukončení ústavní výchovy, kdy mohou zůstat tito mladí v dětském domově až do té doby, než si zabezpečí bydlení a ekonomicky se osamostatní, tzn. dokončí školu a najdou si práci,
- skupiny pro nezletilé matky s dětmi,
- diagnostické skupiny.

Na Slovensku jsou také zřizována krizová centra. V nich mohou děti pobývat jen krátkou dobu, například po dobu trvání předběžného opatření nebo výchovného opatření. Ústavní péče se v krizovém středisku vykonávat nemohu.

6.2.1 Profesionální pěstounská rodina (profesionálna pestúnská rodina)

Profesionální rodiny jsou na Slovensku, rozdílně od České republiky, součástí každého dětského domova. Jsou to zaměstnanci dětského domova stejně jako vychovatelé, jen pracují doma. Mají podle předpisu č. 311/2001 Z.z. zákoníku práce

status domácího zaměstnance, který podléhá řediteli dětského domova a má stejné povinnosti jako vychovatel v dětském domově. V praxi to znamená, že musí například zpracovávat a vyhodnocovat individuální plán výchovné práce s dítětem, apod. Profesionální rodiny nemají děti svěřené rozsudkem soudu, děti jsou svěřené do péče dětského domova. Pokud se děti mohou vrátit domů, podaří se pro ně vyhledat pěstounskou rodinu nebo vhodné osvojitele, z profesionální rodiny odchází. Na jeho místo vybere dětský domov jiné dítě.

Mezi profesionální rodinou na Slovensku a profesionální pěstounskou péčí v legislativní úpravě ČR je podstatný rozdíl. Do profesionální pěstounské péče v České republice jsou děti umisťované nebo z ní odcházejí na základě soudního rozhodnutí. Ve Slovenské republice umisťuje děti do profesionální rodiny dětský domov a stejně tak je může z této rodiny také odebrat a zařadit je například do samostatné skupiny.

Děti, které žijí v profesionální rodině, mají soudem nařízenou ústavní péči. Hledá se pro ně, stejně jako pro děti z dětských domovů, řešení jejich situace, např. návrat domů nebo náhradní rodinná péče. Ve Slovenské republice je zákonná povinnost zařadit do profesionální rodiny každé dítě ve věku do 6 let. Tato povinnost neplatí v případě zákonné překážky, kterou je například nevyhovující zdravotní stav dítěte.

6.3 Komparace některých náležitostí v oblasti náhradní výchovy v České republice a na Slovensku

V práci již bylo zmíněno, že náhradní rodinná péče má u nás a na Slovensku společnou historii, vychází ze stejného právního systému. Proto jsou její typy a úprava v něčem podobné. Nicméně od rozdělení Československa došlo v obou zemích ke změnám. Při studiu odborné literatury a zákonné legislativy se ukazuje, že slovenští zákonodárci dokázali systém zjednodušit a je transparentnější.

V obou zemích je zřejmá preference náhradní rodinné péče před ústavní výchovou. Na Slovensku v souladu s novelou zákona od ledna 2012 podnikají kroky směřující k tomu, aby děti do 6 let nebyly umisťované do ústavní výchovy. V České republice se podobně novela od ledna 2013 nejprve zaměřuje na děti ve věku do 3 let.

Do konce roku 2014 nebudou umístované do ústavní výchovy, následně to budou děti do 7 let.

V obou zemích existuje předadopční nebo předpěstounská péče, rozdíl je v délce doby trvání. Na Slovensku se budoucí náhradní rodiče starají o dítě po dobu 9 měsíců, v České republice péče trvá po dobu 3 měsíců.

„Jednoznačnou výhodou celého slovenského systému náhradní péče o děti je jeho organizační sjednocení pod jeden řídicí a kontrolní orgán, kterým je Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny. Do jeho působnosti spadá nejen oblast náhradní rodinné péče, ale celá náhradní výchova dětí – tedy také zařízení typu dětských domovů a kojeneckých ústavů. Sjednocení tak umožňuje kontinuální a systematickou práci s dítětem v celé oblasti náhradní výchovy s tím, že klade důraz na péči v rodinném prostředí.“ (Pěstouni mají právo na život, online, 2013-02-05).

6.3.1 Profesionální rodiče

Rozdílné pojetí pěstounské péče nelze nezmínit. Ve Slovenské republice je pěstounská péče forma ústavní výchovy rodinného typu, v České republice je to forma náhradní rodinné péče. Ve SR je kladen důraz na rozvoj rodinných forem péče, především ústavní péče v profesionální rodině. Tento termín v ČR není znám. Jedná se o formu ústavní výchovy, při které je dítě vychováváno v rodině v blízkosti dětského domova.

Profesionální rodiče jsou zaměstnanci dětského domova a ten jim v péči o dítě pomáhá, garantuje a sleduje její úroveň. Cílem tohoto typu ústavní výchovy je poskytnout dětem péči rodinného typu na přechodné období. Zpravidla do doby, kdy se podaří návrat dítěte do biologické rodiny nebo umístění do náhradní rodiny. Pokud si biologičtí rodiče v souladu se zákonem č. 305/2005 Z.z. o sociálně právní ochraně dětí nezabezpečí úpravu rodinných a sociálních poměrů v určené lhůtě, soud začne jednání o svěřeni dítěte do pěstounské péče bez návrhu.

Je možné, že pro zákonodárce v ČR se stal jedním ze vzorů pro novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí právě zmíněný typ ústavní výchovy rodinného typu. Novela přináší nový statut pěstounské péče na přechodnou dobu v profesionální

podobě. Od ledna 2013 probíhají v ČR náborové, přednáškové a osvětové aktivity státních i nestátních institucí působících v této oblasti. Nově se profesionální náhradní rodiny v ČR setkají s provázením pověřených osob, se kterými budou mít uzavřenou dohodu o poskytování pěstounské péče.

Rozdíl zůstává v pojetí pěstounské péče, v České republice je stále tato forma náhradní výchovy zařazena mezi náhradní rodinnou péči. Odlišné je také rozhodnutí o umístění do pěstounské péče. V České republice rozhoduje o umístění do profesionální rodiny soud, na Slovensku rozhodnutí o svěřením dítěte do pěstounské péče vydává příslušný dětský domov.

6.3.2 Nárok na příspěvky pro náhradní rodiny

Odlišně od ČR existují na Slovensku dva typy příspěvků, které jsou srovnatelné s odměnou pěstouna a s odměnou pěstouna ve zvláštních případech. Pěstounům je příspěvek srovnatelný s odměnou pěstouna poskytován pouze v případě, že nemá náhradní rodič nárok na jiné dávky v rámci státní sociální péče a podpory, např. rodičovský příspěvek. To v České republice limitováno není.

„Příspěvek srovnatelný s odměnou pěstouna ve zvláštních případech je poskytován jen rodičům, kteří pečují o dítě s těžkým zdravotním postižením, a nevztahuje se na vyšší počet přijatých dětí jako u nás“ (Pěstouni mají právo na život, online, 2013-02-05).

Na Slovensku neexistuje příspěvek na zakoupení motorového vozidla, který je v ČR poskytován rodinám s větším počtem svěřených dětí.

Nově od ledna 2013 byl v ČR zaveden jednorázový příspěvek pro dítě při ukončení pěstounské péče, který na Slovensku již existoval. Na internetových stránkách projektu Pěstouni mají právo na život (2013) jsou návštěvníci informováni, že lze všeobecně konstatovat, že finanční zabezpečení náhradních rodin je v současné době na lepší úrovni v České republice než na Slovensku.

6.3.3 Legislativa upravující náhradní rodinnou péči

Jak již bylo v práci uvedeno, náhradní výchova v České republice je v kompetenci různých rezortů a legislativně ji upravují různé zákony. Ministerstvo zdravotnictví spravuje kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let v souladu se zákonem č. 20/1966 Sb. o zdraví o péči lidu. Ministerstvo školství má ve své kompetenci dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické a výchovné ústavy s úpravou zákona č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Pod Ministerstvo práce a sociálních věcí spadají domovy pro osoby se zdravotním postižením, legislativně upravuje zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

Na Slovensku je tato oblast přehlednější, všechny typy a podmínky NRP upravuje zákon č. 305/2005 Z. o sociálně právní ochraně dětí a sociální kuratele a všechna zařízení náhradní výchovy spadají do kompetence Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny.

„Obecné trendy a zaměření deklarované v oblasti náhradní rodinné péče jsou srovnatelné v obou státech. Můžeme však říci, že v rámci podpory a rozvoje náhradní rodinné péče učinila Slovenská republika některá opatření, která bude ještě u nás třeba naplnit. Důvodem k inspiraci a změnám je zejména stále vysoký počet dětí vyrůstajících v ústavní výchově, kterým je ve srovnání s jinými evropskými státy – Slovensko nevyjímaje – český systém náhradní péče o děti charakteristický.“ (Pěstouni mají právo na život, online, 2013-02-05).

7 Organizace, instituce

V České republice se zprostředkováním náhradní rodinné péče nebo pouhým systémem poradenství, předáváním informací ohledně dané problematiky zabývají státní i soukromé organizace a instituce.

Ze státních institucí to jsou především odbory sociálně právní ochrany dětí příslušných úřadů samosprávy, ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. Mezi soukromé, neziskové či charitativní organizace Středisko náhradní rodinné péče, Rozum a cit, Spolu dětem o.p.s.,

V České republice má působnost velké množství takových organizací, vybírám pouze některé z nich a ve zkratce je představuji jejich činnost tak, jak se samy prezentují.

7.1 Úřad pro mezinárodní ochranu dětí

Úřad byl založen § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně–právní ochraně dětí, jako ústřední orgán ochrany dětí v soukromoprávních věcech s mezinárodním prvkem. Jeho agendu lze rozdělit do následujících oblastí. Vymáhání výživného s mezinárodním prvkem, vedení agendy mezinárodních adopcí, řešení protiprávního přemístění nebo zadržení dětí, ochrana nezletilým osobám a v některých specifických případech i osobám zletilým. (Úřad pro mezinárodní ochranu dětí, online, cit. 2012.10.16) .

7.2 Středisko náhradní rodinné péče

Občanské sdružení Středisko náhradní rodinné péče se od roku 1994 zabývá problematikou dětí, které se ocitly ve zvláště obtížných životních situacích, a dětí, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. Cílem střediska je, aby rodinná péče o ohrožené děti převládla nad péčí ústavní a aby se všestranně rozvíjel a změnil systém náhradní rodinné péče u nás.

Hlavní činností střediska je poradenství a příprava zájemců o NRP, pomoc a podpora rodinám, které pečují o svěřené dítě, dále pak osvětová, vzdělávací, výzkumná a publikační činnost a také školení a práce s dobrovolníky, kteří pracují s dětmi v ústavní péči a NRP. Středisko usiluje o všestranný rozvoj náhradní rodinné péče. (Středisko náhradní rodinné péče, online, cit. 2012-10-18).

7.3 Rozum a cit

Občanské sdružení Rozum a Cit je nezisková organizace, která dlouhodobě podporuje myšlenku náhradní rodinné péče v České republice. Sdružení poskytuje služby od roku 2000.

Posláním sdružení je všestranná podpora dětí vyrůstajících v náhradní rodinné péči, a to prostřednictvím podpůrných a vzdělávacích služeb v náhradní rodině. Hlavními cíli sdružení jsou preference zvyšování kvality života dětí vyrůstajících mimo vlastní rodinu, provázení podporování rodičů při výchově přijatých dětí a napomáhání tak ke stabilitě rodinného prostředí. Dále zvyšování kompetence náhradních rodičů v oblasti výchovy a náhradní rodinné péče, pomoc rodinám při řešení obtížných situací a přispívat k prevenci selhávání náhradní rodinné péče. (Rozum a cit, online, cit. 2012-09-30).

Sdružení provozuje také podpůrné služby pro náhradní rodiny. Důraz je kladen na komplexnost služeb a podpora náhradních rodin v takové míře, aby byly schopné flexibilně reagovat na konkrétní individuální potřeby dětí, náhradních rodičů i celé rodiny.

Jednou z patronek sdružení je česká herečka Nad' Konvalinková, která propaguje že „*Každé dítě je dar*“. Díky její mediálnosti pomáhá sdružení při propagaci sdružení a při prosazování nadačních aktivitách. Z těchto aktivit směřuje pomoc ke konkrétním rodinám nebo konkrétnímu dítěti. „*Za 15 let činnosti jsme poznali na 700 náhradních rodin, podpořili jsme je částkou 28 000 000 Kč. Ale nejdůležitější je, že v těchto rodinách našlo svůj nový domov 3.000 opuštěných dětí*“ (Rozum a cit, online, cit. 2012-09-30).

7.4 Spolu dětem o.p.s. Praha

Nezisková organizace, která pomáhá dětem z dětských domovů a pěstounských rodin. „*Naší vizí je stav, kdy se život dětí vyrůstajících v dětských domovech neliší od života dětí vyrůstajících v biologických rodinách víc, než je nezbytně nutné. Zároveň si přejeme, aby se co nejvíce dětí z domovů dostalo do náhradních rodin.*“ (Spolu dětem, online, cit. 2012-09-30).

Společnost plně podporuje v zájmu dětí náhradní rodinnou péči. Vytvářejí projekty, které vycházejí ze skutečných příběhů a reagují na skutečné potřeby dětí, které nežijí v biologické rodině. Projekty podporují děti v osobním životě, jsou koncipovány tak, aby pomáhaly dětem, aby se vlastní činností připravovaly na čas, kdy se budou muset odejít s náhradní rodiny nebo ústavní péče a osamostatnit se.

7.5 Fond ohrožených dětí

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Působí na celém území České republiky již od roku 1990,

FOD pomáhá dětem týraným i jinak sociálně ohroženým, zaměřuje se na terénní sociální práci a sanaci rodin, aktivně vyhledává náhradní rodiny pro obtížně umístitelné děti. Vedle této činnosti provozuje krizovou linku pro matky, které tají těhotenství a porod, ale poskytují také poradenskou a hmotnou pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám. V neposlední řadě se zabývá osvětou, projevuje snahu o zlepšování legislativy a praxe na úseku ochrany dětí.

Nejznámějším projektem FOD je Klokánek. Jeho cílem je nabídnout dětem, které vyžadují okamžitou pomoc, přechodnou rodinnou péči na přechodnou dobu. Tzn. děti se potom mohou vrátit zpět do své rodiny nebo zůstávají v dětském centru do doby nalezení trvalé náhradní rodiny, ať už se jedná o osvojení, PP nebo svěření do výchovy jiné fyzické osoby.

Od počátku existence Klokánků v roce 2000 přijali přes tři tisíce dětí různého věku, včetně novorozenců, kojenců a batolat. Dnes je v provozu 16 těchto zařízení na území celé republiky, s celkovým počtem tři sta dvacet míst. Většina přijatých dětí má

stejnou anamnézu jako děti přijímané do ústavní výchovy – zanedbávání, domácí násilí, neschopnost rodičů zajistit řádnou péči, týrání, zneužívání, bytové důvody a někdy i hospitalizace osamělého rodiče či svěření dítěte za účelem zajištění náhradní rodinné péče.

Klokánky mají nepřetržitý provoz, proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. Tato centra usilují o to, aby se děti mohly co nejdříve vrátit po zlepšení situace domů nebo, není-li to možné, aby byly svěřeny do trvalé náhradní rodinné péče příbuzných či cizích osob.

Průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrická léčebna nebo ústavní výchova).

„Velkou výhodou oproti ústavní výchově je, že Klokánky mohou přijímat sourozence bez ohledu na věk, takže nedochází k jejich další traumatizaci jejich rozdělením do různých zařízení podle věku (do tří let kojenecké ústavy a zdravotnické dětské domovy, od tří let diagnostické ústavy a školské dětské domovy a výchovné ústavy)“ (Fond ohrožených dětí, online, cit 2012-10-18).

7.6 Asociace náhradních rodin České republiky

Asociace náhradních rodin České republiky je nezisková organizace, která vznikla na jaře roku 2009 z potřeb náhradních rodičů – pěstounů a adoptivních rodičů – z celé České republiky. Je zastřešující organizací pro náhradní rodiny.

Posláním ANR ČR je sjednocení náhradních rodin pro zajištění kvality života dětí vyrůstajících mimo svou biologickou rodinu a zlepšení podmínek náhradní rodinné péče v České republice. Cílem ANR ČR je ochrana práv a zájmů náhradních rodičů a dětí v jejich péči a zajištění důstojných podmínek pro výkon náhradní rodinné péče.

Asociace nabízí náhradním rodičům možnost setkávání a výměny zkušeností s náhradní rodinnou péčí. Náhradní rodiče se mohou společným hlasem a činností asociace podílet na osvětě a propagaci náhradní rodinné péče a také na některých legislativních změnách. Asociace náhradních rodin České republiky umožňuje

náhradním rodinám navzájem si poskytovat pomoc a vyměňovat zkušenosti mezi sebou! (Asociace náhradní rodin ČR, online, cit. 2012-12-02).

7.7 Nadace Terezy Maxové dětem

„Rozhodla jsem se pomoci ostatním dětem, protože ony samy nemají šanci něco změnit.“ (Tereza Maxová)

Účelem nadace je všestranná podpora a pomoc znevýhodněným a opuštěným dětem s cílem umožnit jim zdravý a bezpečný život v rodinném prostředí. Dále si nadace klade za cíl snížit počet dětí vyrůstajících v ústavní výchově v ČR, finanční podporou všech činností, které přispívají k účinnému naplnění cílů nadace a jež jsou v souladu s jejím statutem.

Základním posláním Nadace Terezy Maxové dětem je umožnit každému dítěti vyrůst v rodině. *„Možná se vám to bude zdát jako zdánlivě jednoduchý cíl, ale vězte, že u nás více než 24 tisíc dětí vyrůstá v ústavní výchově. Díky tomuto faktu se Česká republika umístila na předních místech v Evropě, v počtu dětí vyrůstajících mimo svou vlastní rodinu. Evropské prvenství pak naše republika drží v přepočtu dětí umístěných v ústavní výchově (na 100.000 obyvatel), kdy za sebou nechala např. Bulharsko, Rumunsko, Ukrajinu a další země.“ (Nadace Terezy Maxové, online, cit. 2012-12-18).*

Činnost nadace je zaměřena na prevenci nežádoucího odebrání dítěte z rodinného prostředí, na podporu náhradního rodičovství a na kompenzaci nedostatků ústavní výchovy. Nadace podporuje a pomáhá znevýhodněným a opuštěným dětem s cílem umožnit jim zdravý a bezpečný život v rodinném prostředí.

7.8 Dětské centrum Plzeň, příspěvková organizace

Dětské centrum Plzeň je příspěvková organizace statutárního města Plzně. Jedná se o zdravotnické zařízení, které poskytuje komplexní péči dětem od narození do tří let

věku v sociální a zdravotně sociální tísní. Děti jsou přijímány na žádost vlastních rodičů či na základě soudního rozhodnutí.

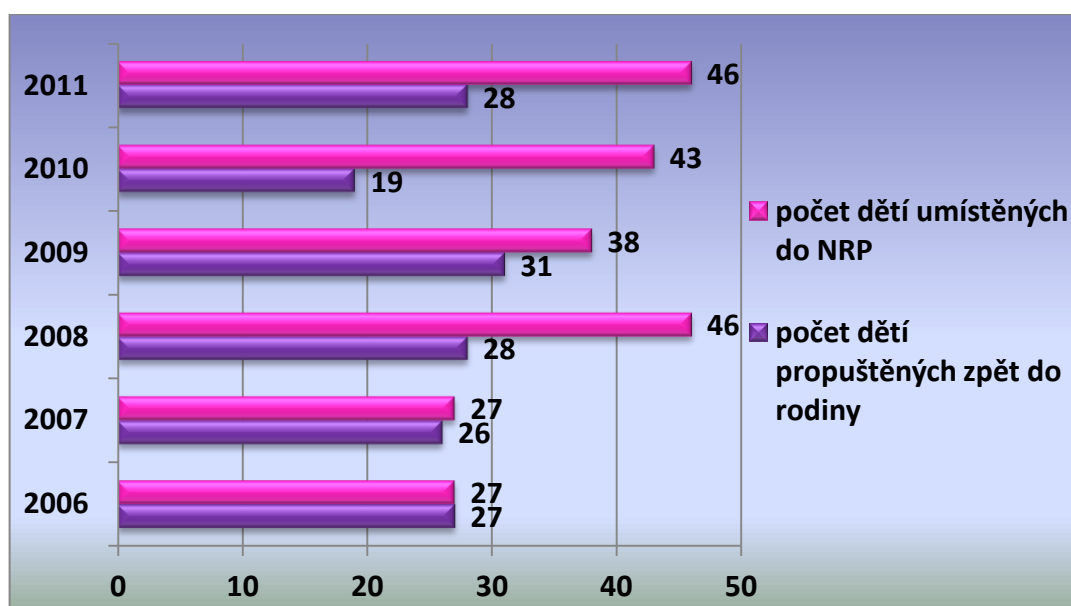
V centru žijí děti, které nemohou ze závažných důvodů vyrůst ve vlastní rodině, o něž se vlastní rodiče nemohou, nechtějí či nedokážou postarat. Zaměstnanci poskytují odbornou péči také dětem s vrozenými vadami, tělesně a mentálně postiženým, které vyžadují ústavní péči. Umožňují chronicky nemocným dětem rekondiční a doléčovací pobyty a v neposlední řadě se starají o děti před umístěním do náhradních rodin. Dětské centrum také nabízí poradenskou péči biologickým i náhradním rodinám.

Specifikem je umožnění především kojícím matkám, ale také matkám nezkušeným, nezletilým, eventuálně budoucím náhradním po určitou dobu pobyt v zařízení. Účelem pobytu je naučit maminky pečovat o své dítě.

O děti přímo pečuje zkušený personál, dětské sestry, psycholog, dětské sestry, rehabilitační a sociální pracovníce. Zázemí kojeneckého ústavu a dětského domova zajišťuje vstřícný tým provozních pracovníků. (Dětské centrum, online, cit. 2012-10-15)

„Do června 2012 jsme působili v rámci Kojeneckého ústavu s dětským domovem. Jsme zdravotnické zařízení, pečujeme o děti od 0 – 3 let věku ve zdravotní a sociální tísní. Nabízíme také pobyt matkám za účelem zapracování v péči, nebo pro adaptaci před svěřením dítěte do náhradní rodinné péče. Zprostředkováváme také azylovou péči především pro šestinedělky, kojící matky, nabízíme poradenskou péči rodinám dětí s postižením. V rámci NPR se podílíme na přípravě žadatelů o zprostředkování NPR a na doprovázení náhradních rodin.“ (ředitelka dětského centra MUDr. Jana Tytlová při osobním rozhovoru 18. 10. 2012).

Graf 4: Statistika propuštěných dětí z Dětského centra Plzeň
v porovnání let 2006 – 2011



Zdroj: MUDr. Jana Tytlová, ředitelka Dětského centra Plzeň, příspěvková organizace

Uvedená data dokazují pokles počtu dětí, které se vrací do původní rodiny. Jak uvádí ředitelka plzeňského centra, přibývá každoročně dětí, které přicházejí přímo z porodnic, zvyšuje se počet matek s různými typy závislostí. Proto také v plzeňském centru nabízejí program pomoci ve spolupráci s K-centrem. (Dětské centrum Plzeň, online, cit. 2012-10-15)

8 VLASTNÍ VÝZKUM

Podle Gavory (2000) má výzkum korekční schopnosti a vyvrací nebo potvrzuje poznatky, které známe o daném jevu. Konečné a definitivní řešení v podstatě nikdy neexistuje. Ve svém deskriptivním výzkumu jsem vycházela z poznatků, které jsem získala studiem a analýzou odborné literatury o problematice náhradní rodinné péče a z praxe. V průběhu kvantitativního výzkumu jsem zjišťovala faktický nástin postoje laické veřejnosti k této problematice.

8.1 Vymezení výzkumných cílů

Cílem praktické části je zjistit informovanost a zájem veřejnosti o náhradní rodinnou péči, o připravovanou změnu zákona a z té vyplývající možnost občanů stát se pěstounem na přechodnou dobu a zpřehlednit tak faktický nástin postoje široké veřejnosti k této problematice.

Kontinuálně dalším cílem práce je provést konkrétní sondu do řad odborníků a přiblížit jejich názory na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu a na možnost realizace v definitivní podobě v konkrétních podmínkách České republiky

Konkrétními výzkumnými cíli bylo zjistit:

- 1/ informovanost laické veřejnosti o náhradní rodinné péči,
- 2/ informovanost laické veřejnosti o novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí,
- 3/ názory odborné veřejnosti a praktiků v oblasti náhradní rodinné péče na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu v konkrétních podmínkách České republiky.

Dílními cíli bylo získat informace o:

- 1/ preferencích odborné veřejnosti mezi PPPD a ústavní výchovou,
- 2/ preferencích laické veřejnosti mezi osvojením a pěstounskou péčí,
- 3/ zájmu lidí stát se PPPD

8.2 Hypotézy výzkumu

V oblasti náhradní rodinné péče mě napadají různé otázky, které směřují k tomu, abych zjistila všeobecnou informovanost a zájem veřejnosti o danou problematiku. Mohu polemizovat, zda by byli ochotni vychovávat cizí dítě. Mohu se také domnívat, že jsou lidé lhostejní k osudu dětí v ústavní péči. Zajímá se laická veřejnost o legislativu upravující náhradní rodinnou péči? Ovlivňuje věk rozhodování stát se náhradním rodičem?

Výše uvedené domněnky a otázky mě vedou ke stanovení hypotéz, které by měla praktická část práce verifikovat nebo falzifikovat. K tomu chci dojít prostřednictvím výzkumu, který bude prováděn metodou dotazníkového šetření v písemné podobě a krátkou anketou.

Hypotéza č. 1: Lidé se o tematiku náhradní rodinné péče a s ní související legislativu nezajímají.

Hypotéza č. 2: Lidé preferují osvojení před pěstounskou péčí.

Hypotéza č. 3: S přibývajícím věkem připouští větší procento lidí možnost stát se náhradním rodičem

8.3 Výzkumný vzorek

Ti, kterých se výzkum týká, a o kterých chceme získat informace, tvoří podle Gavory (2000) výzkumný soubor. Protože se jedná o velký počet lidí, je potřeba ze základního souboru vybrat jistou část subjektů, která se nazývá výběrový soubor.

Pro realizaci empirické části jsem zvolila dostupný výběr výběrového souboru, a to ve městě Klatovy. „Dostupný výběr vzniká, když výzkumník například volí školu, která je hned v sousedství. Ušetří mu to mnoho času a námahy“ (Gavora, 2000, s. 64).

Zvolila jsem dospělé muže a ženy, od právě zletilých až po seniorskou populaci, a to:

- čtenáře městské knihovny,
- návštěvníky informačního centra,
- studenty třídy gymnázia,

- členy klubu seniorů,
- zákazníků prodejny tabáku.

Tabulka 2: Základní parametry získaného souboru

	počty respondentů		celkem	podíl v %
pohlaví	žena	136	219	62
	muž	83		38
věková kategorie	18 – 29	38	219	17
	30 – 39	53		24
	40 – 49	41		19
	50 – 59	37		17
	60 - 69	35		16
	70 a více	15		7

Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

8.4 Výzkumná metodika

Pro účely empirické části práce byla vzhledem k cílům zvolena kvantitativní výzkumná strategie. Sběr dat byl realizován prostřednictvím anonymního dotazníkového šetření a anketou. Praktická část se zaměřuje na analýzu dat, které byly získány především prostřednictvím anonymních dotazníků. Za účelem ověření hypotéz byla zvolena metoda strukturovaného dotazníku. Anketa byla zvolena za účelem dosažení jednoho z cílů práce, a to získání názorů odborníků a praktiků v oblasti náhradní rodinné péče na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu v konkrétních podmínkách České republiky.

Získaná data z dotazníkového šetření byla statisticky zpracována, vyhodnocena a znázorněna graficky. V první fázi byly výsledky matematicky sečteny a dále zpracovány pomocí grafů prostřednictvím programu microsoft office excel 2007. Každá z odpovědí dotazníku byla zpřehledněna pomocí grafu.

Odpovědi z anketního šetření byly pro zpřehlednění vyjádřeny návazně v části za přepisem odpovědí dvěma grafy.

8.4.1 Dotazník

Dotazník je podle Gavory (2002) jednou z nejfrekventovanějších výzkumných metod. Dokáže poměrně rychle přinést velké množství informací. Informace jsou od respondentů získány na základě písemných odpovědí na předložené otázky. Otázky mohou být otevřené, uzavřené nebo škálové. Pro účel dotazníkové metody diplomové práce byly zvoleny otázky uzavřené. Tato forma otázek sice nedává respondentům širší možnosti odpovědi, na druhé straně umožňuje časovou úsporu při vyplňování dotazníku i při vyhodnocování.

Dotazník (příloha A) se skládá z 13 otázek, na které respondenti odpovídali písemně. Otázky byly koncipovány na základě stanovených výzkumných cílů a hypotéz, se zřetelem na jasnost, srozumitelnost a na přiměřenost počtu. Dotazníkové otázky byly pečlivě voleny s ohledem na získání potřebných dat za účelem ověření nebo vyvrácení hypotéz.

Ve svém úvodu dotazník oslovuje respondenty, představuje autora dotazníku a specifikuje účel existence prováděného šetření. Poté následuje dvanáct uzavřených otázek, které směřují k potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz, kdy respondenti vybírali z nabízených odpovědí.

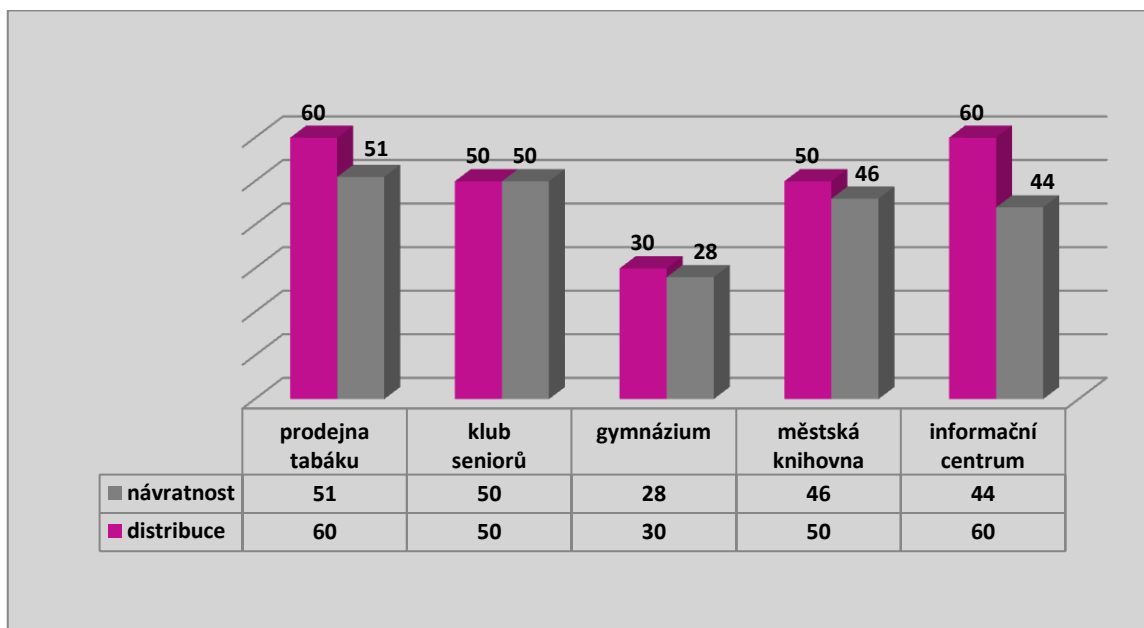
Na základě ústní dohody jsem předala dotazníky do informačního centra (60 ks) a místní knihovny (50 ks), odkud byly dále nabízeny pracovníci klientům institucí. Osobně jsem předala dotazníky do klubu seniorů (50 ks) a třídy gymnázia (30 ks). Posledních 60 ks bylo distribuováno pracovníci prodejny tabáku v místním supermarketu (60 ks), všechna místa příslušně v Klatovech. Ze zmíněných institucí jsem si vyplněné dotazníky osobně vyzvedla.

Důležitým kritériem pro zpracování dotazníku je jeho návratnost, tedy poměr mezi rozdanými dotazníky a počtem vrácených vyplněných dotazníků. Gavora (2000) definuje návratnost jako poměr počtu odeslaných dotazníků k počtu vyplněných a vrácených dotazníků. Z distribuovaných 250 dotazníků se vrátilo 219 vyplněných, procentuelní návratnost tedy byla 87,6 %.

V klubu seniorů byla 100%ní návratnost dotazníků, v klatovském gymnáziu byla návratnost zastoupena v 93 %. Návratnost může být ovlivněna předvýzkumem prostřednictvím rozhovorů, který jsem ve jmenovaných institucích provedla.

V ostatních institucích byla distribuce ponechána na zaměstnancích, kteří mi ochotně vyšli vstříc. Nemohli se individuálně osloveným respondentům. I tak je návratnost hodnocena jako úspěšná. Procentuelní zastoupení návratnosti dotazníků je v informačním centru 73 %, v okresní knihovně 92 % a v prodejně tabáku 85 %.

Graf 5: Přehled distribuce a návratnosti dotazníků



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

8.4.2 Anketa

Anketa měla za úkol provést konkrétní sondu do řad odborníků a přiblížit jejich názory na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu a na možnost realizace v definitivní podobě v konkrétních podmínkách České republiky. Pro získání informace pro tento účel byl dán prostor odborníkům, kteří se zabývají zprostředkováním náhradní rodinné péče, zastupují různé organizace a instituce, které se zaměřují na poradenskou, osvětovou či doprovázející činnost v této oblasti, a také zkušeným osvojitelům a pěstounům.

Anketní otázky byly cíleně zaměřeny na profesionální pěstounskou péči v podobě, kterou navrhovala v té době novela Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Cíleně byl průběh ankety zaměřen do období, kdy prezident ČR Václav Klaus novelu vetoval. Novela vyvolala poměrně velké diskuse v médiích.

Při vyhodnocování ankety již byl v platnosti nový zákon č. 401/2012 Sb. o sociálně právní ochraně dětí. Poslanecká sněmovna přehlasovala veto prezidenta České republiky a 7. 11. 2012 přijala novelu zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Od 1. 1. 2013 vstoupil v účinnosti zákon č. 401/2012 Sb., který mění zákon o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Pro účely anketního šetření bylo osloveno 20 odborníků a náhradních rodičů. 4 z uvedených se nechtěli vyjadřovat, 2 se omluvili, že jsou pracovní vytíženi a nezbývá na odpovědi čas. 14 oslovených lidí na otázky odpovědělo, což činí 70% celkového počtu. Potěšující je fakt, že se někteří z nich vyjádřili obširněji. Odpovědi jsou bez úprav citovány. Anketa byla samostatnou metodou v další fázi praktické části, nebyla podpůrnou metodou dotazníku. Pro distribuci byla zvolena elektronická pošta a osobní kontakt. Odpovědi na anketní otázky byly přepsány v přesném znění. Návazně byly odpovědi sečteny pomocí čárkování a za účelem zpřehlednění znázorněny prostřednictvím grafů.

8.5 Časová organizace výzkumu podle jeho fází

Vypracování diplomové práce probíhalo po dobu 12 měsíců.

Tabulka 3: Harmonogram výzkumu

Výzkumná činnost	Začátek činnosti	Ukončení činnosti
zpracování teoretické části	únor 2012	červenec 2012
příprava výzkumu	srpen2012	září 2012
vlastní výzkum	říjen 2012	listopad2012
zpracování výzkumu	prosinec2013	leden 2013
návrhy a opatření	únor 2013	únor 2013

Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Pro kvalitní průběh praktické části diplomové práce byla nejprve období od února 2012 do července 2012. V tomto období byla prostudovaná česká a zahraniční literatura, která pojednává o náhradní rodinné péči v České republice a na Slovensku, návazně prostudovány související zákony. Na základě prostudované odborné literatury a zákonů byla vypracována teoretická část práce.

Ve stejném časovém úseku byly provedeny rozhovory se zástupci různých organizací, které se zabývají poradenskou, nadační činností nebo praktickou přípravou žadatelů o zprostředkování NRP. V uvedených měsících probíhala také elektronická komunikace se zaměstnancem Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny ve Slovenské republice, odboru strategie sociální ochrany dětí a rodiny, Mgr. Peterem Szabó.

V časovém období srpen 2012 – září 2012 probíhala příprava vlastního výzkumu, byly stanoveny výzkumné cíle, výzkumné otázky, následně formulovány hypotézy. Toto období bylo také věnováno volbě techniky sběru dat, stanoveny otázky pro dotazníkové a anketové šetření.

Od října 2012 do listopadu 2013 následoval vlastní průzkum. Dotazníkové šetření proběhlo v klatovském regionu, anketa také v jiných regionech dle sídla oslovených organizací. Osloveno bylo celkem 280 respondentů.

- Za účelem vyplnění dotazníku to bylo 250 respondentů. Návratnost dotazníků činila 87,6 % tj. 219 kusů.
- Za účelem odpovědi na anketní otázky bylo osloveno 20 odborníků a náhradních rodičů. Anketa byla předána osobně a prostřednictvím elektronické pošty, Na anketní otázky odpovědělo 70 % oslovených respondentů, tj. 14 lidí.
- V uvedeném období byl proveden neformální rozhovor s pěti náhradními rodiči (10 lidí), s uvedením kazuistiky v práci souhlasily tři páry (6 lidí), tj. 60 %. Kazuistiky jsou uvedeny v příloze pouze pro doplnění práce.

Po období vlastního průzkumu byly v průběhu měsíce prosince 2012 až ledna 2013 vyhodnoceny odpovědi z dotazníkového šetření, získaná data zpracována a uspořádána do přehledných grafů společně s komentářem. Analýza a zpracování dat byly prováděny v prosinci 2012, grafy s komentáře v lednu 2013.

Pro účely analýzy a zpracování byl použit osobní počítač. Pro vyhodnocení byla zvolena metoda čárkování, matematického sčítání, grafy byly vypracovány pomocí

programu microsoft office excel 2007. V konečné fázi byly interpretovány výsledky a teoretické zobecnění tak, aby byla možnost zjištění verifikace nebo falzifikace hypotéz.

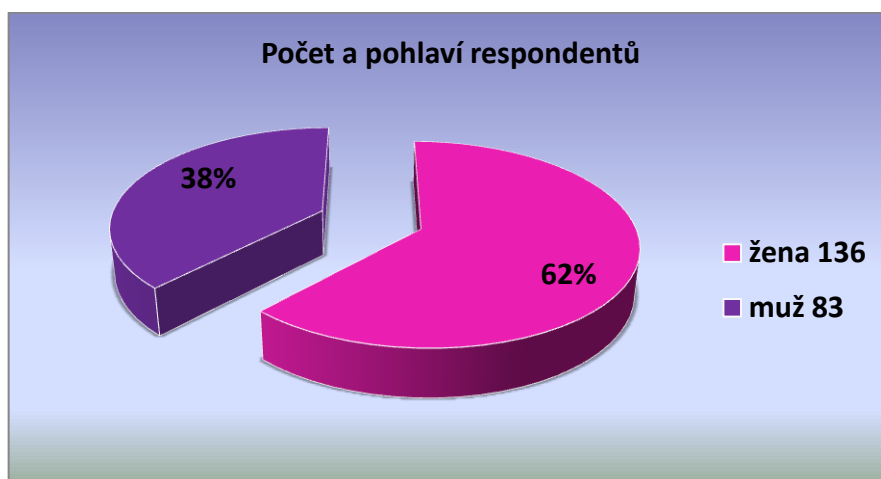
Práce byla dokončena v měsíci únoru 2013. Tento měsíc byl věnován posledním úpravám práce. Závěr je věnován celkovému hodnocení práce s ohledem na splnění hlavních a dílčích výzkumných cílů a otázek.

8.6. Výsledky výzkumu

Vlastní výzkumné šetření bylo provedeno v měsících listopadu 2012 a prosinci 2012. V těchto měsících byla provedena distribuce dotazníku, dotázaní respondenti odpovídali na 12 otázek, které byly koncipovány s ohledem na výzkumné cíle práce. Získaná data byla analyzována, vyhodnocení a výsledky jsou uvedeny v této části práce.

Bylo distribuováno 250 dotazníků, návratnost byla 87,6 %, tj. 219 dotázaných respondentů odpovědělo na 12 dotazníkových otázek. Každá otázka je znázorněna grafem s komentářem.

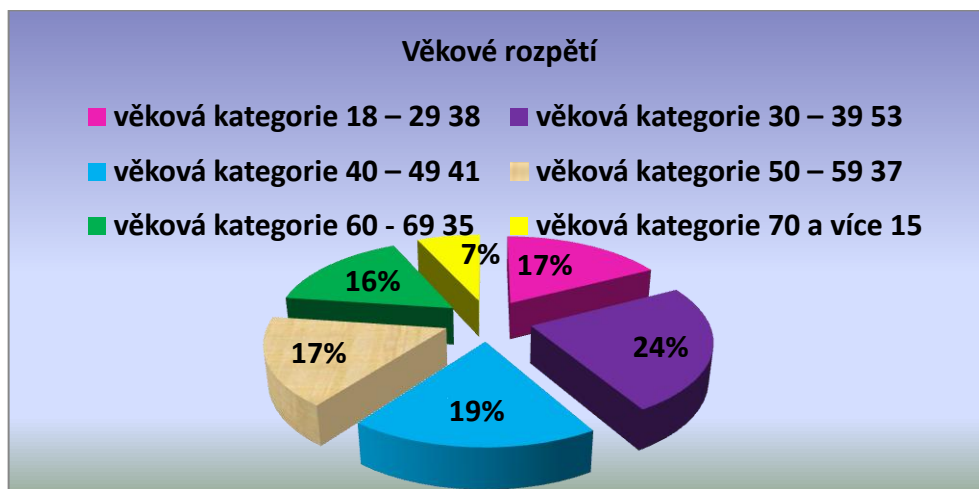
Graf 6: Vyhodnocení otázky 1



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf ukazuje rozložení respondentů podle pohlaví. Průzkumu se zúčastnilo celkem 219 respondentů. Z tohoto celkového počtu bylo 136 žen, což je 62 % a 83 mužů, což představuje 38 %.

Graf 7: Vyhodnocení otázky 2

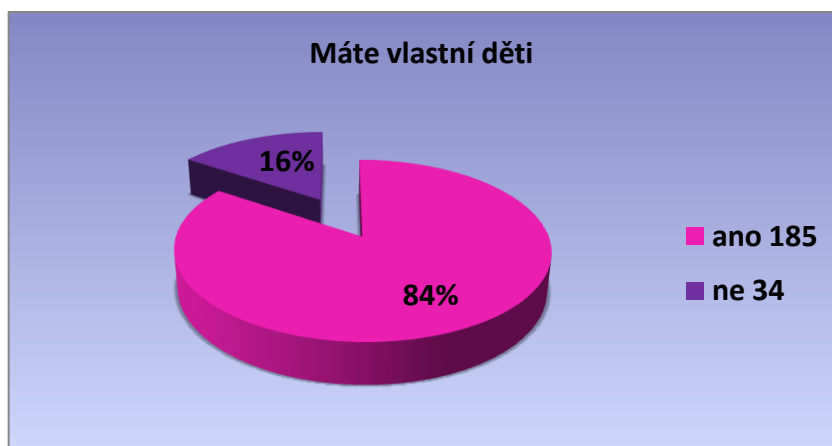


Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Pro účel dotazníkového šetření byly dospělé osoby. Z uvedeného grafu vyplývá, že největší zastoupení je ve věkové kategorii 30 – 39 let. Celkem odpovědělo v této věkové kategorii 53 dotázaných, tj. 24 %. Nejmenší zastoupení v počtu odpovědí je zastoupení věkové kategorie 70 a více. Je to 15 respondentů, tj. 7 %.

Ostatní věkové kategorie jsou zastoupení vyrovnaně. Stejně procentuelní zastoupení, a to 17 % vykazuje věková kategorie 18 – 29 let a 50 – 59 let. O 2 % více pak věková kategorie 40 – 49 let, tj. 19 % a naopak o 1 % méně věková kategorie 60 – 69 let, tj. 16 %.

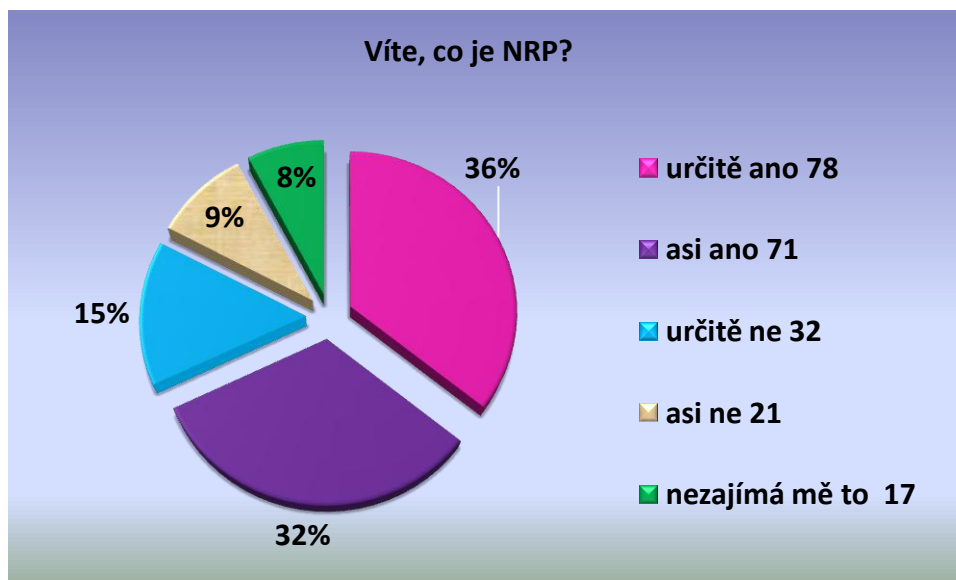
Graf 8: Vyhodnocení otázky 3



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Graf znázorňuje procentuelní zastoupení kladných a záporných odpovědí na otázku, zda respondenti mají vlastní děti. Ano odpovědělo 185 dotázaných respondentů, což je 84 % a odpověď ne zazněla 34krát, což je 16 % z celkového počtu odpovědí.

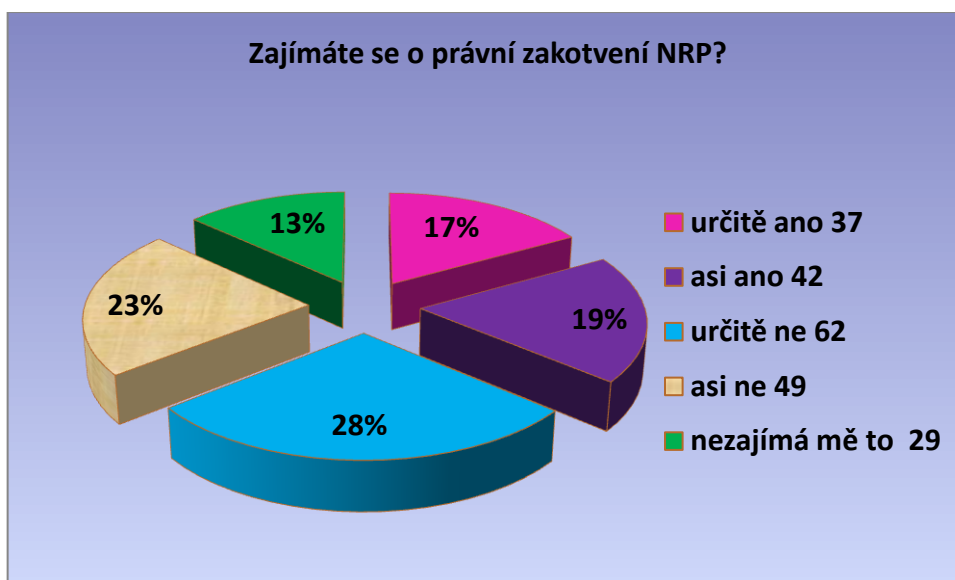
Graf 9: Vyhodnocení otázky 4



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

78 dotázaných respondentů ví určitě, co je náhradní rodinná péče (36 %), 71 se odpovědělo, že asi ano (32 %), na druhé straně určitě záporně odpovědělo 32 (15 %) respondentů, asi ne pak 24 respondentů (9 %), 17 dotázaných respondentů problematika NRP nezajímá (8 %).

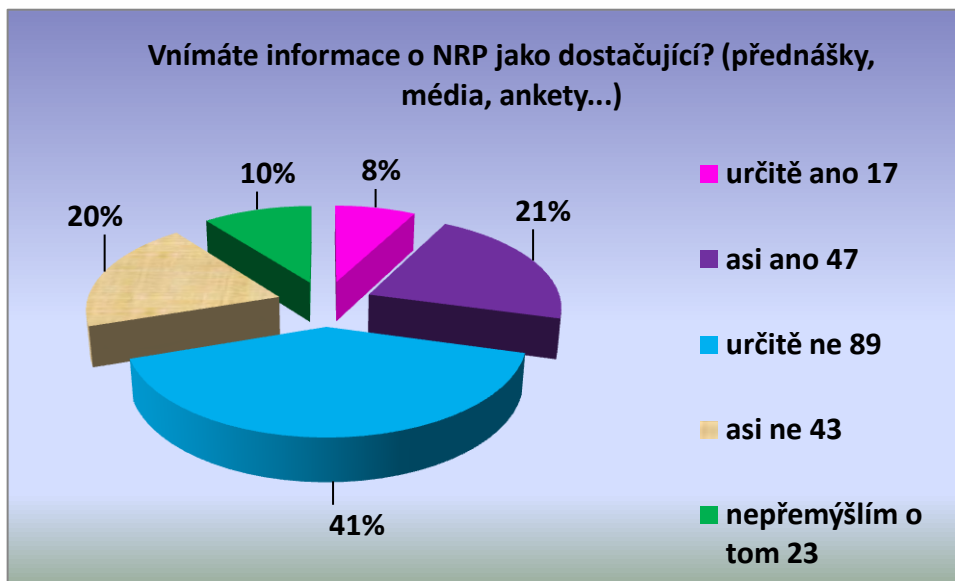
Graf 10: Vyhodnocení otázky 5



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Největší procentuelní zastoupení v odpovědích má odpověď určitě ne, a to 28 %. Asi ne odpovědělo 49 respondentů, což je 23 %, právní zakotvení NRP nezajímá 13 % dotázaných. Zcela určitý zájem o právní zakotvení se projevilo v 17 %, asi se o danou problematiku zajímá 19 % respondentů.

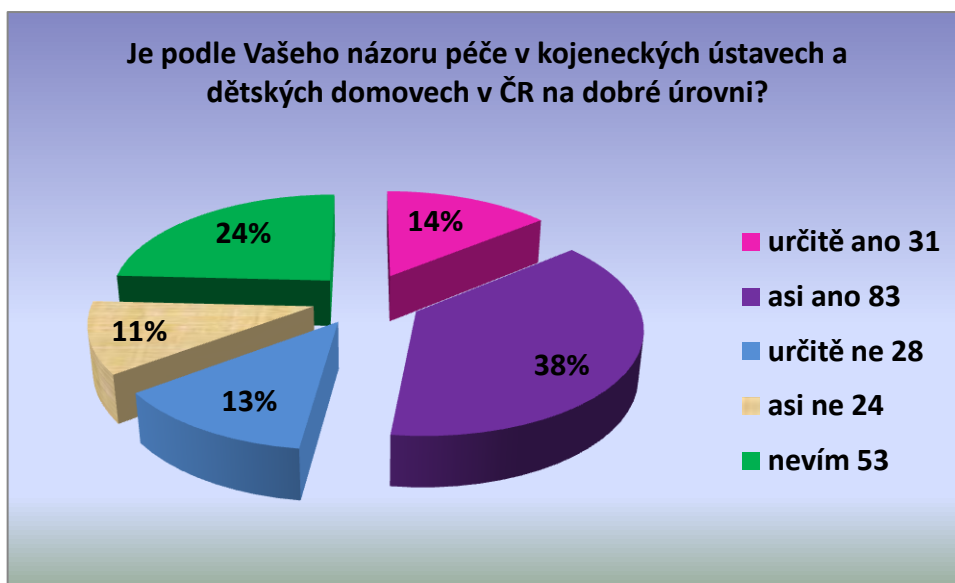
Graf 11: Vyhodnocení otázky 6



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Pro 64 dotázaných respondentů je dostačující informovanost o náhradní rodinné péči, což činí 29 %, 132 odpovědí bylo záporných, tj. 61 % a 10 % z celkového počtu o tom nepřemýšlí, tj. 23 respondentů.

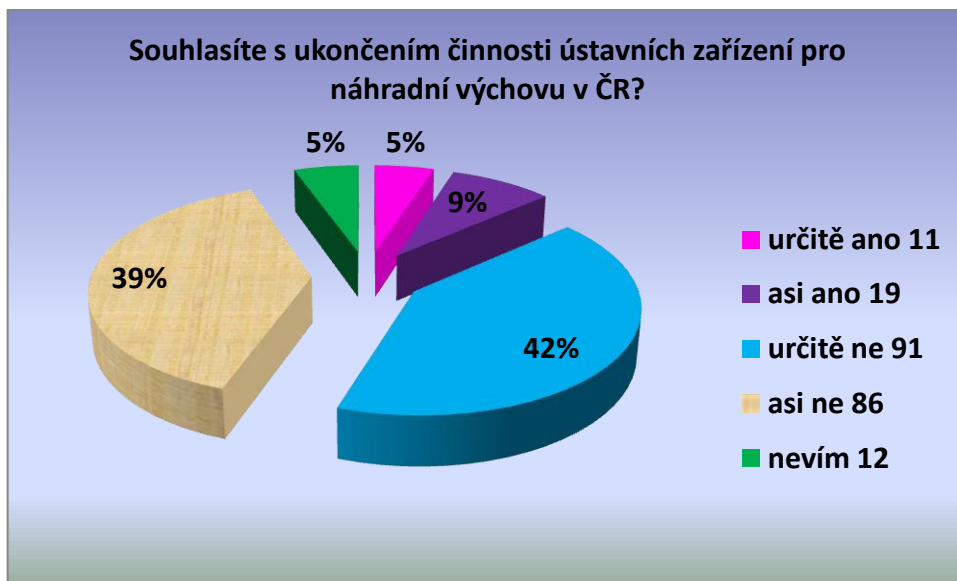
Graf 12: Vyhodnocení otázky 7



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

31, tj. 14 % dotázaných respondentů se domnívá, že péče v ústavních zařízeních ČR je určitě na dobré úrovni, 83, tj. 38 % se domnívá, že asi ano. 52, tj. 24 % odpovědí je záporných a 53, tj. 24 % dotázaných osob neví.

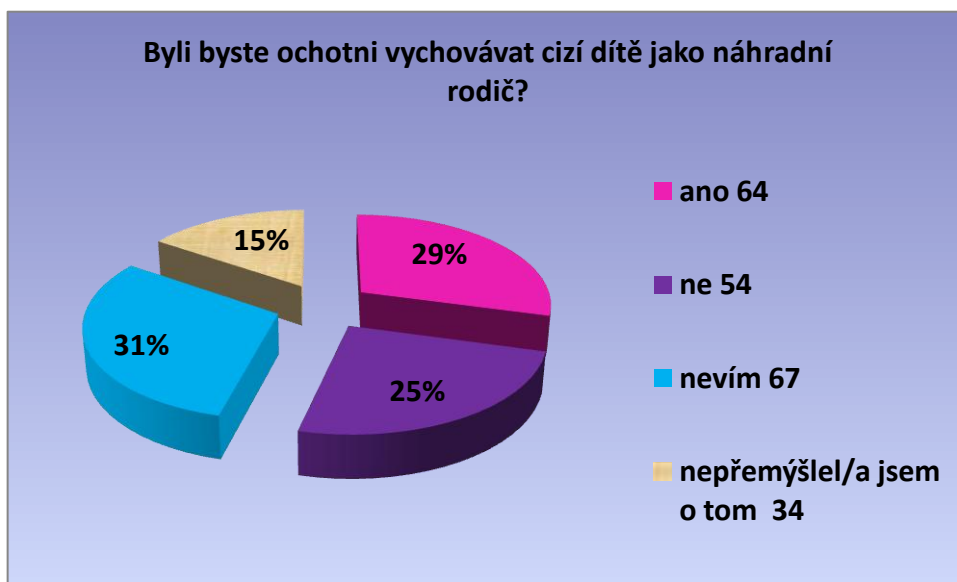
Graf 13: Vyhodnocení otázky 8



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Jedna z výzkumných polemik byla, zda jsou lidé lhostejní k osudu dětí v ústavní péči. Z toho důvodu byla pro dotazníkové šetření zvolena tato otázka. Z uvedeného grafu vyplývá, že nesouhlasí s ukončením činnosti kojeneckých ústavů 177 dotázaných respondentů, tj. 81 %. S ukončením naopak souhlasí 30 dotázaných respondentů, tj. 14 %, 12 neví, tj. 5 %.

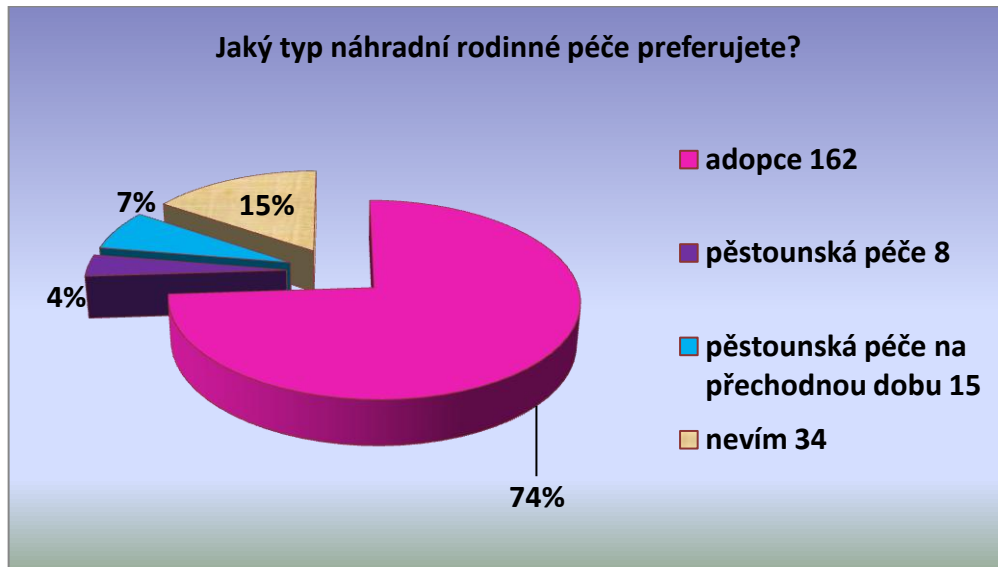
Graf 14: Vyhodnocení otázky 9



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

64 dotázaných respondentů by bylo ochotno vychovávat cizí dítě, tj. 29 %, ne odpovědělo 54 respondentů, tj. 25 %, neví 64 lidí, tj. 31 % a 34 lidí o této možnosti nepřemýšlelo, tj. 15 %. Graf ukazuje, že jsou odpovědi poměrně vyrovnané.

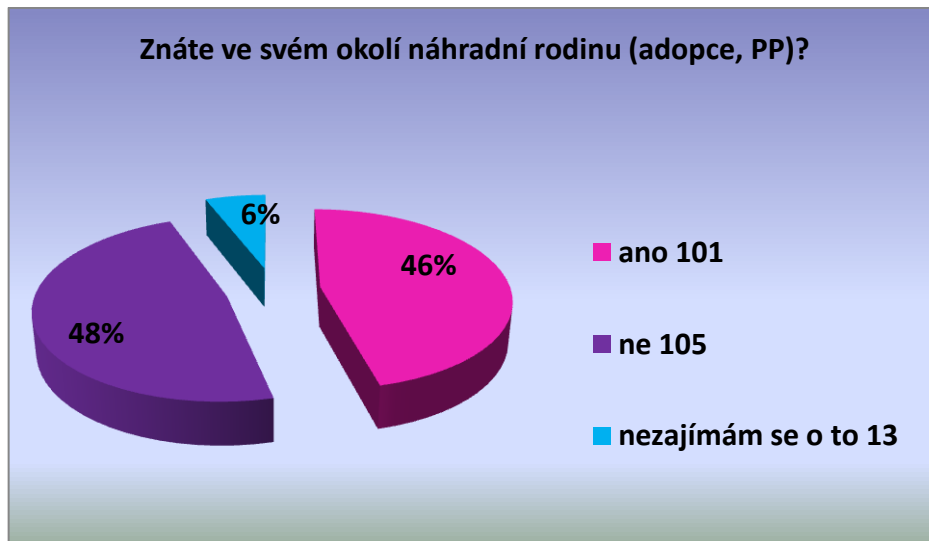
Graf 15: Vyhodnocení otázky 10



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka cílena na ověření nebo vyvrácení hypotézy. Výrazná převaha 74 % je v preferenci adopce, tj. 162 odpovědí. Pěstounská péče byla zvolena v 8 případech, tj. 4 %, pěstounská péče na přechodnou dobu v 15 případech, tj. 7 % a 34 dotázaných respondentů neví, tj. 15 %.

Graf 16: Vyhodnocení otázky 11



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Otázka byla zařazena do dotazníku jako odlehčovací, pro zamyšlení respondentů. Přinesla 101 pozitivních odpovědí a 105 negativních, což je velmi vyrovnaný poměr. V procentuelním vyjádření je to 46 % ku 48 %. Pouze 13 dotázaných odpovědělo, že se o to nezajímají, tj. 6 %.

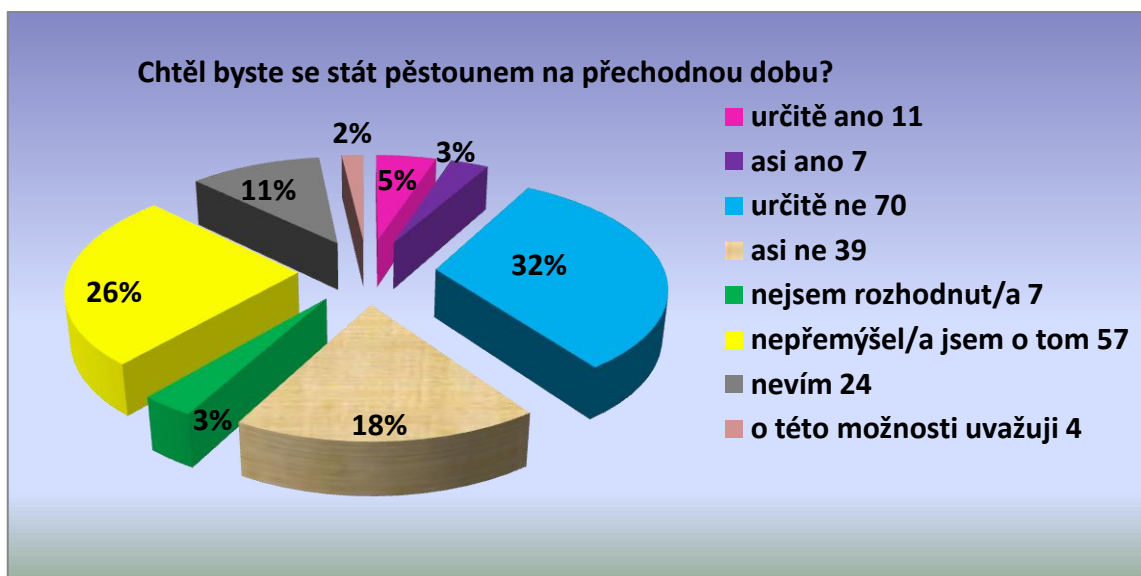
Graf 17: Vyhodnocení otázky 12



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Opravdu velmi vyrovnané byly odpovědi na otázku, zda dotázaní ví o možnosti stát se pěstounem na přechodnou dobu. Výsledky jsou velmi překvapivé. Odpovědi ano 76krát, tj. 35 %, odpovědi ne 69krát, tj. 31 %, jedno je to 74 respondentům, tj. 34 %.

Graf 18: Vyhodnocení otázky 13



Zdroj: autor práce (vlastní šetření)

Velmi malé procento dotázaných respondentů odpovědělo kladně. Celkem odpovědi ano zazněly v 8 %, tj. 18 odpovědi. Záporně odpovědělo 109 respondentů, což činí 50 % z celkových odpovědí. Poměrně velká část lidí o této možnosti nepřemýšlelo (57), tj. 26 %, 24 respondentů neví, tj. 11 % a 4 lidé o možnosti uvažují, tj. 2 %.

8.7. Interpretace a diskuse výsledků

Práce se skládá ze dvou částí, teoretická je deskriptivní, praktická část se věnovala výzkumné práci. Po stanovení výzkumných otázek, cílů a hypotéz byl proveden vlastní výzkum. Tato část práce přináší celkové zhodnocení praktické části.

8.7.1 Vyhodnocení cílů

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jak je veřejnost informována o náhradní rodinné péči a zda se zajímá o novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Výzkumná část probíhala v době, kdy byla novela skloňována ve všech pádech a probíhaly diskuse v médiích. To mohlo ovlivnit odpovědi dotázaných respondentů.

V dotazníkovém šetření byly voleny otázky tak, aby bylo zjištěno, jak se veřejnost staví k problematice NRP, což bylo jedním z výzkumných cílů práce. Bylo zjištěno, že lidé jsou informováni o typech, druzích a možnostech náhradní rodinné péče, kdy 67 % dotázaných respondentů odpovědělo na otázku, zda ví, co je NRP, kladně. Potěšující je, že pouze 8 % dotázaných uvedlo, že je tato oblast nezajímá.

Dalším výzkumným cílem bylo zjistit, zda jsou lidé informováni o novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Otázka, která zjišťovala zájem o právní zakotvení, přinesla 79 kladných odpovědí, což činí z celkového počtu odpovědí 36 %.

Jedním z cílů práce bylo zjistit, jak vnímají odborníci a praktici působící v oblasti náhradní rodinné péče na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu v České republice. Anketa s dvěma průzkumnými otázkami zjišťovala preference dotázaných mezi ústavní výchovou a pěstounskou péčí na přechodnou dobu a názor na připravenost ČR na zavedení PPPD.

Anketa měla zjistit povědomí o preferencích odborníků a praktiků působících v oblasti NRP ústavní výchovy nebo PPPD. Na otázku „*Preferujete profesionální pěstounskou péči na přechodnou dobu před ústavní výchovou?*“ odpovědělo 43 % dotázaných respondentů kladně. Zbylé odpovědi (ano a ano i ne) mají stejné procentuelní zastoupení (28,5 %). Z odpovědí vyplynulo, že není jednoduché odpovědět jednoznačně. Sami respondenti vytvořili možnost, která v anketě nebyla nabídnuta, a to možnost odpovědi ano i ne.

Na druhou položenou otázku „*Je Česká republika připravena na zavedení kvalitní a bezpečné profesionální péstounské péče?*“ odpovědělo 71 % dotázaných respondentů záporně, 29 % dotázaných se domnívá, že je ČR připravena na implementaci PPPD. V komentářích se objevují obavy z nedostatku osob ochotných být pěstounem na PD a nedůvěra v osoby, které se pro toto rozhodnou. Ale také například obavy z absence povinnosti důkladného zdravotního nebo psychologického vyšetření dítěte. Nedůvěru odborníků vyvolává v některých případech také dosavadní zkušenost s některými pěstouny. Objevuje se i názor, že si někteří lidé tak mohou pouze řešit svou nezaměstnanost nebo že se z dětí stanou „bařůžkáři“, kteří budou putovat z rodiny do rodiny.

Jedním z dílčích cílů práce bylo zjistit preference občanů mezi jednotlivými typy NRP. V dotazníkovém šetření vybírali mezi nabízenými odpověďmi – adopce, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a nevím. V naprosté převaze, a to v 74 %, lidé preferovali v průběhu šetření volbu adopce. 34 dotázaných respondentů využilo možnosti odpovědi nevím, což činí 15 %. Zbylá procenta (11 %) byla rozdělena mezi PP a PPPD.

Posledním dílčím cílem práce bylo zjistit zájem lidí stát se pěstounem na přechodnou dobu. 76 odpovědí znělo ano, což je 35 %, ne odpovědělo 69 lidí, tj. 31 %, a 74 dotázaných respondentů odpovědělo, že o této možnosti neví, tj. 34 %. Odpovědi na otázku byly velmi vyrovnané. Potěšující je, že lidé o této možnosti vědí.

Na otázku, zda by se lidé chtěli stát pěstounem na přechodnou dobu, bylo v dotazníkovém šetření zaznamenáno pouze 18 kladných odpovědí, tj. 8 % z celkového počtu odpovědí. Záporných odpovědí bylo přesně 50 %, tj. 109 odpovědí. 57 lidí do doby, kdy výzkum probíhal, o této možnosti nepřemýšlelo, tj. 26 %. Zbylých 16 % bylo rozděleno do odpovědí nevím, nejsem rozhodnut a o možnosti uvažuji, tj. celkem 35 respondentů.

8.7.2 Ověření hypotéz

Hypotéza č. 1: Lidé se o tematiku náhradní rodinné péče a s ní související legislativu nezajímají.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Hypotéza č. 2: Lidé preferují osvojení před pěstounskou péčí.

Hypotéza č. 2 se potvrdila.

Hypotéza č. 3: S přibývajícím věkem připouští větší procento lidí možnost stát se náhradním rodičem.

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila

8.7.3 Komentář k hypotézám

První z hypotéz předpokládala, že lidé se o tematiku náhradní rodinné péče a s ní související legislativu nezajímají. Dotazníkové šetření prokázalo, že lidé sice vědí, co je náhradní rodinná péče, ale o související legislativu se nezajímají. Odpovědi jsou znázorněny grafem 19.

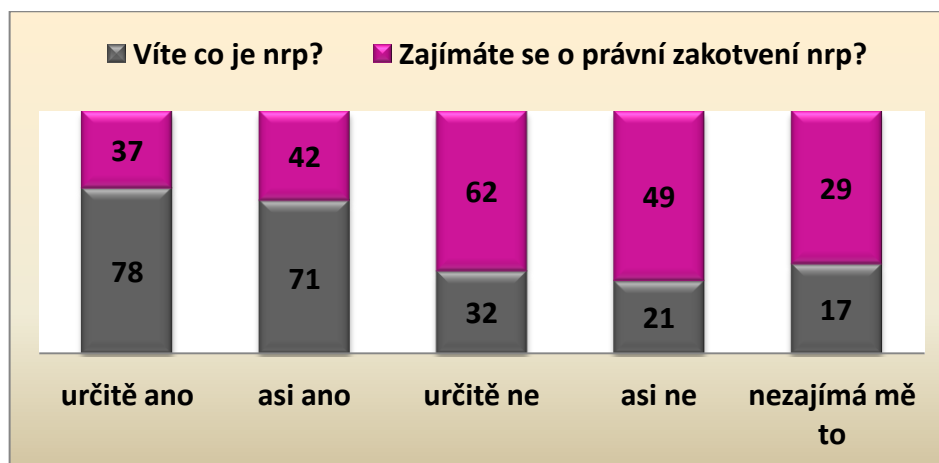
Zajímalo mne, zda lidé preferují typ NRP osvojení před pěstounskou péčí? Této otázce se věnovala druhá hypotéza. Respondenti jednoznačně v 74 % vybrali možnost osvojení. 11 % zvolilo v dotazníkovém šetření pěstounskou péči a pěstounskou péči na dobu přechodnou, 15 % respondentů odpověď neví.

Otázka č. 9 v dotazníkovém šetření prokázalo v 74 % preferenci osvojení, tj. 162 respondentů zvolilo možnost osvojení. V otázce, jejímž úkolem bylo vyvrátit či potvrdit hypotézu, bylo respondentům nabídnuto více možností odpovědí. 34 respondentů neví, tj. 15 %. Pěstounskou péčí preferuje 8 (4 %) dotázaných respondentů, pro pěstounskou péči na přechodnou dobu se rozhodlo v dotazníkovém šetření 15 (7 %) respondentů, viz graf č. 15, s. 84 diplomové práce.

Zajímalo mne také, zda ovlivňuje věk náhled na NRP a zda jsou lidé přístupnější s přibývajícím věkem k možnosti stát se náhradním rodičem. Tato výzkumná otázka

ovlivnila stanovení třetí hypotézy. Dotazníkové šetření opravdu prokázalo zvyšující toleranci k otázce stát se náhradním rodičem, ale nárůst byl zaznamenán pouze do věkové kategorie 49 let, poté klesl o 30 %. Pro zpřehlednění jsou uvedená data uspořádána do následující tabulky a grafu.

Graf 19: Znázornění odpovědí na otázky č. 4 a5 dotazníkového šetření za účelem ověření hypotézy č. 1



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

Analýza statistických dat získaných dotazníkovým šetřením vyjádřené grafem ukazuje odpovědi na otázky, které měly potvrdit nebo vyvrátit hypotézu č. 1. Zajímavé je, že přesto, že lidé vědí, co je náhradní rodinná péče, o právní zakotvení problematiky se nezajímají. *Určitě ne* odpovědělo 62 a *asi ne* zvolilo 49 dotázaných respondentů. Při součtu těchto dat dosáhneme čísla 111 záporných odpovědí, což činí 50 %. Je potřeba připočítat odpovědi *nezajímá mě to*. V tom případě 140 dotázaných respondentů potvrdilo, že se nezajímají o právní zakotvení náhradní rodinné péče, což činí 64 % z celkového počtu odpovědí. 79 respondentů odpovědělo na otázku, zda se zajímají o právní zakotvení NRP kladně (*určitě ano* a *asi ano*), což činí 36 % z celkového počtu odpovědí.

Na grafu jsou pro zajímavost zpřehledněny odpovědi na otázku, která měla za úkol zjistit, zda dotázaní respondenti vědí, co je náhradní rodinná péče. Záměrně jsem znázornila otázku grafem, protože je zajímavé, že přesto, že lidé uvádějí v 68 %, že ví, co je náhradní rodinná péče, o právní zakotvení se přesto nezajímají.

Přestože se lidé zajímají o náhradní rodinnou péči, související legislativa je nezajímá.

První z hypotéz předpokládala, že lidé se o tematiku náhradní rodinné péče a s ní související legislativu nezajímají. Dotazníkové šetření prokázalo, že lidé sice vědí, co je náhradní rodinná péče, ale o související legislativu se nezajímají. Odpovědi jsou znázorněny grafem 19.

Zajímalo mne, zda lidé preferují typ NRP osvojení před pěstounskou péčí. Této otázce se věnovala druhá hypotéza. Respondenti jednoznačně v 74 % vybrali možnost

osvojení. 11 % zvolilo v dotazníkovém šetření pěstounskou péči a pěstounskou péči na dobu přechodnou, 15 % respondentů odpověď neví.

Otázka č. 9 v dotazníkovém šetření prokázalo v 74 % preferenci osvojení, tj. 162 respondentů zvolilo možnost osvojení. V otázce, jejímž úkolem bylo vyvrátit či potvrdit hypotézu, bylo respondentům nabídnuto více možností odpovědí. 34 respondentů neví, tj. 15 %. Pěstounskou péči preferuje 8 (4 %) dotázaných respondentů, pro pěstounskou péči na přechodnou dobu se rozhodlo v dotazníkovém šetření 15 (7 %) respondentů, viz graf č. 15, s. 78 diplomové práce.

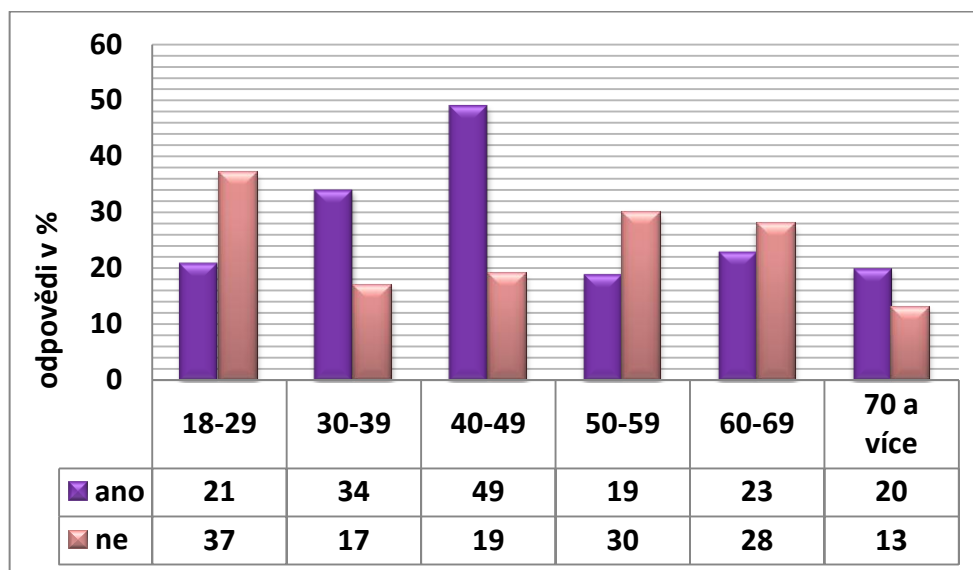
Zajímalo mne také, zda ovlivňuje věk náhled na NRP a zda jsou lidé přístupnější s přibývajícím věkem k možnosti stát se náhradním rodičem. Tato výzkumná otázka ovlivnila stanovení třetí hypotézy. Dotazníkové šetření opravdu prokázalo zvyšující toleranci k otázce stát se náhradním rodičem, ale nárůst byl zaznamenán pouze do věkové kategorie 49 let, poté klesl o 30 %. Pro zpřehlednění jsou uvedená data uspořádána do následující tabulky a grafu.

Tabulka 4: Přehled odpovědí na dotazníkovou otázku 9
Byli byste ochotni vychovávat cizí dítě jako náhradní rodič?

věková kategorie	18-29		30-39		40-49		50-59		60-69		70 a více	
	odp.	%	odp.	%	odp.	%	odp.	%	odp.	%	odp.	%
ano	8	21	18	34	20	49	7	19	8	23	3	20
ne	14	37	9	17	8	19	11	30	10	28	2	13
nevím	12	32	15	28	9	22	16	43	9	26	6	40
nepřemýšlel/a jsem o tom	4	10	11	21	4	10	3	8	8	23	4	27
počty celkem	38	100	53	100	41	100	37	100	35	100	15	100

Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

Graf 20: Znázornění vybraných odpovědí „ano“ a „ne“ na otázku 9 v procentuelním zastoupení za účelem ověření hypotézy č. 3



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

Za účelem potvrzení nebo vyvrácení hypotézy znázorňuje graf pouze odpovědi respondentů ano-ne rozčleněně podle věkových kategorií. Odpovědi jsou zaznamenány v procentuelním zastoupení. Z odpovědí v dotazníkovém šetření vyplynulo, že neplatí přímá úměra mezi věkem dotázaných respondentů a ochotou stát se náhradním rodičem. Dotázaní respondenti ve věkové kategorii 18 - 29 let odpověděli kladně ve 21 %. Další věková kategorie 30 – 39 let odpověděla kladně ve 34 %, což znamená nárůst od předchozí kategorie o 12 %. Největší procento kladných odpovědí bylo zaznamenáno u lidí ve věkové kategorii 40 – 49 let. Nárůst od předchozí kategorie je 15 %. V další životní fázi 50 – 59 let počet kladných odpovědí výrazně klesl, a to o 30 %. Návazně je o 4 % zaznamenán nárůst počet kladných odpovědí u věkové kategorie 60 – 69 let. Respondenti ve věku 70 let a více odpověděli ve 20 % kladně, od předchozí kategorie je to pokles o 3 %.

8.8. Závěry výzkumu

Praktická část prokázala informovanost veřejnosti v pozitivním světle. 68 % dotázaných respondentů ví, pouze 8 % lidí oblast nezajímá, 24 % neví. Zajímavé je, že lidé vědí, co je NRP, ale o právní zakotvení se zajímá pouze 36 %, na druhou stranu 61 % vnímá informovanost o NRP jako nedostačující.

Prostřednictvím ankety byl splněn další z konkrétních cílů práce a byly představeny názory odborníků a praktiků na implementaci pěstounské péče na přechodnou dobu v České republice. Odpovědi odhalily obavu ze současných podmínek

v ČR. Zdá se, že stávající podmínky nejsou zárukou pro kvalitní a bezpečné zavedení PPPD. Všechny komentáře k odpovědím jsou uvedené v přesném znění v podkapitole 8.9.

Prostřednictvím ankety byl splněn jeden z dílčích cílů práce a prokázala preference odborníků a praktiků pěstounské péče na přechodnou dobu před ústavní výchovou. Další dotazníkové otázky odpověděly na další dílčí cíle. Občané preferují ze 74 % osvojení před pěstounskou péčí. Pouze 8 % dotázaných respondentů bylo v době výzkumu ochotno stát se PPPD, 50 % zvolilo zápornou odpověď.

Stanovení hypotéz bylo ovlivněno výzkumnými otázkami. Je potřeba před ověřením nebo vyvrácením hypotéz se k těmto otázkám vrátit a odpovědět na ně. Zamýšlela jsem se nad tím, zda jsou lidé ochotni vychovávat cizí dítě. Jedna z otázek dotazníkového šetření byla věnována tomuto tématu. Bylo zaznamenáno 64 kladných odpovědí, tj. 29 %. 54 dotázaných odpovědělo záporně, tj. 25 %. Zbýlých 46 % je rozděleno do *nevím* (31 %) a odpovědí *nepřemýšlím o tom* (15 %). Z 64 zaznamenaných kladných odpovědí a 67 odpovědí typu *nevím* lze usuzovat, že lidé jsou ochotni věnovat péči a výchovu cizímu dítěti. Lze předpokládat, že z celkového počtu odpovědí *nevím* by se určitý počet lidí později rozhodl pozitivně,

Jedna z domněnek se zabývala otázkou, zda jsou lidé lhostejní k osudu dětí v ústavní péči. To ovlivnilo stanovení dalších dvou otázek v dotazníkovém šetření. O úrovni péče v kojeneckých a dětských domovech se vyjádřilo 114 respondentů pozitivně, 52 záporně a 53 respondentů nevědělo. Znamená to, že 52 % dotázaných respondentů se domnívá, že poskytovaná péče dětem je v ústavních zařízeních ČR na dobré úrovni. To může být jedním z důvodů, proč dotázaní respondenti nepovažují za nutné rušit tato zařízení tak.

8.9 Přepis odpovědí na anketové otázky včetně komentářů

Sociální pracovnice OSPOD MěÚ Klatovy

1/ ANO

2/ NE – nedostatek osob ochotných být pěstounem na PD, nedůvěra v osoby, které se pro toto rozhodnou

Odbor sociálních věcí KÚ Plzeňského kraje, psycholog pro náhradní rodinnou péči

1/ NE

2/ NE - v návrhu zákona OSPOD nejsou zabezpečeny některé podmínky, např. dovolená pěstouna (kam půjde dvouleté dítě?). Chybí také povinnosti důkladného zdravotního nebo psychologického vyšetření dítěte. Zkušenosti náhradních rodičů, kteří již převzali dítě do PPPD, mě zatím utvrzují v mých obavách o zavedení profesionální PPPD.

Poradna náhradní rodinné péče v Plzni, psycholog

1/ ANO – jednoznačně podporuji PP a pracuji na tom, aby děti nemusely do ústavů již 30 let.

2/ ANO – raduji se z novely, ale návrhy změn, obsažené v novele, považuji za málo odvážné. Uvítala bych razantnější postupy k naprostému zrušení kojeneckých ústavů a dětských domovů, kde panuje nelidské zacházení.

Dětský domov Žatec, sociální pracovnice

1/ ANO i NE. Nemohu to říci jednoznačně. Můj názor na PPDP se opírá o přesvědčení, že miminko – kojeneček nutně potřebuje a má právo na jedinou pečující osobu, která je mu k dispozici, kdykoli to potřebuje. Pokud pěstounští rodiče jsou výborně školeni, připraveni a schopni unést, že přesto, že si k dítěti vytvoří citovou vazbu (a ta se musí zákonitě vytvořit), odevzdají jej adoptivním rodičům, mohou svěřenému dítěti významně pomoci (dají mu pocit základní důvěry, pocit bezpečí, pocit, že blízcí lidé jsou na blízku

– a kdo tyto pocity v maminkovském věku zažije, je schopen si vytvořit život, který žije rád, s chutí a je v něm úspěšný).

Zároveň považuji jako naprosto nutné, aby pěstounští rodiče na přechodnou dobu byli ochotni nechat se vést někým, kdo pohlídá zachycování informací ze života dítěte pro budoucí adoptivní rodiče, novou rodinu a pro dítě samé, aby v jeho životě nevznikala bílá místa.

Pěstounské péči na přechodnou dobu pro větší děti nevěřím, respektive zatím to neumíme, a proto tomu nevěřím. Domnívám se, že má-li to být doba přechodná, např. pro zvládnutí momentální krize v rodině, je velmi krátká a péči o dítě může v takovém případě převzít buďto širší rodina nebo zvláštní zařízení pro děti poskytující okamžitou pomoc.

2/ NE – nejsem si jistá, že přínosy pro děti vyváží rizika, kterých je v novele nesmírně mnoho. Úskalí vidím hodně. Dle mého názoru mohou dětem přinést množství katastrof. První z nich vidím v tom, že pěstouny se stanou lidé, kteří si tak budou řešit svoji nezaměstnanost a pěstounství budou vykonávat jako práci, nikoli z niterné potřeby a na dětech jim v hloubi duše vůbec nebude záležet, nebudou ochotni si k nim hledat vztah, nebudou je citově sytit, nebudou brát ohledy na jejich potřeby. Z deprivovaných a zraněných dětí vychovají ještě deprivovanější a zraněnější. Psychotesty neodhalí všechno a v době dlouhodobé zátěže lidé reagují jinak než v relativně klidné době pohovorů a přípravy.

Další úskalí vidím v tom, že děti budou s batůžkem na zádech putovat z pěstounské rodiny do pěstounské rodiny, nepřijaté a nechtěné, bez stabilního zázemí. To i dětský domov je pro dítě přijatelnější než věčné putování. Na Slovensku se tak už děje.

Další – budou-li zrušeny kojenecké ústavy a potom třeba i dětské domovy, spousta dětí nebude nikam umístěna. Hrozí riziko vzniku dětských gangů, které zatím nemáme, ačkoli jinde v Evropě jsou! Děláme to tedy skutečně špatně? V ganzích se děti snaží o holé přežití všemi možnými prostředky, jsou zneužívány všemi možnými způsoby a zneužívají. Většina užívá omamné látky. Umírají jako malé nebo v časně dospělosti. O spoustě z nich úřady vůbec nevědí. Jsou totálně bez pomoci.

Jako opravdu velkou chybu vidím navrhované zrušení diagnostických ústavů. V diagnostických ústavech jsou děti kontinuálně 6 – 8 týdnů a v té době se projeví takové, jaké skutečně jsou – proto se dá přesně určit, co potřebují. Budou-li diagnostiku

dělat pracovnice OSPOD, případně si ji nakupovat jako službu, kvalita diagnostiky ztratí hodně ze své úrovně. Tratit budou opět děti.

Zatím se mi proces implementace zdá mechanický a pod tlakem.

Občanského sdružení Rozum a Cit, metodička služeb

1/ ANO

2/ ANO - ale je třeba zvýšit kampaň na nábor pěstounů, poté je kvalitně připravit a kvalitně je doprovázet, dále je třeba také dobře pracovat se sociálními pracovníky OSPOD. Stále věříme, že Novela zákona o sociálně právní ochraně dítěte projde a bude tak moci začít fungovat nový systém, a tedy i pěstounská péče na přechodnou dobu.

Pracovnice sekretariátu FOD a bývalá pěstounka

1/ ANO

2/ NE - stále nefunguje pomoc těmto rodinám, myslím odborné zázemí

Dětské centrum Plzeň, příspěvková organizace, ředitelka

1/ NE - žádná z těchto forem by neměla být preferována, nýbrž individuálně vybíraná ke konkrétnímu dítěti. Velké procento dětí, které přichází do péče našeho zařízení, mají zdravotní a vývojová rizika (drogy, alkohol, infekční žloutenky, nedonošenost, nízkou porodní hmotnost a řadu dalších). Před realizací NRP by měl jejich zdravotní stav být řádně vyšetřen a psychomotorický vývoj řádně sledován. Budoucí náhradní rodiče musí být řádně informováni i s predikcí do budoucna. Při profesionální PP je tato příprava zcela nedostatečná (specifické vyšetření před NRP dle našich standardů praktičtí lékaři nezajišťují – jde jim to do nákladů, vycházím z dosavadních zkušeností, psychologické vyšetření dítěte nebývá zajištěno vůbec).

PP na přechodnou dobu je vhodná především pro děti, které musí být na určitou dobu „odejiti“ z biologické rodiny z důvodů sociálních (velmi neradi přijímáme děti z rodiny, která se ocitla bez bydlení, či financí, ale není-li jiné řešení, dítě na ulici nenecháme). U pěstounství na přechodnou dobu je velké riziko připoutávání a odpoutávání, hrozí opakované zklamání dětí, ne u všech se podaří zakotvit v té správné rodině... to je ale

téma pro psychology. Jednoznačně pěstounství na přechodnou dobu i přechodný pobyt dítěte v ústavní péči mají svoje pozitiva i rizika a je nutné posoudit každý případ dítěte individuálně!!!

2/ NE. Dnes v době ekonomické krize vůbec ne. Lidé mají jiné priority a dost svých starostí. Svědčí o tom nedostatek zájemců o PP, největší obavy mají z kontaktu s biologickou rodinou (drogy, alkohol, kriminalita, agrese). Novela přinese lepší ocenění pěstounů, což je v pořádku, ale co s tím, pokud budou motivací u některých jen peníze? Vychytáme to? Ohlídáme to? Nepoškodíme tyto děti? Plánovaný ústup od psychologického vyšetření žadatelů o NRP mě děsí, jde to proti proklamaci, že zkvalitníme přípravu pěstounů. Zrušíme poradní sbory (sedí v nich odborníci), ohrozíme kvalitu „párování“ a to vše pro blaho dítěte!

Asi odbíhám od tématu, ale pro úspěch NRP musíte splnit tři kritéria: kvalitní příprava dítěte + kvalitní příprava žadatelů + kvalitní výběr (párování) a k tomu musí ještě přeskočit jiskřička. Určitě to platí u osvojení i u klasické PP. Bude velmi dobré především pro naše děti, pokud se my všichni pracující v oblasti sociálně-právní ochrany dětí budeme vzájemně poslouchat, respektovat zkušenosti a názory druhých a tuto oblast rozvíjet k lepšímu. Za svoji více než 20letou praxi jsem poznala výborné pěstounské rodiny a velice si cením jejich práce. Mám ale i negativní zkušenosti. Dáme-li přednost kvantitě před kvalitou, bude to průšvih. Hledejme tedy vhodné pěstounské rodiny, řádně je připravujeme, vychovávejme kvalitní odborníky, kteří budou tyto rodiny doprovázet a nastavme kontrolní mechanismy. Ale je to běh na dlouhou trať.

Spolu dětem o.p.s., projektová manažerka

1/ NE - Profesionální pěstounská péče na přechodnou dobu je jedním z nástrojů jak pomoci ohroženému dítěti, jehož rodina se ocitla v tíživé životní situaci. Každé dítě je jiné a pro každé je vhodné jiný druh náhradní výchovné péče. Myslím, že zařízení ústavní výchovy mají v systému péče o ohrožené dítě své místo stejně tak jako všechny formy náhradní rodinné péče.

2/ NE - Změny, které přicházejí, by měly především pomoci dětem. Aby pomoc byla opravdu účinná, je důležité postupovat postupně krok za krokem. V tuto chvíli se

nacházíme na začátku dlouhé cesty, na jejímž konci, jak doufám, budou šťastné děti a rodiny.

SOS Dětská vesnička Chvalčov, ředitel

1/ ANO i NE. Lze jen velmi těžce odpovědět na takto formulovanou otázku. Je třeba ji dále rozvézt. V případě, že příprava a výběr tzv. "profesionálních pěstounů" bude výrazně kvalitnější než u nyníšších pěstounů (a to nelze zajistit jen pouhým navýšením počtu hodin přípravného kurzu, ale také jasnou specifikací, co má obsahovat - např. sebezkušenostní techniky umožňující poznat své hranice, apod.) a dále, že jejich následná podpora ale také kontrola bude intenzivnější než předpokládá novela zákona, lze říci, že preferuji tuto formu péče před ústavní výchovou pro značnou část dětí (ne však pro všechny).

I nadále však budou existovat děti, pro něž bude v dané situaci vhodnější ústavní péče. Cílem by však mělo být snížení počtu těchto dětí na minimum.

2/ Na takto formulovanou otázku musím jednoznačně odpovědět NE.

Argumentů je celá řada. Vzhledem k tomu, že v současnosti se podílím v rámci projektu MPSV na přípravě metodiky deinstitucionalizace péče o děti v ČR a v rámci projektu zjišťuji situaci ve srovnatelných státech EU, musím říci, že směřujeme k poměrně specifické a neobvyklé "České cestě".

První můj otazník směřuje přímo k samotnému systému pěstounské péče. V jiných zemích bývá krátkodobá péče pokryta jinou právní úpravou než pěstounstvím. Jako jednoduchý příklad uvedu Slovensko.

Jejich profesionální rodiny jsou zaměstnanci dětských domovů, které jim poskytují odborný servis a také kontrolu, obojí nesrovnatelné s naším systémem profesionální pěstounské péče. Následné případné problémy jsou pak mnohem snáze a hlavně rychleji řešitelné (což je v zájmu dětí) než u zdlouhavých soudních jednání našeho systému svěřování - či odebrání z či do pěstounské péče.

Další potenciální problém se týká již samotné kvality profesionálních pěstounů a zmínil jsem jej již v odpovědi na první otázku. Není možné předpokládat, že profesionální pěstouni budou jen ideálně zralé osobnosti. Nastavení systému, které motivuje především finančně, bude zcela jistě přitahovat velmi široké spektrum osob s nejrůznější

motivací. Jejich selekce jen rámcovými psychotesty tak jak probíhá v současnosti, bude nedostatečná. (Již dnes nám běžně pěstounka, která neprošla našimi psychotesty, projde přes krajského psychologa). Proto budou procházet výběrovým sítím zcela jistě osoby nevhodné, což v kombinaci s nedostatečnou mírou kontroly ze strany OSPOD může vést k vážným problémům v péči o děti.

Bohužel již nemám čas více se rozepsat na toto téma. Každopádně můj názor (pracuji 15 let v NRP a jsem zároveň psychoterapeutem), není v naší organizaci ojedinělý a dá se vnímat jako stanovisko organizace.

Střediska náhradní rodinné péče Praha, sociální pracovnice

1/ ANO

2/ ANO, a to v případě, že bude přijata novela zákona o sociálně-právní ochraně dítěte. V současnosti není tento institut dobře ošetřen ani nejsou nastaveny potřebné služby.

Spolu dětem o.p.s., projektová manažerka

1/ ANO I NE. V minulém týdnu jsem byla na mezinárodním semináři (účast Polsko, Maďarsko, Bulharsko a Slovensko) a co se týče právních norem, jsou dále. Nicméně naplňování těchto norem je stejně tak těžké jako u nás, ale bojují.

2/ ANO. Věřím, že všem jde o blaho a zdraví budoucích generací a že se vše bude ubírat tím správným směrem.

Manželé pěstouni (sourozenecká skupina 4 dětí v NRP 7 let)

1/ ANO i NE. Zpočátku ne, po základní intervenci a práci s děckem ano. Sami, ač lze říci, že zkušení pěstouni víme, že bychom si nevěděli rady, pokud by mi přivezli dítě, odebrané z rodiny, které bylo týráno, zanedbáváno nebo dítě se zdravotním handicapem. Jsme přesvědčeni, že nejprve musí přijít na řadu odborníci, kteří jsou v jednom místě a mohou s děckem pracovat denně po dobu nezbytně nutnou. Pokud by existovali jakési „záchranné domovy“ pro takové děti, potom snad ano.

2/ NE – myslíme si, že není dostatek kvalitních budoucích pěstounů a není připravena síť odborníků, kteří budou kvalitně provázet a pomáhat

Žena pěstounka (děvče v pěstounské péči od 6 let do dospělosti – stýká se s ní stejně jako se svojí vlastní dcerou, ač je dnes stará již 23 let a náhradní matka se chlubí, že je dnes také náhradní babičkou ročního náhradního vnoučka)

1/ NE

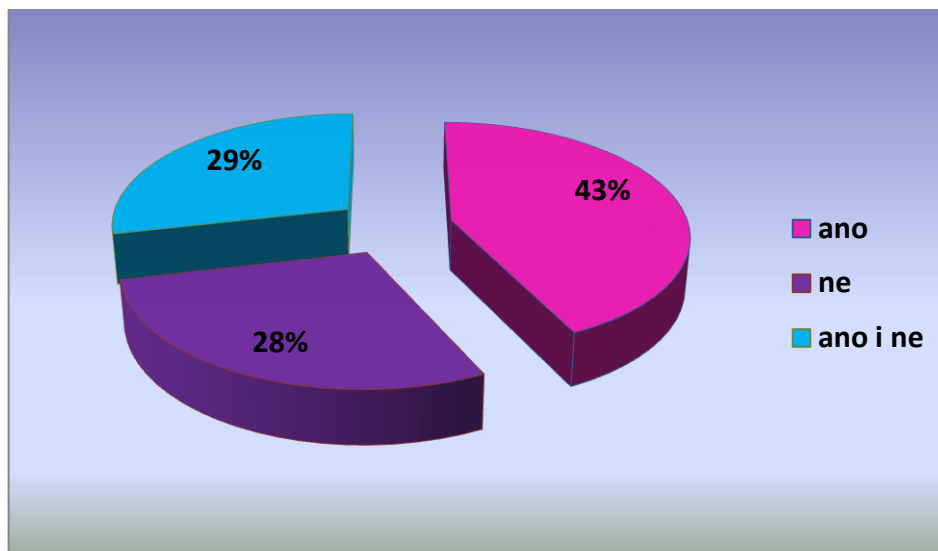
1/ NE – Z dětí nic nebude, obávám se, že praxe bude stejná jako je v USA, kde dětem říkají bařůžkáři. Velký problém vidím v tom, že si k dítěti nesmíte vytvořit citový vztah a dítě k náhradním rodičům také ne a to je velmi, velmi těžké! Dokonce se domnívám, že to není možné. A pokud to někdo dokáže, pak si myslím, že to musí být tvrd'ák, který dítěti stejně neposkytne pocit lásky a bezpečí. Obávám se, že z takových dětí nemohou vyrůst kvalitní lidé.

Pedagogicko-psychologické poradny Klatovy, psycholog

1/ ANO

2/ NE - chybí dostatek profesionálních pěstounů; dosavadní pěstouni nemají dostatečně vytvořenou síť podpory odborníků v případě výchovně velmi špatně zvladatelného dítěte, kam by se mohli okamžitě obrátit a bylo by to řešeno ambulantně, ne umístěním dítěte do nějakého zařízení; není prozatím zcela jasná koncepce, jak bude profesionální pěstounství vypadat, na jak dlouho děti zůstanou, co se bude dít, když se dítě citově naváže a pěstoun nemá zákonně nárok na jemu svěřené dítě, co bude s dítětem pak; bude probíhat zároveň sanace rodiny, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit do původní rodiny či ne apod.

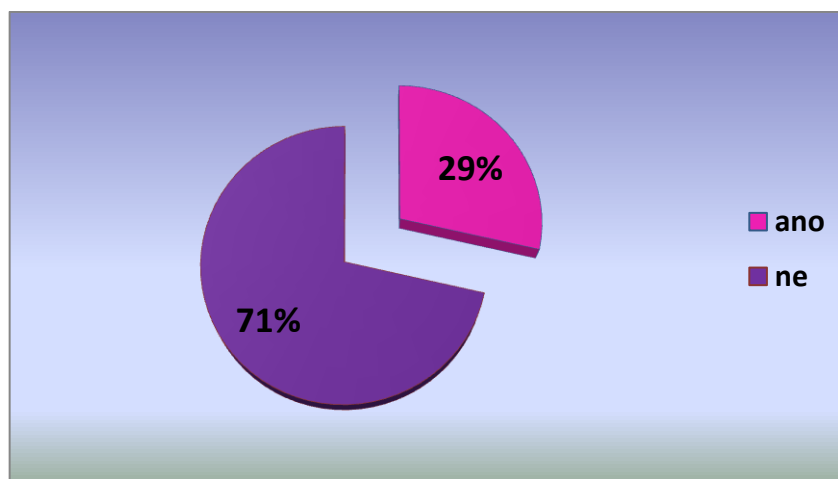
Graf 21: Odpovědi na anketní otázku „*Preferujete profesionální pěstounskou péči na přechodnou dobu před ústavní výchovou?*“



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

Z odpovědí vyplynulo, že je velmi těžké jednoznačně odpovědět ano či ne. Čtyři z odpovídajících respondentů sami zvolili možnost ano i ne, což je stejné procentuelní zastoupení s odpovědí ne, a to 28,5 %. Na první anketní otázku odpovědělo 43 % dotázaných ano.

Graf 22: Odpovědi na anketní otázku „*Je Česká republika připravena na zavedení kvalitní a bezpečné profesionální pěstounské péče?*“



Zdroj: autor textu (vlastní šetření)

Graf znázorňuje procentní zastoupení jednotlivých odpovědí. 4 respondenti odpověděli ano, 10 odpovědí znělo ne. Zajímavé jsou komentáře k odpovědím, ze kterých vyplývá, že záměr vybudovat síť profesionálních pěstounských rodin je výborná vize a bude prospěšná pro děti, kteří nemohou žít v biologických rodinách. Zatím ale systém není dostatečně připravený a propracovaný.

8.9.1. Vyjádření Terezy Maxové

Zakladatelce Nadace Terezy Maxové dětem podobnou otázku položila v roce 2012 redaktorka Klatovského deníku. Zeptala se jí, zda v novele nachází body, s kterými nesouhlasí. Pro zajímavost cituji její odpověď. „*Je fajn, že je konečně šance systém změnit. Bohužel ne vždy je v centru zájmu dítě. Kolují různé fámy, že se zavřou ústavy a děti budou na ulici, ale to není pravda. Novela má postupně snižovat počet dětí, které do kojeňáčků přicházejí. V budoucnu, jakmile bude dostatek připravených pěstounů, nebudou potřeba, ale zatím se neruší. Do popředí by se měla dát rodina – a to jak biologická, které by se mělo pomoci, aby se o dítě mohla postarat, tak náhradní. Všichni se shodnou, že stabilní rodinné prostředí je pro dítě lepší než ústav, speciálně ve věku do tří let. Teď je třeba dobře připravit přibližně 300 až 500 pěstounských rodin, do kterých by se děti měly umístit, aby nemusely do ústavu. Osobně si myslím, že to bude nějakou dobu trvat. Proto se snažíme podpořit pěstounskou péči, aby se ukázaly i dobré příklady z praxe, nejen ty špatné, o kterých se u nás píše.*“ (Klatovský deník. 2012, č. 12)

ZÁVĚR

Diplomová práce byla koncipována jako průvodce pro žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče. Čtenářům je předložen ucelený přehled o institutu náhradní rodinné výchovy a jednotlivé kapitoly teoretické části na sebe kontinuálně navazují. Cíl byl splněn.

V teoretické rovině jsem nejprve v práci ve zkratce připomenula historii náhradní rodinné péče. Na ni navazuje kapitola o právech dětí, která nelze ve spojitosti s danou tematikou opomenout. Další kapitoly zpřehledňují typy náhradní rodinné péče a ústavní výchovy v České republice, navazuje proces zprostředkování náhradní rodinné péče a orientace v legislativní úpravě. V práci jsem provedla také komparaci právního zakotvení a běžné praxe náhradní rodinné péče v České republice a na Slovensku. Komparace se týkala také práv a povinností náhradních rodičů a rozdílů některých náležitostí v oblasti náhradní výchovy obou zemí.

Praktická část zpřehlednila postoj široké veřejnosti k problematice náhradní rodinné péče. Ověřila informovanost a zájem laické veřejnosti o tuto oblast. V návaznosti ukázala zájem lidí o novelu zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dále poskytla náhled na smýšlení občanů o možnosti stát se pěstounem na přechodnou dobu.

Diplomová práce je obohacena o tři kazuistiky náhradních rodin, které jsou uvedeny v příloze A. Příloha F uvádí přepis veta novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí prezidenta republiky Václava Klause. Zajímavý je také přepis otevřeného dopisu muže, který byl vychován v ústavním zařízení v České republice, jak jej uvádí příloha G.

Empirický výzkum jsem prováděla ve městě Klatovy. Při koncepci otázek dotazníku jsem vycházela ze svých praktických zkušeností. Ovlivnily mě dotazy, názory a potřeby žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, se kterými se setkávám v rámci pořádání kurzů psychosociální přípravy žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Získaná data z dotazníkového šetření poskytla faktický nástin postoje široké laické i odborné veřejnosti k problematice náhradní rodinné péče. Analýzou a zpracováním dat z dotazníkového šetření byly zodpovězeny výzkumné otázky a naplněny cíle práce. V praktické části jsem provedla také ověření hypotéz.

Konkrétní získaná data mohou významně pomoci k informovanosti žadatelů o náhradní rodinnou péči v Klatovech. Z andragogického hlediska práce vedle vzdělávacího charakteru také podporuje a pomáhá žadatelům zorientovat se v dané problematice, provádí je procesem zprostředkování náhradní rodinné péče.

Zajímavé by bylo, pokud by dané téma zpracoval v rámci bakalářské nebo diplomové práce některý student andragogického nebo pedagogického oboru v jiném regionu. Bylo by vhodné provést stejný výzkum v ostatních regionech a provést komparaci výsledků.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-722-0180-8.
- BUBLEOVÁ, V. a kol. *Pěstouni mají právo na služby. Praktický průvodce náhradní rodinnou péčí*. Vyd. 1. Praha: Rozum a cit, 2007.
- BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010.
- BUBLEOVÁ, Věduna, Markéta SUDOVOVÁ. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011. ISBN 978-80-87455-8-1.
- BUBLEOVÁ, Věduna, Alena VÁVROVÁ, Lucie VRÁNOVÁ a Jana FRANTÍKOVÁ. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-87455-01-2.
- BUBLEOVÁ, Věduna, Jana FRANTÍKOVÁ a Lucie VRÁNOVÁ. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2011. ISBN 978-80-87455-03-6.
- GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4717-883.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- KONEČNÁ, Hana. *Na cestě za dítětem: dvě malá křídla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1055-6.
- KONEČNÁ, Hana a Lucie KOUBOVÁ. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice: popis současného stavu*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. ISBN 978-80-87455-00-5.
- KOVAŘÍK, Jiří a kol. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8957-7.
- KRÁLOVÁ, Jarmila a Eva RÁŽOVÁ. *Sociální služby a příspěvek na péči*. 4. aktualit. vyd. Olomouc: ANAG, 2012. ISBN 978-807-2637-485.
- MATĚJČEK, Zdenek a kol.. *e: průvodce pro osvojitele a pestouny*. Vyd. 1. Praha: Portal, 1999. ISBN 80-717-8304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8494-X.

MATĚJČEK, Zdenek a kol. e. Vyd , 2002.
ISBN 80-7178-637-3.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

VRÁNOVÁ, Lucie. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011, ISBN 978-80-87455-09-8.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Domov je místo, odkud tě nevyhodí*. Vyd. 1. Olomouc: V. U. G., 2006. ISBN 80-903-7990-7.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-802-6200-659.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

ARCHER, Caroline a Zdeněk MATĚJČEK. *Dítě v náhradní rodině*. Vyd. 1. Překlad Petra Vlčková. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8578-4.

BENÁTČANOVÁ, Pavla a Ivo JAHSELKA. *Neznalost zákona neomlouvá: průvodce džunglí zákonů*. Vyd. 1. Praha: Motto, 2006. Rádce (Motto). ISBN 80-724-6292-X.

COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. Vyd. 1. Překlad Hana Mayerová. Praha: Ikar, 2008, ISBN 978-80-249-1027-7.

GRAY, John. *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše a děti jsou z Nebe: zásady pozitivního rodičovství, vedoucí k výchově spolupracujících, sebevědomých a citlivých dětí*. Vyd. 1. Překlad Petra Klůfová. Praha: Práh, 2000, 334 s. ISBN 80-725-2031-8.

PREKOP, Jirina. *Malý tyran*. Vyd. 6., rozš. Překlad Zdena Lomová, Zdeněk Jančařík. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-589-9.

SCHOOLEROVÁ, Jayne E. *Adopce: vztah založený na slibu : užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-725-5066-7.

SPOCK, Benjamin a Michael B ROTHENBERG. *Vy a Vaše dítě*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-856-0525-2.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5

Seznam použitých internetových zdrojů

ADOPCIA. [online]. © 2004 – 2010 [cit. 2012-10-13]. Dostupné z: <http://www.adopcia.sk/>

ASOCIACE NÁHRADNÍCH RODIN ČESKÉ REPUBLIKY. *O nás*. [online]. [cit. 2012-10-02]. Dostupné z <http://www.anrcr.cz/>

DĚTI PATŘÍ DOMŮ. *Hostitelská péče*. [online]. [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <http://www.detipatridomu.cz/hostitelska-pecce/o-hostitelske-peci/zakladni-informace-2/>

DĚTSKÉ CENTRUM. [online]. © 2012 [cit. 2012-10-15]. Dostupné z: <http://www.kojenecky-ustav.cz/>

FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. *Klokánek*. [online]. [cit. 2012-09-30]. Dostupné z: <http://www.fod.cz/>

FOND OHROŽENÝCH DĚTÍ. *Klokánek*. [online]. [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: http://www.klokanek-chabarovicka.cz/nas_klokanek.php

IHNED.CZ. *Otevřený dopis bývalého chovance kojeneckého ústavu Václavu Klausovi*. [online] ©1996 - 20132 poslední aktualizace: 14. 9. 2012 [cit. 2012-10-15]. Dostupné z: http://ihned.cz/c3-57480160-000000_d-otvreny-dopis-byvaleho-chovance-/kojeneckeho-ustavu-vaclavu-klausovi

KLAUS. *Prezident vetoval zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. [online]. © 2010 [cit. 2013-02-19]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/clanky/3181>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti*. [online]. [cit. 2012-09-10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/11902/principy.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Dávky pěstounské péče*. [online]. poslední aktualizace 12. 12. 2012 [cit. 2013-01-03]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/dpp>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Počet žadatelů o osvojení a počet osvojených dětí v porovnání let 2000 – 2004*. [online]. poslední aktualizace 14. 6. 2007 [cit. 2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4283>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Průvodce pro náhradní rodinnou péči*. [online]. [cit. 2012-09-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7294/Pruvodce_pro_nahradni_rodinnou_peci_.pdf

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Adopce jsou pod drobnohledem úřadů.* [online]. Poslední aktualizace 14.6.2007 [cit. 2012-10-14]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/4283>

NADACE TEREZY MAXOVÉ. *Naše poslání.* [online]. © 2009 - 2013 [cit. 2013-10-18]. Dostupné z: <http://www.terezamaxovadetem.cz/o-nadaci/nase-poslani/>

OSPOD. *Pokud pěstoun neuzavře dohodu, čeká ho správní rozhodnutí.* [online]. © 2013 [cit. 2013-10-18]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/volna-sekce-1/novinky/?ftshow/=1286#news1286>

PĚSTOUNI MAJÍ PRÁVO NA ŽIVOT. *Náhradní péče na Slovensku a její srovnání s Českou republikou s důrazem na náhradní rodinnou péči.* [online]. [cit. 2013-02-05]. Dostupné z: <http://pestounskapece.cz/slovensko.php>

PODPORUJEME RODINU. *Historie dětských vesniček.* [online]. © 2010 [cit. 2012-08-28]. Dostupné z: <http://www.podporujemerodinu.cz/podporujeme-/rodinu/sos-vesnicky/historie>

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.* [online]. [cit. 2012-11-28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

ROZUM A CIT. *Nadační aktivity.* [online]. © 2010 [cit. 2012-09-30]. Dostupné z: <http://www.rozumacit.cz/nadacni-fond/o-nas/nadacni-aktivity>

SPOLU DĚTEM. *Kdo jsme.* [online]. © 2010 [cit. 2012-09-30]. Dostupné z: <http://www.spoludetem.cz/spolu-detem/kdo-jsme/>

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *O nás.* [online]. © 2009-2011 [cit. 2012-10-18]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Úvod – teoretické pojetí náhradní rodinné péče.* [online]. © 2009-2011 [cit. 2012-09-13]. Dostupné z: http://nahradnirodina.cz/uvod_teoreticke_pojeti_nahradni_rodinne_pece.html

STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Náhradní rodina.* [online]. © 2009-2011 [cit. 2012-08-08]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/nahradni_/vychoval.html

TÝDEN. CZ. *Potvrzeno: kojenecké ústavy zmizí v roce 2013.* [online]. © 2006 [cit. 2012-10-21]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/potvrzeno-/kojenecke-ustavy-zmizi-v-roce-2013_210382.html?showTab=nejctenejsi-7

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Úvod.* [online]. © 2009–2013 [cit. 2012-10-16]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/uvod/>

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Osvojení*. [online]. © 2009–2013 [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/osvojeni/zakladni-pravni-dokumenty/>

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Úvod*. [online]. © 2009–2013 [cit. 2012-10-16]. Dostupné z: <http://www.umpod.cz/>

ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR. *Aktuální informace ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR*. [online]. © ÚZIS ČR 2010-2013 [cit. 2012-10-10]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/rychle-informace/cinnost/-kojeneckych-ustavu-detskych-domovu-pro-deti-do-tri-let-dalsich-zarizeni-pro-deti-oce/-2011>

V ZÁJMU DÍTĚTE. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí*. [online]. © 2012 [cit. 2012-21-9]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka/_2011.pdf

Seznam ostatních zdrojů

ČESKO. Zákon č. 94 Sb. ze dne 4. prosince 1963 o rodině v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1963, částka 53, s. 341 – 350. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=94/1963&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

ČESKO. Zákon č. 20 ze dne 1. července 1966 o péči o zdraví lidu ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1966, částka 7, s. 74 – 91. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=20/1966&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

ČESKO. Zákon č. 104 ze dne 6. února 1991 úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1991, částka 22, s. 502 – 512. Dostupné také z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=104/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634 – 1653.

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně právní ochraně dětí v platném znění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7681.

ČESKO. Zákon č. 109 z 5. února 2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978 – 2991.

ČESKO. Zákon č. 500 ze dne 24. června 2004 o správním řízení. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 174, s. 9782 – 9827.

ČESKO. Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1026 – 1368. ISSN 1211 - 1244.

ČESKO. Zákon č. 401 ze dne 5. září 2012, se kterým se mění zákon č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 147, s. 5090 – 5139. ISSN 1211 – 1244.

KOUBOVÁ, Michaela. Pěstouni? To jsou hrdinové. Nemluví, ale konají. *Klatovský deník*. Praha: Vltava-Labe press, 24. března 2012, s. 13. ISSN 1210-6232. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011*. Praha, 2012, ISBN 978-80-7421-049-5.

SLOVENSKO. Zákon č. 311 ze dne 2. července 2001 zákonník práce. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2001, čiastka 130, s. 3258 - 3320. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/311-2001-z-z.p-5855.pdf>

SLOVENSKO. Zákon č. 627 ze dne 14. března 2005 o příspěvkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 245, s. 5579 – 5583. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/627-2005-z-z.p-9040.pdf>

SLOVENSKO. Zákon 36 ze dne 19. února 2005. o rodine a o zmene a doplneni niektorých zákonov. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 20, s. 270 - 292. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/36-2005-z-z.p-8434.pdf>

SLOVENSKO. Zákon č. 305 ze dne 25. května 2005 o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2005, čiastka 132, s. 3230 – 3273. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/305-2005-z-z.p-8713.pdf>

SLOVENSKO. Predpis č. 643 ze dne 18. března 2008 vyhláška Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znění nehorších predpisov. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2008, čiastka 213, s. 5364 - 5354. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/643-2008-z-z.p-32768.pdf>

SLOVENSKO. Zákon č. 561 ze dne 25. listopadu 2008 o příspěvku na starostlivost' o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov. In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2008, časťka 198, s. 4857 – 4861. Dostupné také z: <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/561-2008-z-z.p-32680.pdf>

ÚZ ÚPLNÉ ZNĚNÍ. *Rodinné právo. Sociálně-právní ochrana dětí. Mezinárodněprávní ochrana dítěte. Registrované partnerství*. Ostrava: Sagit., 2012. Ringier Axel Springer Print CZ. ISBN 978-80-7208-924-6.

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Schéma forem náhradní rodinné výchovy	19
--	----

Seznam grafů

Graf 1: Délka pobytu dětí v Kojeneckých ústavech a Dětských domovech u dětí propuštěných do osvojení v roce 2009	28
Graf 2: Počet žadatelů o osvojení a počet osvojených dětí v porovnání let 2000 – 2004	29
Graf 3: Procentuální zastoupení důvodů příjmu dětí do KÚ a DD do tří let ČR v roce 2011	40
Graf 4: Statistika propuštěných dětí z Dětského centra Plzeň v porovnání let 2006 – 2011	65
Graf 5: Přehled distribuce a návratnosti dotazníků	70
Graf 6: Vyhodnocení otázky 1	73
Graf 7: Vyhodnocení otázky 2	74
Graf 8: Vyhodnocení otázky 3	74
Graf 9: Vyhodnocení otázky 4	75
Graf 10: Vyhodnocení otázky 5	75
Graf 11: Vyhodnocení otázky 6	76
Graf 12: Vyhodnocení otázky 7	76
Graf 13: Vyhodnocení otázky 8	77
Graf 14: Vyhodnocení otázky 9	77
Graf 15: Vyhodnocení otázky 10	78
Graf 16: Vyhodnocení otázky 11	78
Graf 17: Vyhodnocení otázky 12	79
Graf 18: Vyhodnocení otázky 13	79
Graf 19: Znázornění odpovědí na otázky č. 4 a5 dotazníkového šetření za účelem ověření hypotézy č. 1	83

Graf 20: Znázornění odpovědí „ano“ a „ne“ v procentuelním zastoupení za účelem ověření hypotézy č. 3	85
Graf 21: Odpovědi na anketní otázku „ <i>Preferujete profesionální pěstounskou péči na přechodnou dobu před ústavní výchovou?</i> “	94
Graf 22: Odpovědi na anketní otázku „ <i>Je Česká republika připravena na zavedení kvalitní a bezpečné profesionální pěstounské péče?</i> “	94

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj počtu žádostí o náhradní rodinnou péči v roce 2011	26
Tabulka 2: Základní parametry získaného souboru	68
Tabulka 3: Harmonogram výzkumu	71
Tabulka 4: Přehled odpovědí na dotazníkovou otázku 8	84

Seznam příloh

Příloha A - Kazuistiky náhradních rodin	I
Příloha B – Dotazník	IX
Přílohy C – Anketa	XII
Příloha D – Seznam právních předpisů	XIII
Příloha E - Seznam zkratk	XV
Příloha F – Veto prezidenta zákona o sociálně-právní ochraně dětí	XVII
Příloha G – Otevřený dopis bývalého chovance kojeneckého ústavu Václavu Klausovi	XX

Příloha A - Kazuistiky náhradních rodin

Eliška

Příběh adoptivní rodiny v podání ženy, která s manželem adoptovala dceru Elišku. Eliška žije v náhradní rodině již devět let. Paní E. vypráví dojmavý příběh o cestě k Elišce. Před dvanácti lety tragicky zahynul jejich jediný syn při výkonu vojenské služby. Manželům se zhroutil svět, nic nemělo cenu, neviděli smysl života a „nechtělo se jim tady ani být“. Společně dospěli k názoru, že adoptují dítě, které by jim pomohlo najít znovu smysl života. Podali si tedy žádost o adopci. Při návštěvě psychologičky na příslušném krajském úřadě se jejich naděje rozplynula. Psycholožka jim řekla, že nejsou vhodní kandidáti za prvé s ohledem na věk (F42 a M44) a za druhé viděla problém v tom, že by nové dítě srovnávali se synem a měli by na něj nežádoucí požadavky.

Manželé se rozhodli nevzdat a využili možnosti odvolání. A jak říká, najednou šlo všechno jinak, shora a při druhé návštěvě psychologičky měli s manželem pocit, že je přivítala jiná žena. Chovala se vstřícně a schválila je na zařazení do pořadníku žadatelů o náhradní rodinnou péči. Po důvodu nepátrali, pouze kvitovali s povděkem.

V srpnu 2002 obdrželi zprávu, že se mohou přijít podívat na holčičku, která by se mohla stát jejich adoptivní dcerou. Eliška byla tříletý ustrašený uzlíček, nemluvila, byla sociálně a psychicky zanedbaná. Byla odebrána z rodiny pro týrání, v zařízení žila jeden rok. Při první návštěvě v kojeneckém ústavu v návštěvní místnosti šel první za Eliškou manžel paní E. Personál s napjetím očekával, jaká bude reakce Elišky. Věděli, že Eliška k nikomu nemá důvěru a s nikým nekomunikuje. Za chvíli se z místnosti ozýval dětský smích a všichni cítili velkou úlevu.

Při druhé návštěvě se měla s Eliškou seznámit paní E. Svěřuje se se svými obavami, se kterými za Eliškou šla do návštěvní místnosti. Obávala se, že jí Eliška nepřijme, ale jak říká „projevila se jako správná ženská a začala se zajímat o moje zlato“. Se zájmem k ní přišla a chtěla půjčit prstýnky a právě díky nim se s Eliškou sblížily.

„Přeskočila jiskra“ a manželé společně zahájili měsíc pravidelných návštěv v kojeneckém ústavu u Elišky. Poté následovala tříměsíční předadopční péče, ale manželé byli již po měsíci péče definitivně rozhodnutí o osvojení. Od dubna 2003 byla rozhodnutím soudu svěřena Eliška do adopce a již devět let žije se svými adoptivními rodiči v harmonické rodině, kde má dostatek lásky, přijetí a podpory.

Paní E. vzpomíná, jak těžké byly začátky. Elišce rozuměla pouze ona, její komunikace skládala pouze ze slabiky „ta“. Večer museli stále svítit, paní E. musela s Eliškou spát. Vzpomíná také, jak každou noc pravidelně v určitou hodinu začala ručičkou šmátrat vedle sebe, jestli nespí v postýlce sama. V koupelně musela mít stále otevřené dveře, strach měla také ze sprchy. Paní E. splachovala Elišce při mytí vlasů hlavu hrnečkem, nechávala sprchu v klidu, později jí nenásilně naučila sprchu používat a hlavně se jí nebát. Eliška měla například neadekvátní strach z vos, nemohli společně chodit do cukrárny z obavy, že by Eliška ztropila povyk, pokud by přilétla vosa. Nikdy se samozřejmě nedozvěděli příčiny Eliščiných strachů, pouze žijí s nějakými domněnkami, ale dnes na to již myslet nechtějí

Ve školce se Eliška sžila s kolektivem téměř okamžitě, asi byla zvyklá na děti v kojeneckém ústavu, ale k pediatričce odmítla docházet. Prozíravá paní doktorka pochopila a provedla holčičku všemi místnostmi ordinace, ukázala jí, že nikde nejsou postýlky a Eliška se přestala obávat, že ji tam rodiče nechají a od té doby se nechala v klidu vyšetřit a ošetřit. Při příchodu do nové rodiny neměla Eliška žádné očkování.

Řeč zvládli noví rodiče s Eliškou poměrně rychle. Denně s ní četli básničky, říkanky, pohádky, povídali a mluvily na ní neustále. Začali docházet k odbornému logopedovi. Ten jim posléze svěřil své obavy, které ho provázely při prvním setkání s Eliškou, a to, že se mluvit nenaučí. Je to logoped s více jak dvacetiletou praxí! Stejnou obavu měly také učitelky z mateřské školy. Byly ale natolik umírněné, že se se svými obavami svěřily matce také až po čase, kdy už Eliška projevovala patrnou dávku schopností a dovedností.

Adoptivní rodiče změnili Elišce křestní jméno. Paní E. vzpomíná na vstřícnost sestřiček v kojeneckém ústavu a začaly holčičku oslovovat novým jménem ještě v zařízení, aby jí na nové jméno pomalu zvykaly. Manželé provedli také změnu rodného čísla.

Eliška o tom, že je adoptovaná ví a přijímá to tak, jak je dětem vlastní. Je to pro ní norma a není na tom nic divného. Při pečení vánočního cukroví povídá svojí mamince: „To si ráda, že jste si mě vzali, vid’? Kdo by Ti jinak pomáhal s pečením.“ Jen do kojeneckého ústavu už nikdy nejeli, posílají pozdravy a fotografie Elišky, ale odvalu na návštěvu manželé nenašli.

Eliška je velmi inteligentní a bystré děvče. V kolektivu je oblíbená, ze školy nosí jedničky. Chodí do základní umělecké školy, učí se hře na flétnu, maluje. Projevuje se u ní sociální citění a empatie ke slabším. Paní E. mi svěřila, že se Eliška vždy zajímá o někoho, komu nejde tak dobře učení a pomáhá mu. S chlapcem, kterého „opatrovala“ již ve školce, dodnes kamarádí.

Zde náhradní rodinná péče, tedy v tomto případě osvojení, pomohla vytvořit domov jednomu zuboženému děvčátku. A je bezpochyby prokazatelné na jejím prospěchu a vývoji, jak je důležitá láska a přijetí k rozvoji osobnosti. Je nasnadě, že se holčička narodila s určitým nadáním a vlohami a bez rozvíjení a podpory svých adoptivních rodičů by z ní zůstalo možná jen malé nevzdělavatelné, nedůvěřivé a smutné stvoření. Dnes se v rodině oslavují Elišky dvoje narozeniny. Jedny, kdy se Eliška narodila a druhé, kdy přišla do adoptivní rodiny.

Pěstounská rodina J.

Manželé J. ušli na společné cestě životem již 25 let. Pan J. vyrůstal v pěstounské rodině. Rodiče měli jednoho biologického syna a druhého syna – pana J. – adoptovali. Náhradní rodina byla funkční, pečovali o chlapce s láskou a vychovali z něj samostatného, vyrovnaného muže. Vybral si k sobě ženu, zplodili společně čtyři potomky – tři syny syna a jednu dceru. Sekundární rodina byla a je, jak sám pan J. říká „normální jako každá jiná“. O náhradním rodičovství pochopitelně pan J. ani manželka neuvažovali, vlastní děti jim dělali radost a i na starosti stačili.

Nápad tedy nevzešel z manželů, nýbrž od jejich dcery. Bráškové si hráli společně a holčička projevila ve svých devíti letech přání mít sestřičku. První reakce byla úsměvná, společně si v rodině dělali legraci, že si jí tedy budou muset někde půjčit. Ale semínko bylo zaseto a dnes je patrné, že padlo do úrodné půdy. Manželé společně došli k závěru, že „proč vlastně ne“ a rozhodli se vytvořit domov pro nějaké další děti prostřednictvím pěstounské péče.

Manželé podali žádost na zprostředkování náhradní rodinné péče, dodali potřebné dokumenty, prošli přípravným kurzem a odborným posouzením. Po roce byli zařazení do registru žadatelů a velmi krátce na to přijeli sociální pracovníce za nimi domů a oznámili jim, že se mohou jet seznámit se sourozeneckou skupinou. Dva chlapci (3 a 4 let) a dívka (5 let) byli umístěni v Kojeneckém ústavu a Dětském domově ve Dvoře Králové. Další jejich bratr (8 let) žil v té době v Dětském domově v Nechanicích.

Se třemi sourozenci vše probíhalo při seznamování poměrně hladce a po 14 dnech si manželé děti odváželi domů. Ředitel nechanického dětského domova „dělal manželům J.“ trošku problémy. Stanovoval si různé požadavky, mimo jiné, aby nejprve manželé chlapce navštívili. S ohledem na vzdálenost cca 300 km to nebylo dost dobře realizovatelné. Manželé měli doma své vlastní tři děti a nechtěli je zanedbávat. Paní J. vzpomíná na první návštěvu – chlapec vůbec nevěděl, že se na něj někdo přijede podívat. Domníval se, že jde do ředitelny, protože něco provedl. S počátečními rozpaky

a drobnými nedorozuměními se všichni zúčastnění vypořádali a tak si pro nejstaršího brášku si dojel do dětského domova tatínek společně s vlastní dcerou.

Na uvítanou děti vyzdobili vlastní děti manželů byt a dcera upekla dort. Děti měly připraveny postýlky, chlapci měli na peřině autíčko a holčička panenku. Manželé vzpomínají na první noc. Pan J. si mezi postele dětí ustlal na zemi (nevěděli, co je čeká, jak děti v noci reagují) a čtyřletý chlapec řekl: „To náš tatínek nikdy neudělal, ten přišel vždycky domů ožratej.“ Poslední bráška přibyl do rodiny tedy asi po 14 dnech a, jak paní J. vzpomíná seznamování „tak nějak samo“.

Počátky samozřejmě nebyly úplně jednoduché. Děti byly odebrány z rodiny, kde otec byl alkoholik a matka se o děti nestarala. Bydleli společně v polorozbořeném domě, kde zůstávaly děti samy zamčené většinou části dne a noci. Při odebírání dětí rodičům musela policie se sociálními pracovníky využít oken bez přítomnosti rodičů. Děti byly velmi zanedbané, k jídlu znaly pouze chléb, rohlíky, čínskou polévku a párek. V dětském domově manžele informovali, že po příchodu dětí museli „vydrhnout rejžákem“, jak byli špinavé. U všech dětí byla zanedbaná výslovnost, slovní zásoba minimální.

Manželé vzpomínají na první dny, život rodiny se radikálně změnil, svorně přiznávají, že to vypadalo „jako když doma vypustily pytel blech“. Děti byla rozlítaná, neukázněná, rozbíjely hračky se slovy „teta dá nový“, neznaly nákup. Manželé musely chodit společně nakupovat, do velkého nákupního koše „nastrkali“ všechny čtyři děti, aby se jim nerozutekly. Dva sourozenci byli velmi nedůvěřiví k cizím lidem, zbylí dva naopak odcházeli s každým, kdo se na ně usmál.

Děti se bály vody, z koupání a sprchy měly panický strach. Pomočovali se. David se projevoval agresivně při stresu – kopal do věcí, tloukl hračkami, trhal papíry... - docházeli s ním k dětské psychiatričce, musel užívat uklidňující léky. Později museli docházet k psychiatričce také s Lukášem. V současné době psychiatričku nenavštěvuje ani jeden.

Před čtyřmi lety jeli celá rodina k moři do Egypta. K vydání pasu musí v součinnosti se zákonem dát svolení biologičtí rodiče dětí. OSPOD musel vydat potvrzení o tom, že rodiče nejsou k zastižení, aby mohly být pasy dětem vyhotoveny. Po návratu z dovolené se manželé J. dostali avízo, že si biologičtí rodiče nechali udělat pasy a zapsat si do pasů všechny děti. Všichni společně prožili několik týdnů obav z unesení dětí a zvýšeného dohledu nad dětmi.

Po této zkušenosti zažádali pěstouni o poručenskou péči a dnes jsou poručníky všech čtyř sourozenců.

Patnáctiletý Honza je polorodný sourozenec, otec byl Vietnamské národnosti. Navštěvoval zvláštní školu, manželé ho chtěli přendat do základní školy, což nebylo možné. Přestože měl samé jedničky, odborníci se obávali, že by mu přestup uškodil, protože v základní škole na horizontální úrovni mají větší rozsah znalostí (otázkou zůstalo, zda nemohl přestoupit do nižšího ročníku).

Skupina sourozenců, která žije u manželů J. v poručenské péči, mají ještě 2 sestry. Manželé se o ně zajímali a chtěli je ještě přijmout do PP, aby byli sourozenci pohromadě. Hradecký kraj jim pěstounskou péči neumožnil s odůvodněním, že je to pro děti daleko. Nicméně paní J. říká, že díky nim byla holčička umístěna v jiné náhradní rodině u pěstounů. O druhé sestře neví.

Počet dětí je tedy v současné rodině deset. Manželé mají šest vlastních dětí (Lukáš 24, Honza 22, Pavla 20, David 17, Michal 13, Alenka 5) a čtyři děti v dnes již poručenské péči (Honza 15, Diana 12, Lukáš 11, David 10). Manželé mají zažádáno o svěření do pěstounské péče dalších dvou dětí.

Pěstounství „naruby“

Paní M. vypráví svůj životní příběh, ve kterém se jedná, jak sama říká, o pěstounství „naruby“. Nebo obráceně, chceme-li. „Naruby“ proto, že si paní M. nevybrala dítě, ale dítě si vybralo ji. Spadlo jí do života nečekaně jako blesk z čistého nebe. Paní M. se nerozhodovala pro pěstounství, pěstounství si našlo ji.

Paní M. sama prožívala nelehké dětství, v nejútlejším věku byla rodiči ponižována, nepřijata, nepoznala rodičovskou lásku, ale ani lásku mezi rodiči. Sama neviděla vzor, jak se mají k sobě máma s tátou chovat ohleduplně a láskyplně. (Také proto si možná později v dospělosti, jak sama říká, typ muže, který byl podoben chováním jejímu otci.)

Po rozvodu rodičů v psychickém týrání pokračovala babička. Mateřská babička si M. vzala na výchovu účelově. Domnívala se, že se tak vrátí její dcera – matka paní M. Věřila, že přijde za svojí dcerou, ale to se nestalo a paní M. žila s pocitem, že vše je její vina. Babička jí to tak říkávala a dávala jí najevo, že nestojí za nic, často paní M. slyšela, že vlastně není k ničemu... Okamžitě po dovršení zletilosti, odešla paní M. od babičky a osamostatnila se.

Paní M. se vdala, narodila se jí dcera, společně s manželem vychovávala jeho syna z prvního manželství, o kterého se biologická matka nestarala. Manželství velmi brzy přestalo být funkční, manžel paní M. ji také psychicky týral. Manželství skončilo rozvodem a po rozvodu byla dcera svěřena do výchovy paní M., nevlastní syn zůstal s otcem. Později byl umístěn do dětského domova, protože jeho otec výchovu nezvládal, zneužíval svých rodičovských práv. Paní M. sice zažádala o svěření chlapce do svojí výchovy. To, s ohledem na násilnickou povahu bývalého manžela nebylo doporučeno. Byl oprávněný předpoklad narůstajících problémů.

Bývalý manžel měl s předchozího manželství ještě dvě dcery, jedna z nich byla v devíti letech matce odebrána. V té době dívka řekla policistům, že chce bydlet „u tety“ (paní M.). Pro M. to byl šok, policie ji přivezla k ní domů údajně rovnou ze školy, M. neměla pro děvče ošacení, základní prostředky. Vše musela pořídit na vlastní náklady, příspěvek na potřeby dítěte a dávky pěstouna jí prý byly přiznány až po roce. Nejprve jí

byla dívka svěřena do péče jiné fyzické osoby, později do pěstounské péče. Dnes je ze svěřenkyně dospělá žena, která je s paní M. stále v kontaktu, a společně se v současné době radují z ročního vnoučka. Dcera ještě studuje a bydlí ve společné domácnosti s paní M. Mají ale společnou dohodu, že po ukončení studia se od náhradní matky odstěhuje se synem ke svému příteli.

Paní M. stále více pocívala touhu být prospěšná ještě dalšímu opuštěnému dítěti. Samotnou ji to překvapilo. Nikdy nepřemýšlela o možnosti vychovávat cizí děti, ale ode dne, kdy si jí vybrala její „náhradní dcera“, se vše změnilo. Byla to ona, kdo pomohl M. si uvědomit svou hodnotu, energii a mnoho lásky, o kterou se chtěla podělit.

Děvčatům bylo 9 a 12 let, když zažádala o zprostředkování pěstounské péče. Již po 3 měsících si přivedla domů další třináctiletou dívku. M. se zamýšlí nad příčinami chování třetí dcery. Začaly s ní velmi brzy výchovné problémy. Přestala se učit, kouřila, toulala se, utíkala z domu. Nastoupila do učení, ale z učiliště odešla. Pěstounka jí tedy v 19 letech vykázala z bytu. Bylo to pro obě kruté, M. to těžce nesla, ale dnes si uvědomuje, že udělala pro dívku správnou věc. Ta až „na ulici“ pochopila, že se musí sama snažit, dokázala si najít podnájem a vrátila se do učení, které úspěšně ukončila. Dnes o sobě obě ženy ví, jsou ve spojení prostřednictvím elektronické pošty.

Vlastní dcera paní M. je také samostatná, bydlí s přítelem ve vlastním bytě, plánují založit rodinu, s matkou mají kvalitní a pozitivní vztah.

Paní M. je čtyřicet let, ale stále má spoustu energie, je akční, sportuje. Její tři svěřenkyně jí samy nabádají, aby zažádala o další zprostředkování pěstounské péče. V současnosti prošla formálními náležitostmi, zúčastnila se kurzu a čeká na vyrozumění Krajského úřadu, zda byla zařazena do pořadníku žadatelů. Těší se na nového člena rodiny.

Příloha B – Dotazník

Dobrý den.

Jmenuji se Renata Moserová a studuji Univerzitu J.A.Komenského v Praze, obor Andragogika. Obracím se na Vás s prosbou o vyplnění tohoto anonymního dotazníku, který je součástí diplomové práce na téma Náhradní rodinná výchova v právním řádu ČR. Děkuji Vám za čas, který jeho vyplnění věnujete.

1/ Jste

- Muž
- Žena

2/ Kolik je Vám let?

- 18 – 29
- 30 – 39
- 40 – 49
- 50 – 59
- 60 – 69
- 70 a více

3/ Máte vlastní děti?

- Ano
- Ne

4/ Víte, co je náhradní rodinná péče?

- Určitě ano
- Asi ani
- Určitě ne
- Asi ne
- Nezajímá mě to

5/ Zajímáte se o právní zakotvení náhradní rodinné péče?

- Určitě ano
- Asi ani
- Určitě ne
- Asi ne
- Nezajímá mě to

6/ Vnímáte informace o náhradní rodinné péči jako dostačující (přednášky, média, ankety..)?

- Určitě ano
- Asi ano
- Určitě ne
- Asi ne
- Nepřemýšlím o tom

7/ Je podle Vašeho názoru péče v kojeneckých ústavech a dětských domovech v ČR na dobré úrovni?

- Určitě ano
- Asi ano
- Určitě ne
- Asi ne
- Nevím

8/ Souhlasíte s ukončením činnosti ústavních zařízení pro náhradní výchovu v ČR?

- Určitě ano
- Asi ano
- Určitě ne
- Asi ne
- Nevím

9/ Byli byste ochotni vychovávat cizí dítě jako náhradní rodič?

- Ano

- Ne
- Nevím
- Nepřemýšlel/a jsem o tom

10/ Jaký typ náhradní rodinné péče preferujete?

- Adopce (náhradní rodiče mají stejná práva a povinnosti jako biologičtí rodiče, vztah s původní rodinou zaniká)
- Pěstounská péče (náhradní rodiče rozhodují v běžných záležitostech, o významných rozhodují biologičtí rodiče, možné návštěvy biologických rodičů)
- Pěstounská péče na přechodnou dobu
- Nevím

11/ Znáte ve svém okolí náhradní rodinu (adopce, pěstounská péče)?

- Ano
- Ne
- Nezajímám se o to

12/ Víte o možnosti stát se pěstounem na přechodnou dobu?

- Ano
- Ne
- Je mi to jedno

13/ Chtěl byste se stát pěstounem na přechodnou dobu?

- Určitě ano
- Asi ano
- Určitě ne
- Asi ne
- Nejsem rozhodnut/a
- Nepřemýšlel/a jsem o tom
- Nevím
- O této možnosti uvažuji

Příloha C – Anketa

Dobrý den.

Jmenuji se Renata Moserová a studuji Univerzitu J.A.Komenského v Praze, obor Andragogika. Obracím se na Vás s prosbou o zodpovězení dvou níže uvedených anketních otázek. Anketa je součástí diplomové práce na téma Náhradní rodinná výchova v právním řádu ČR. Děkuji Vám za čas, který jejímu vyplnění věnujete.

1/ Preferujete profesionální pěstounskou péči na přechodnou dobu před ústavní výchovou?

- Ano
- Ne

2/ Je Česká republika připravena na zavedení kvalitní a bezpečné profesionální pěstounské péče?

- Ano
- Ne

Příloha D – Seznam právních předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině

Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod

Občanský zákoník 40/1964 Sb. v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, v platném znění

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), v platném znění

Zákon č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění

Zákon č. 329/1999 Sb. o cestovních dokladech, v platném znění

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), v platném znění

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, v platném znění

Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, v platném znění

Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, v platném znění

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, v platném znění

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění v platném znění

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění

Zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, v platném znění

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění

Zákon č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon), v platném znění

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, v platném znění

Zákon č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, v platném znění

Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, v platném znění

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Podzákoné předpisy

Vyhl. Ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, v platném znění

Vyhl. č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, v platném znění

Vyhl. č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, v platném znění

Vyhl. č. 108/2005, o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, v platném znění

Příloha E - Seznam zkratk

aj.	a jiné
ANR	Asociace náhradních rodin
apod.	a podobně
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská federativní republika
DD	dětský domov
DDÚ	dětský diagnostický ústav
DpZP	domov pro zdravotně postižené
FOD	Fond ohrožených dětí
hl. m.	hlavní město
KÚ	kojenecký ústav
KÚ	Krajský úřad
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPSVaR	Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny (Slovensko)
MŠ	Ministerstvo školství
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
NRP	náhradní rodinná péče
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
PD	přechodná doba
PP	pěstounská péče
PPPD	pěstounská péče na přechodnou dobu
př.n.l.	před naším letopočtem
Sb.	sbírka
SR	Slovenská republika
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaně
ÚPSVaR	Úřad práce, sociálních věcí a rodiny (Slovensko)
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
ZR	Zákon o rodině

ZSPOD	Zákon o sociálně právní ochraně dítěte
ZSPODSK	Zákon o sociálně právní ochraně dětí a sociální kuratele (Slovensko)
ZŠ	základní škola
Z.	zbierka (sbírka)
Z.z.	zbierka zákonov (sbírka zákonů)

PŘÍLOHA F – Veto prezidenta zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Prezident republiky Václav Klaus zaslal ve středu dne 12. září 2012 dopis předsedkyni Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Miroslavě Němcové, v němž odůvodnil vrácení zákona o sociálně-právní ochraně dětí:

V Praze dne 12. září 2012

Vážená paní předsedkyně,

využívám pravomoci dané mi článkem 50 Ústavy České republiky a vracím Poslanecké sněmovně zákon ze dne 5. září 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Zákon mi byl doručen 7. září 2012.

Novela byla přijata pod tlakem mezinárodních institucí: Úřadu vysoké komisařky OSN pro lidská práva, Dětského fondu OSN a Evropské komise. Tyto instituce kritizovaly Českou republiku za velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních a malý počet dětí v pěstounské péči, resp. začaly prosazovat jako svůj politický program, aby žádné dítě mladší tří let nebylo umístěno v ústavní péči.

Takto motivovaný zákon vyvolal obavy z rušení kojeneckých ústavů a dětských center. Další obavy vyvolává nedostatek pěstounů. Panují důvodné obavy, že nebudeme mít ani pěstouny, ani ústavy, a děti budou končit na ulici. Nedůvěra veřejnosti je zesílena nedávnými negativními zkušenostmi se špatně připraveným zaváděním jiných sociálních reforem.

Moje obavy vyvolává nově stanovená a velmi široce a vágně vymezená povinnost obecních úřadů obcí s rozšířenou působností pravidelně vyhodnocovat situaci všech dětí a rodin a posuzovat, zda nepotřebují nějakou formu sociálně-právní ochrany (§ 10 odst. 3 novelizovaného zákona). To povede - zejména ve spojení s úřednickým alibismem a byrokracií – ke stále většímu zasahování veřejných institucí do soukromí rodin a ke stále většímu tlaku na rodiče, jak a co mají vštěpovat svým dětem. Děti ale nejsou veřejným statkem, nejsou "majetkem" společnosti - kromě toho, že jsou především samy sebou, jsou dětmi svých rodičů.

Nový zákon neobsahuje žádné pojistky proti libovůli úředníků při posuzování toho, zda rodiče vychovávají své děti správně, a hrozí tedy, že státní zásahy do výchovy dětí, které mají být jen zcela výjimečnou záležitostí mající své oprávnění pouze v extrémních

situacích, se stanou běžnou praxí s výhledem, že rodiče - stejně jako pěstouni - začnou být vnímáni jako státu podřízení vychovatelé. Takový pohled nemohu přijmout.

Plánovaná profesionalizace pěstounské péče tyto mé obavy potvrzuje a dále prohlubuje. Novela vnímá pěstounskou péči nikoliv jako poslání, ale jako zaměstnání. Hlavní motivací pěstounů napříště už nemá být jejich zájem o děti, jejich altruismus a soucit s dětmi, které nemají vlastní rodinu, ale motivace finanční. Protože ti, kteří skutečně stojí o to pomáhat opuštěným dětem, to dělají již dnes. Z profesionálního prostředí dětských ústavů tak budeme vytlačovat děti do opatrování lidem, kteří se jako pěstouni zaregistrují z čistě ziskových důvodů. A podle tohoto zákona budou dostávat peníze již vstupem do školících programů, ne až přijetím dítěte do své péče.

Za zvlášť extrémní projev tohoto trendu považuji pěstounskou péči na dobu určitou: v jejím důsledku děti budou střídat rodiny, stále znovu a znovu si budou zvykat na nové pěstouny, na nové prostředí a na nové kamarády. Takový osud je krutější než ústavní výchova v relativně stabilním prostředí a je v příkrém rozporu s proklamovaným účelem zákona a se zájmy dětí. V tomto smyslu jsem obdržel mnoho dopisů s autentickými příběhy, dokazujícími, jak rozhodující pozitivní vliv na další vývoj měl pobyt dítěte v profesionálním odborném zařízení v kritické rodinné situaci.

Děti nejsou zboží a tento zákon na to málo pamatuje. Zcela specifickou podkapitolou problematiky novely jsou obavy laické i odborné veřejnosti z rušení kojeneckých ústavů. Takové obavy spojené se zásadním nesouhlasem vyjádřila již před časem například i Česká lékařská komora, Česká pediatrická společnost, Společnost sociální pediatrie při České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně a další odborné instituce. Přestože výsledná podoba zákona oproti původní verzi již neobsahuje výslovnou zmínku o tom, že by se kojenecké ústavy měly v budoucnu rušit, nikdo nerozptýlil obavy z toho, že právě k tomu zákon směřuje. Kojenecké ústavy nejsou jen dětským domovem pro ty nejmenší děti, jsou současně institucí léčebnou, jejíž funkce je v řadě případů nenahraditelná. Není možné dosáhnout stavu, že vůbec žádné dítě nebude v ústavu. Některé děti, nebudou-li v ústavu, budou v lepším případě v nemocnicích, v horším budou na ulici nebo mrtvé.

Není pravdou, že hlavní důvody pro umístění dětí v kojeneckých ústavech jsou důvody sociální, naopak, převažují důvody zdravotní a zdravotně – sociální: podle údajů, které mám k dispozici, to bylo v roce 2010 55 % všech umístění. Není pravdou ani to, že by

kojenecké ústavy a dětská centra byly jakýmsi odkladišti dětí poskytujícími jen mizernou péči. Opak je pravdou, protože i tyto zařízení jdou s dobou a modernizují se. Námezdní pěstounská péče snižuje počet dětí vhodných k osvojení. Placené pěstounství na jedné straně a osvojování dětí na druhé fungují jako spojené nádoby. Tuto zkušenost udělalo např. Spojené království, které má na jedné straně jeden z nejpropracovanějších systémů hrazené pěstounské péče, na straně druhé tam je osvojováno jen minimum dětí. Je to logické, adopce vyžaduje přípravu dítěte a námezdní pěstounská péče takovou přípravu fakticky neumožňuje.

Pokud dnes mezinárodní instituce kritizují české kojenecké ústavy, dětská centra a babyboxy, měly by vzít v úvahu i to, že Česká republika vždy patřila a stále patří k zemím se špičkovou dětskou zdravotní péčí a s nejnižší dětskou úmrtností na světě, a měly by se zamyslet i nad možností, že existence českých kojeneckých ústavů neznamená zaostalost, ale naopak náskok České republiky před ostatními zeměmi. Pokrok může spočívat nikoli v jejich zrušení coby přežitku, ale naopak v jejich další modernizaci. Česká republika nemá důvod se svého náskoku vzdávat jen proto, aby byla stejná jako ostatní. Kritizující mezinárodní instituce by se měly České republice za své zprávy omluvit a poslankyně a poslanci českého Parlamentu i čeští vládní úředníci by neměli nekriticky přejímat vše, co přichází od renomovaných mezinárodních institucí - i tam sedí jen lidé a mohou se mýlit. A v tomto případě se mýlí určitě.

Tento zákon je bezcitný a surový. A je projevem neúcty k těm, kdo se dnes poctivě věnují pěstounské péči. Nepochybuji, že stejně jako lacině sentimentální kritika kojeneckých ústavů je i tento zákon motivován jen těmi nejlepšími úmysly. Tyto úmysly sdílím, mám však zcela jiné představy o jejich uvádění do praxe, než jaké vedly autory tohoto zákona. Žádám proto poslance, aby se v zájmu dětí nad zákonem ještě jednou zamysleli.

S pozdravem

Václav Klaus

(KLAUS, online, 2013-02-19)

PŘÍLOHA G - Otevřený dopis bývalého chovance kojeneckého ústavu Václavu Klausovi

Vážený pane prezidente, v novinách jsem se dočetl, že jste vetoval zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon obsahoval plán postupného zrušení kojeneckých ústavů a posílení pěstounských rodin na úkor ústavní péče. Tuto snahu zreformovat náhradní rodinou péči jste označil za bezcitnou a surovou.

Vaše počínání sleduji se zájmem. Možná i proto, že jsem byl jedno z oněch desetitisíců dětí, které byly v českých kojeneckých ústavech odkojeny.

Své veto odůvodňujete sérií manipulativních a logicky nekonzistentních tvrzení.

Zákon je pro vás špatný zaprvé už proto, že nebyl přijat demokratickou cestou, ale pod vnějším nátlakem.

„Novela byla přijata pod tlakem mezinárodních institucí: Úřadu vysoké komisařky OSN pro lidská práva, Dětského fondu OSN a Evropské komise“

Mezinárodní instituce dlouhodobě Česko kritizují za zvyšující se počty dětí v ústavní péči. Činí tak na základě apelů odborníků, kteří se této problematice roky věnují. V českém akademickém prostředí se o psychicky deprivovaných dětech, které vychází z kojeneckých a dětských ústavů mluví už od šedesátých let. Za zmínku stojí práce psychologa Zdeňka Matějčka. Děti, které prožívají první roky svého života v ústavním prostředí, jsou náchylnější ke zdravotním komplikacím. Vlivem sterilního prostředí, které nedokáže dostatečně kognitivně stimulovat, jsou i inteligenční výsledky dětí, jež vyrůstaly v ústavní péči nižší oproti průměrným hodnotám v populaci. Výzkumy vykazují až o 20 bodů nižší skóre v IQ testech oproti dětem, které žily v rodinách. České republice patří nechvalné prvenství v počtu dětí v ústavních zařízeních pro děti do tří let v Evropské unii. I v porovnání s blízkým Slovenskem se u nás celkově nachází v ústavech dvakrát více dětí.

Dále varujete před narůstáním úřednického alibismu a stále většího zasahování veřejných institucí do soukromí rodin. Vaše obavy lze nadále sdílet, pokud vaše veto nebude přehlasováno Poslaneckou sněmovnou. Přestože tvrdíte, že ochránci dětských práv šermují mýtem o odebírání dětí ze sociálních důvodů. Podle statistik Ústavu zdravotnických informací sociální (ekonomické) důvody hrají klíčovou roli v odebrání dětí u bezmála poloviny případů.

Ve svém tvrzení, že z 55% převažují důvody zdravotní a zdravotně – sociální, se usvědčujete ze selektivního nakládání s daty. Opomíjíte, jaké důvody figurují u zbylých 45%.

Obáváte se také, že profesionalizace pěstounské péče povede i k její morální degradaci. „*Hlavní motivací pěstounů napříště už nemá být jejich zájem o děti, jejich altruismus a soucit s dětmi, které nemají vlastní rodinu, ale motivace finanční,*“ píšete ve svém prohlášení.

Náklady státu na podporu dítěte v pěstounské péči činí ročně 70 tisíc korun. Čtyřikrát dráž je tomu v dětském domově. Skutečnou cenu, kterou společnost platí za provoz nadstandardního počtu ústavních zařízení, si ale těžko dovedeme spočítat. Nejde pouze o sociální podporu, financování programů pro mladé delikventy, ale i ztrátu životní perspektivy pro tisíce lidí, které svou institucionální láskou posíláme na okraj společnosti.

Své veto hájíte i poukazem na opomíjenou pokrokovost českých kojeneckých ústavů. „*Česká republika vždy patřila a stále patří k zemím se špičkovou dětskou zdravotní péčí a s nejnižší dětskou úmrtností na světě, a měly by se zamyslet i nad možností, že existence českých kojeneckých ústavů neznamená zaostalost, ale naopak náskok České republiky před ostatními zeměmi,*“ sdělujete na svém webu. U autority sbírající čestné doktoráty na světových univerzitách lze očekávat korektnější nakládání s fakty. Česko vskutku patří k vyspělým zemím s nízkou kojeneckou úmrtností. Porodnice ale nelze zaměňovat za kojenecké ústavy. Za nízkou kojeneckou úmrtnost ústavům nevděčíme. Je správné tedy se honosit počtem kojeneckých ústavů, ze kterých vychází psychicky deprivované děti?

Přestože představují dětské domovy a kojenecké ústavy vítaný objekt pro politiky a fotografie v horkých fázích předvolebních kampaní, data mluví jasně. Podle statistik českých neziskových organizací každý druhý bezdomovec prožil alespoň část svého dětství v ústavní péči. Jen každý 171. odchovanec dětského domova se dostane na vysokou školu. Ničím novým nejsou ani údaje Ministerstva vnitra, ze kterých vyplývá, že polovina dětí do tří let po svém odchodu z dětského domova páchala trestnou činností.

Pěstounská péče pro mnohé z nich představovala šanci, kterou nikdy nedostaly.

Své prohlášení uzavíráte: „*Kritizující mezinárodní instituce by se měly České republice za své zprávy omluvit a poslankyně a poslanci českého Parlamentu i čeští vládní úředníci by neměli nekriticky přejímat vše, co přichází od renomovaných mezinárodních institucí - i tam sedí jen lidé a mohou se mýlit.*“

Jsem rád, že Česká republika má prezidenta, který umí hájit zájmy této země. A nebojí se podávat ultimáta organizacím a institucím, jež se tu českou suverenitu v nakládání s dětmi snaží omezovat.

K úplnému pochopení vašeho stanoviska, ale v prohlášení chybí stručná věta:

Nejvyšší ústavní činitel této země se nikdy nemýlí.

Ale i tak za slovy o bezcitnosti a surovosti předkládaného zákona, můžeme vidět falešnost a prázdnotu lidí, kterým o tyto děti vůbec nejde.

S pozdravem
Dalibor Krejčí
odchovanec kojeneckého ústavu
v Luhačovicích a zlínského dětského domova,
který měl to štěstí prožít čtrnáct let v pěstounské péči
(IHNET.CZ, online, 2013-02-19)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Renata Moserová

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované

Název práce: Náhradní rodinná výchova v právním řádu ČR

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 107

Celkový počet stran příloh: 22

Počet titulů českých použitých zdrojů: 19

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 8

Počet internetových zdrojů: 28

Počet ostatních zdrojů: 18

Vedoucí práce: PaedDr. Miroslav Pilát, PhD.